

KRAS

MAJ 2006 ŠT. 74-75 1200 SIT / 5€

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

ZAUPANJE NIŠO LE BESSEDE

WWW.MOBITEL.SI

Leto 1991

Verodrom Ljubljana

K R A S
DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

ISTRABENZ

REVILJO KRAS PODPIRAJO
V PRIZADEVANJIH ZA OHRANITEV
NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Telekom
Slovenije

Luciano

Tatjana

VSE TE ČAKA.

Naročniško prodajna akcija Penzion plus

Vsi upokojeni ali starejši od 60 let lahko izberete prijazen **Samsung X200** z izpisom velikih števil na zaslonu ali **Sony Ericsson K300i** z možnostjo snemanja videoposnetkov. Na naročniško razmerje Penzion plus lahko **vežete do štiri družinske bonuse** in si tako zagotovite do **400 SIT popusta pri mesečni naročnini**.

To razmerje lahko sklenejo tudi polnoletni prejemniki invalidskega nadomestila (na odločbi SPIZ oziroma zadnjem odrezku SPIZ je šifra 01 ali 09).

* Ceni vključujeta DDV. Akcija traja do odprodaje zalog. Pogoji: sklenitev/podaljšanje naročniškega razmerja Penzion plus za **12 mesecev**. Velja za vse, ki nimate veljavnih aneksov, podpisanih pred 5. 2. 2005, oziroma nimate veljavnega aneksa GSM št. 8/2005.

Samsung X200
4.900 SIT*

Sony Ericsson K300i
9.900 SIT*

+ dežnik za dva

ŽIVLJENJE NISO LE BESEDE
WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam

Dublin

London

Podgorica

Split

Beograd

Dunaj

Moskva

Praga

Tel Aviv

Berlin

Frankfurt

München

Priština

Tirana

Bruselj

Istanbul

Ohrid

Sarajevo

Zürich

Budimpešta

Kopenhagen

Pariz

Skopje

...

POMLADANSKA KLASIKA

Izredna spomladanska priložnost za vse naročnike klasične telefonije. Ob sklenitvi ali podaljšanju naročniškega razmerja dobite sodoben telefonski aparat z dodatno slušalko in pomladansko darilce. Ponudba velja v mesecu aprilu in maju oziroma do odprodaje zalog.

Ponudba TROBENTICA za naročnike klasične telefonije

Telefonski aparat omogoča:

- * možnost priključitve do šest slušalk
- * prostoročno telefoniranje
- * možnost vključitve funkcije PIK (prikaz identifikacije klica)

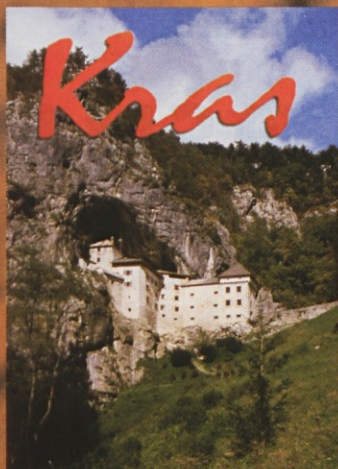
Telefon Panasonic KX-TCD 202 z dodatno slušalko **in darilom**

Slike so simbolične.
Cene v drugi valuti so informativne narave in so preračunane
po centralnem paritetnem tečaju: 1 EUR = 239,640 SIT.

samo 9.900 SIT ali 24 obrokov po 412,50 SIT
samo 41,31 EUR ali 24 obrokov po 1,72 EUR

Ponudba velja za nove in obstoječe naročnike klasične telefonije ob vezavi naročniškega razmerja za 24 mesecev. Vrednost promocijskega darila je do 1000 SIT (do 4,17 EUR). Funkcijo PIK vam vključimo brez plačila priključnine. Zanj velja akcijska mesečna naročnina. V primeru izgradnje novega priključka klasične telefonije je cena višja za 21.323,28 SIT (88,98 EUR). Več informacij dobite na brezplačni Modri številki **080 8000**, v Teletrgovinah ali na www.telekom.si. Cene vključujejo DDV.

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:
01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revijo o Krasu in kraških pojavih ter značilnostih krasa doma in na tujem, izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Sodelavka: Marjeta Privšek
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
1200 SIT, 5 €, 6,5 \$
Naročnina za šest zaporednih števil
z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji 7.000 SIT,
na naročnikov naslov v tujini
10.800 SIT, 45 €, 50 \$
Transakcijski račun pri NLB:
02010-0089675302
Devizni račun pri NLB, podružnici
Ljubljana-Center, Trg republike 2,
Ljubljana: 010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov
Agencija 41 podpira izdajanje revije Kras

Slika na naslovnici:
Predjamski grad
Postojnska jama, turizem, d.d.
Fotografija je iz fotografskega arhiva družbe
Postojnska jama, turizem, Jamska cesta 30, 6230 Postojna, Slovenija
www.turizem-kras.si

**Revijo Kras lahko kupite
v elektronski obliki tudi na:
www.trafika.si**

Vsebina

MAJ 2006, št. 74-75

Dr. Miha Brejc	BISER, KI PADE NA PRAŠNA TLA, JE ŠE VEDNO BISER. PRAH, KI SE DVIGNE OB TEM, PA JE SAMO PRAH	4
Uredništvo	V OSPREDJU SKRB ZA KONJEREJO IN LIPICANCA	8
Dr. Drago Štoka v pogovoru z Bojanom Pavletičem	ČAS IDEOLOŠKEGA IN STRANKARSKEGA GLEDANJA JE ZA NAMI. VSI MORAMO DELATI V KORIST SLOVENSKEGA ČLOVEKA!	12
Mag. Gojko Zupan	ZORENJE ZORANA (ANTONA) MUŠIČA	17
Mateja Kavčič, Elena Simeonov	LANTHIERIJEV DVOREC V VIPAVI - POLIGON ZA USPOSABLJANJE KAMNOSEKOV, ZIDARJEV, SLIKOPLESKARJEV, MIZARJEV IN KOVAČEV	20
Iztok Ilich predstavlja študijo Darje Kranjc	MOČ PREPOZNAVNOSTI – PREDLOG NOTRANJE OPREME OBNOVLJENE ZAVAROVANE VNCKOVE DOMAČIJE V MATAVUNU	25
Vanja Debevec Gerjevič	NARAVOSLOVNI CENTER	28
Andrej Arko	SOŠKA - ZELO POMEMBNA STARA RAZGLEDNICA Z DUŠO	30
Skupina avtorjev	KRASU USTREZNO MESTO V RAZVOJNI STRATEGIJI SLOVENIJE IN VEČ DENARJA ZA NJEGOVO PROMOCIJO	34
Črtomir Špacapan v pogovoru z uredništvom	SMO RAZVOJNA AGENCIJA ZA POMOČ LJUDEM	44
Davorin Vuga	KRKAVŠKI KAMEN - IZJEMNA SLOVENSKA ZNAMENITOST	46
Božidar Premrl	CERKEV SV. HELENE NA GRADIŠČU PRI DIVAČI	50
Dr. Andrej Mihevc	KNJIGA »VODA IN ŽIVLJENJE V KAMNITI POKRAJINI KRAS«	54
Ivan Vogrič	STOLETNICA USTANOVITVE JAVNE LJUDSKE KNJIŽNICE (1906-1927)	56
Nives Marvin	KLAVDIJ PALČIČ	59
Adrijana Godina	POKAZATI ŽELIMO TUDI MANJ ZNANE ZNAMENITOSTI	62
Unicommerce iz Logatca	ČAS JE ZA UREJANJE KRAJINE	64

Spremeniti bo treba zakon o Kobilarni Lipica in njeno organizacijo

BISER, KI PADE NA PRAŠNA TLA, JE ŠE VEDNO BISER. PRAH, KI SE DVIGNE OB TEM, PA JE SAMO PRAH!

Miha Brejc

V prvi polovici marca 2006 se je dva petka zapored sestal svet Javnega zavoda Kobilarna Lipica. Na obeh sejah so razpravljali o poslovanju zavoda, o vzrokih za njegovo izgubo v letu 2005 in o nujnih ukrepih, ki naj končno - ko bodo uresničeni - postavi-jo to ustanovo na čvrste organizacijske, kadrovske, poslovne in finančne temelje. Potem je vodstvo kobilarne začelo uresničevati odločitve sveta. Sledila je polemika v časnikih in elektronskih medijih o odločitvah in ukrepih sveta, sredi aprila je bila še tiskovna konferenca Ministrstva za kulturo in za njo še seja vlade R Slovenije, na kateri je bil sprejet novi Program varstva in razvoja JZ Kobilarna Lipica za obdobje 2006-2009.

Da bi bralci revije Kras o vsem tem zvedeli brez posrednikov, smo pridobili predsednika sveta JZ Kobilarna Lipica in vodjo vladne delovne skupine za odpravo težav v Lipici evropskega poslanca dr. Miha Brejca, da je napisal pričujoči prispevek.

Uredništvo

»Lani smo začeli poskusno s čiščenjem pašnikov, letos pa bomo s posebnimi sredstvi, ki smo jih pridobili za ta namen, začeli čistiti zarasle pašnike znotraj lipiške posesti«, pravi dr. Miha Brejc in nadaljuje: »Očistili bomo tudi jahalne poti, sprehajalne poti; tudi ob golf igrišču, kjer se je vedno jahalo...«

Mimo je poslovno leto 2005

Kobilarna Lipica je poslovno leto 2005 zaključila z izgubo 111 milijonov slovenskih tolarjev. Če upoštevamo, da je bilo treba v letu 2005 plačati še za 66 milijonov SIT sodnih izvršb, ki izhajajo iz preteklosti, bi bila izguba okrog 50 milijonov SIT. To bi bil za prvo leto kar dober rezultat, vendar pa je takšna finančna podoba rezultat močne podpore države in ne zgolj prizadevanj Kobilarne Lipica. V njenem gospodarskem delu je nastala izguba 200 milijonov SIT in s prelivanjem sredstev iz javnega dela Kobilarne v njen gospodarski del v znesku 90 milijonov SIT smo izgubo zmanjšali.

To pomeni, da se stare slabe prakse nadaljujejo. V gostinstvu in turizmu ni nobenih bistvenih sprememb; podobno je v konjeništvu, da o marketingu ne izgubljam besed. Je nekaj posamičnih premikov na bolje, vendar Kobilarna Lipica kot celota ni izpolnila pričakovanj. Zadovoljen pa sem, da smo končno začeli s čiščenjem zaraslih pašnih površin. Veseli me, da je Kobilarna pripravila potrebno dokumentacijo za kandidiranje za evropska sredstva. In vse več je posameznikov, ki jim ni vseeno, kaj se s Kobilarno dogaja. Temelji za spremembe obstajajo; niso ravno čvrsti, toda so dovolj dobri za uspešen razvoj.

Spremeniti bo treba zakon o Kobilarni Lipica in njeno notranjo organizacijo

Spremembe Zakona o Kobilarni Lipica so nujne, sicer se bo njena agonija nadaljevala. Predlagamo, da ne bi več vzdrževali vseh lipicancev do 4. leta starosti. Če bi strokovna komisija ugotovila, da so nekatera žrebata neustrezna, bi jih lahko prodali že pred 4. letom starosti.

Pomembna sprememba se obeta tudi pri urejanju prostora. Gre namreč za to, da ni vseh 300 in nekaj hektarjev površin enake kakovosti, da niso vse površine pašniki in kultivirana kraška krajina in da je zato nesmiselno, celo škodljivo, če bi za vse površine uporabili enak, zelo strog varstveni režim. Visoko raven zaščite si zasluži le tisto, kar je resnično kulturna in na-ravna dediščina, za vse ostalo pa naj veljajo pogoji, ki omogočajo normalno uporabo prostora. Ta pa mora biti, seveda, v funkciji osnovne dejavnosti, to je konjereje.

Precej zahtevno vprašanje je morebitno statusno preoblikovanje Kobilarne Lipica. Sedaj je javni zavod, ki pa izvaja tudi komercialno dejavnost, v katero sodijo hoteli, restavracije, tenis in golf. Tovrstne dejavnosti pa po definiciji ne sodijo v javno službo. Kobilarna Lipica je torej nekakšen hibrid. Zato smo razmišljali o možnosti, da bi jo preoblikovali v gospodarsko družbo v javni lasti in ji podelili koncesijo za

konjerejo in kulturno dediščino. V vsakem primeru pa mora Kobilarna Lipica ostati v enem kosu in nikakršna privatizacija ne pride v poštev. Statusna oblika mora omogočati normalno opravljanje dejavnosti in hkrati dopuščati možnost povezovanja s strateškim partnerjem na gospodarskem delu.

Kako naj se razvija osnovna dejavnost, to je vzreja konj lipicancev?

Sedaj je v Kobilarni Lipica okrog 370 konj, od tega jih je 42 predvidenih za prodajo. Premalo je konj za izvedbo programa lipiške šole jahanja, premalo za turistično jahanje, premalo za vožnjo kočij in nobenega za ježo za otroke. V zadnjem desetletju ni nobenega vidnega rezultata v reji, niti ni rezultatov v tekmovalnem delu. Je količina, ni pa vrhunske kakovosti, niti ni posluha za uporabo lipicancev za turizem in v druge namene.

Kar precej nasprotovanja je bilo, ko smo se odločili za konjeniški odred Slovenske vojske. Menim, da bi morali poskrbeti za bistveno povečanje te enote, saj 15 konj ni ravno veliko. Sprašujem se tudi, zakaj slovenska policija uporablja vse mogoče druge pasme konj in ne lipicanca? V kratkem nameravam o tem govoriti z ministrom Dragutinom Matejem.

Pridobiti moramo tudi strokovno mnenje iz tujine. Tu ne gre za nezaupanje naši stroki, ampak gre za normalno potezo; tako bomo vsaj vedeli, kaj o nas mislijo drugi.

Bistveno je treba izboljšati tudi položaj jahačev, hkrati pa postaviti povsem jasne zahteve glede njihovih delovnih obveznosti in kakovosti dela. Uveljaviti nameravamo konkurenčno klavzulo.

Lipicanci niso samim sebi namen. So pomemben del naše dediščine in sedanosti in naša dolžnost je, da poskrbimo za najbolj kakovostne pogoje za njihovo rejo, hkrati pa upravičeno pričakujemo, da se bo vložek tudi obrestoval. Tako ravnajo povsod po svetu. Zagotovili bomo primerljivo zelo dobre pogoje, seveda pa tudi zahtevali vrhunske rezultate.

Kaj pa turistično-gostinska dejavnost s hotelskimi, prenočitvenimi, rekreacijskimi dejavnostmi, z bazenom in z igriščem za golf?

Lipica mora ponuditi gostom dve vrsti turizma. Eno so obiskovalci, ki si v Lipici ogledajo konjeniški program, morda prespijo v hotelu in odidejo. To so tako imenovani prehodni gostje, ki pridejo z avtobusi. Drugo so gosti, ki bodo v Lipici ostali teden ali dva. Njim moramo ponuditi konjenišvo,

»Golf igrišče bodo širili v tistem delu lipišlih posesti, kjer konj nikdar ni bilo. Kjer so vrtače in kjer je krajina zaraščena skoraj do neprehodnosti. Kakšnih stopetdeset metrov zahodno od hotela Klub.«

golf, tenis, bazen in wellness, sprehajalne poti, pokušino kraških dobrot itn. Lipica mora ponuditi sodoben, pester program. Tu sedaj ni nobenih velikih skrivnosti. V neposredni bližini je Trst, tu sta Avstrija in Nemčija, pomembni so ruski gostje itn. Lipica mora pripraviti vrhunski turistični program, ki temelji na lipicancu, vse ostalo pa je pomembna dopolnilna dejavnost. Zato bo treba dopolniti in bolje izvajati vse konjeniške programe in se domisliti novih. Seveda pa bo treba tudi veliko investirati, kajti z nepopolnim golf igriščem, z majhnim teniškim igriščem, z zastarelim bazenom in s slabimi hoteli ne bomo prišli nikamor. Konkurenca je huda. Italijani, Avstrijci in Hrvati gradijo golf igrišča, moderne bazene z dodatno ponudbo, hoteli pa so tako ali tako v stalnem prenavljanju.

In gostinstvo? Ali veste, da ima Lipica odlične slaščičarje, kuharje itn.? In zakaj se ta odličnost ne odraža v restavracijah Lipice, ki so večinoma prazne, okoliške gostilne pa so polne gostov? Zato, ker v gostinstvu Kobilarne Lipica ni pravega vzdušja. Če bi bil jaz vodja gostinstva, bi se najprej vprašal, zakaj gostje tako radi hodijo v gostilne po okoliških vaseh, ne pa v Lipico. Teh vprašanj si odgovorni v Lipici ne zastavljajo, saj dobijo plačo v vsakem primeru. In dokler bo tako, ne bo sprememb!

Odgovor tistim, ki se bojijo, da bo razširitev igrišča za golf pomenila poseg v zavarovano naravno dediščino Lipice.

Dograditev golf igrišča je le nadaljevanje projekta iz leta 1989. Seveda pa bomo po našem projektu preostala igralna polja zgradili na prostoru, na katerem se konji nikdar niso pasli in ki za konje tudi ni primeren. Posegi v naravo ne bodo nikogar ogrožali, saj ne bo nobenih reliefnih sprememb. Igrišče bomo zgradili na sedaj degradiranem zemljišču; tudi okrog čistilne naprave, ki je, mimogrede, v obupnem stanju.

Kultivirali bomo "šikaro", kot temu rečejo domačini. Odstranili bomo asfaltno vadišče za tenis z razpadajočo betonsko steno in zarjavelo ograjo. Kaj ni zanimivo, da se ni nihče pritoževal, ko so sredi travnika postavili asfaltno igrišče za tenis? Kje so bili takrat skrbniki narave? Poleg tega bomo s pridobljenimi evropskimi sredstvi očistili pašnike in postavili nove ograje, pripravljamo pa tudi projekt za novo čistilno napravo.

Skratka, v naslednjih letih želimo iz Lipice narediti res prijeten kraj za preživljanje počitnic; narediti želimo kraj, ki bo v veselje ljudem, ki ga bodo obiskovali, in v veselje zaposlenim, ki se bodo zavedali, da delajo v vrhunskem turističnem centru.

Lipica - kraški in slovenski biser se končno mora uveljaviti na zemljevidu slovenskih in srednjeevropskih turističnih destinacij...

Za ta kraški biser v Evropi le malokdo ve, predvsem pa se obiskovalcu po obisku Lipice zdi, da ne gre za biser. Kljub naši togi zakonodaji bomo poskušali uveljaviti sistem, ki bo za vsakega zaposlenega jasno pokazal, ali dosega načrtovane cilje, ali je uspešen ali ne. Izdelali bomo sodobno sistemizacijo delovnih mest oziroma področij dela, ki jih je treba kakovostno opravljati. Zmanjšali bomo število vodstvenega osebja, zmanjšali število zaposlenih. Uveljavili bomo ciljno vodenje, letne pogovore s sodelavci in dobro delo nagradili.

Menim, da bodo vsi radi podprli te projekte. Sam namenjam ves svoj prosti čas temu projektu, ker mi je veliko do tega, da Lipica uspe. Veliko ljudi mi sporoča svojo podporo. So pa tudi takšni, ki vsako mojo potezo kritizirajo in brez argumentov zavračajo. Celotno med zaposlenimi so takšni, ki ovajajo direktorja in poskušajo preprečiti uspeh tega projekta.

Ampak, saj veste, kako je z biseri: biser, ki pade na prašna tla, je še vedno biser; prah, ki se dvigne ob tem, pa je samo prah!

Dr. Miha Brejc, poslanec R Slovenije v Evropskem parlamentu - predsednik sveta JZ Kobilarna Lipica

V pripravi je tudi projekt za prenovo čistilne naprave... »Zanimivo je«, ugotavlja dr. Brejc, »da tudi ta objekt ljudi, ki pišejo razne peticije v skrbi za kulturno krajino, ne moti! Kdor si to ogleda, si lahko ustvari predstav o tem, kako klavarno Lipica izgleda v resnici...«

Tiskovna konferenca

V OSPREDJU SKRB ZA KONJEREJO IN LIPICANCA

Agencija Kras

V aprilu je bila na Ministrstvu za kulturo v Ljubljani tiskovna konferenca o razmerah v Javnem zavodu Kobilarna Lipica. O zadnjih odločitvah sveta Kobilarne Lipica, o njihovih ciljih in posledicah ter o tem, kako odpraviti izgubo v zavodu, so novinarje seznanili po uvodnem nagovoru ministra za kulturo dr. Vaska Simonitiја predsednik sveta JZ Kobilarna Lipica dr. Miha

Brejc, državna sekretarka za kulturo dr. Jelka Pirkovič in direktor Kobilarne Lipica Rajko Vojtkovszky, dr. vet. med., ki ga je nekaj dni pozneje, 19. aprila 2006, na njegovo prošnjo zaradi bolezenskih razlogov svet JZ Kobilarna Lipica razrešil dolžnosti direktorja zavoda. Tiskovno konferenco je vodila Nina Orel, odgovorna za odnose z javnostmi na Ministrstvu za kulturo.

Z leve na desno:
Rajko Vojtkovszky, dr. vet. med., dr. Miha Brejc,
dr. Vasko Simoniti, dr. Jelka Pirkovič, in Nina Orel

V nadaljevanju objavljamo ugotovitve s tiskovne konference...

Dr. Vasko Simoniti:

»Dostikrat govorimo drug mimo drugega«

Tiskovno konferenco smo sklicali zato, ker se v javnosti pojavljajo o Kobilarni Lipica članki, peticije in pogle-di, ki po našem mnenju niso najbolj ustrezni. Dostikrat govorimo drug mimo drugega. Stvari se po našem mnenju fokusirajo na postransko stvar v Lipici, torej v golf. Mislimo pa, da bi se morali bolj usmeriti v temeljni problem, to je v konjerejo in lipicanca kot takega. Naša prizadevanja gredo v to smer. Vlada R Slovenije je v letu 2005 sprejela jasne sklepe, oblikovala je

delovno komisijo in dala soglasje, da se v Lipico poseže tako, da se bodo stvari uredile. V Lipici namreč marsikaj ni urejeno v zadovoljivi meri. Zato je bila imenovana delovna skupina, ki je pripravila predlog povsem jasnih ukrepov. Vlada je tudi poskrbela, da je bila pokrita lanskoletna izguba, vendar za letošnje leto predvideni ukrepi niso bili uresničeni. Zato smo sedaj spet pred dejstvom, da je Kobilarna Lipica spet v izgubi.

Dr. Miha Brejc:

»Ko gre za lipicance, dosledno in v celoti sprejemamo stališča stroke«

Vlada R Slovenije v svojih dokumentih jasno poudarja, da je Kobilarna Lipica izjemnega pomena za našo kulturno

in naravno dediščino. Odločila se je, da bo storila vse, kar je treba, da bo kobilarna zagotavljala vrhunsko rejo in razvoj lipicanca, da bo ohranjala kulturno in naravno dediščino, hkrati pa razvijala komplementarne gospodarske dejavnosti, ki naj, gledano dolgoročno, zagotavljajo ustrezna finančna sredstva tudi za razvoj osnovne dejavnosti Javnega zavoda Kobilarna Lipica, to pa je razvoj lipicanca.

Ko smo v delovni skupini proučili, kakšno je stanje v Kobilarni Lipica, je bilo popolnoma jasno, da konjereja sama sebe ne more preživeti. Tako, kakor tudi druge kobilarne po svetu težko preživijo brez državne pomoči. Toda Kobilarna Lipica vsebuje tudi obsežen hotelski kompleks, v katerem je zaposlenih kakšnih 100 ljudi, ki je že leta takorekoč prazen. Hotel Klub je zaseden z gosti le 13-odstotno, medtem ko je hotel Maestoso zaseden komaj 50-odstotno! Restavraciji obeh hotelov sta prazni, v okolici Lipice pa pa so gostinski lokali dobro obiskani.

Vlada je imela možnost, da sprejme naš predlog, ali pa se odloči za nekaj drugega. Imamo dve možnosti. Prva možnost je zapreti hotele in odpustiti 100 ljudi ter obdržati kakšnih 50 do 80 ljudi, ki naj bi skrbeli za lipicance, rejo in razvoj teh konj pa vzdrževati z denarjem iz državnega proračuna. Druga možnost je predlog naše delovne skupine, po katerem je Kobilarno Lipico mogoče organizirati in razvijati tako, da bi zagotavljala delo najmanj 200 ljudem, da bi zaposlenim zagotavljala solidne plače in spodoben življenjski standard, hkrati pa bi, če bi bil center Lipica zares dobro in sodobno razvit, zagotavljali tudi določen delež sredstev za razvoj konjereje. Vlada se je odločila za naš predlog.

Seveda je ta drugi način mnogo zahtevnejši! Najlažje je odpuščati ljudi in zapirati tovarne, podjetja, kot se je marsikje dogajalo. Mi bi v tem primeru pač zaprli hotele in restavracije... Mislim, da je treba narediti vse, da se osnovna dejavnost – vzreja in šolanje lipicancev – razvija na mnogo višji ravni od sedanje. V našem programu smo predvideli, da dosledno in v celoti sprejemamo stališča stroke, ko gre za lipicanca. Stroka je določila, da je optimalen obseg črede 358 konj. In kakor je določila, je zapisano tudi v Programu varstva in razvoja Kobilarne Lipica za obdobje od leta 2006 do leta 2009. Res pa je, da kobilarna ni taka, kot bi morala biti. Njena notranja urejenost, higiena, varstvo konj so slabi. Pri skoraj 400 konjih, kot jih je v kobilarni sedaj, zavod nima zaposlenega niti enega veterinarja. Ima pa za varovanje stavbne dediščine in za kulturno dediščino zaposlenega pomočnika direktorja za kulturno dediščino. Mislimo, da je to močno narobe! Treba je narediti tako, da bo kobilarna imela kvalitetno zdravstveno oskrbo lipicancev.

Danes obstaja v Kobilarni Lipica kar več lipiških šol jahanja, ker se temu ni namenilo dovolj pozornosti. Po mojem mnenju obstajajo najmanj štiri! Mislimo, da je to treba presekati in dosledno uveljaviti klasično tradicionalno šolo jahanja. Temu primerno je treba povečati tudi število konj za izvedbo demonstracijskega programa. Sedaj je namreč kobilarna pri 400 konjih sposobna izvajati samo en program, saj je bilo konj za jahanje pred nekaj meseci samo 20, in šele, ko smo z ostrejšimi ukrepi posegli v njihovo strukturo, je število konj za jahanje naraslo na 32. To pa kaže, da se nekatere stvari na srečo izboljšujejo.

Razviti nameravamo tudi otroški program. Lipicanec je primeren konj za otroke. Biti pa mora ustrezno izbran in primerno vzgojen. Nekaj konj nameravamo podariti v rehabilitacijske namene; povečati nameravamo tudi število kočij.

V strokovnem svetu smo zaznali tudi celo vrsto resnih napak v sami konjereji, torej v najpomembnejšem delu dejavnosti kobilarne Lipica. Opozorili smo nanje in zahtevali, naj se to konča. Vse strokovne komisije, ki vsako leto ocenjujejo čredo, so vseskozi imele utemeljene pripombe na testiranje žrebet...

Lipica se je v zadnjih petdesetih letih močno zarasla. Očiščen je samo del, ki ga vidimo, ko vstopimo na lipiško posest. Lani smo začeli poskusno čistiti pašnike, letos pa bomo z denarjem, ki smo ga posebej pridobili za ta namen, začeli čistiti vse zarasle pašnike posestva Kobilarne Lipica. Zaraslih površin je kakšnih 100 hektarjev. Za to bomo porabili od 40 do 45 mili-jonov SIT. Denar je že zagotovljen in z deli bomo začeli takoj, ko bo to tudi formalno mogoče, ker smo pač vezani na določene postopke. Očistili bomo tudi jahalne poti in sprehajalne poti - tudi ob golf igrišču. Konji so se vedno sprehajali ob golf igrišču, oziroma se je tam konje vedno jahalo. Tega sedaj ni več! Pa ne zato, ker bi to motilo igralce golfa, ampak zato, ker se je eno izmed preteklih vodstev kobilarne odločilo, da se tiste poti opusti.

Pri skoraj 400 konjih smo pristojnim v Lipici zastavili vprašanja: Kateri konj je najboljši, kaj je tisto, s čimer se Lipica danes res lahko ponaša, ali imamo kakšnega Maestosa, kateri so najvišji dosežki konjereje in konjenišstva v zadnjem času, kje so tekme, kjer nastopajo naši ljudje na lipicancih, kako so uspešni, itn. ? Odgovorov ni!

Nameravamo se lotiti tudi obsežnih posegov v kulturno dediščino. Z muzejem lipicanca in s Černigojevo galerijo smo se prijavi na mednarodni razpis Norveški mehanizem. Tam lahko pridobimo znatna finančna sredstva, če bodo - seveda - projekti odobreni.

V načrtu imamo odstranitev betonske stene in teniške asfaltne površine na travniku. Zanimivo je, da krajinarjev to in tamkajšnji žarometi ter ograje nič ne motijo... Na izpraznjen prostor nameravamo prestaviti vadišče za začetniške igralce golfa. Tudi zato, ker stroka stalno opozarja, da ni dobro, če so vadišča ob sežanski cesti v Lipico ob drevoredu, ker žogice začetnikov pač letijo v vse smeri in ogrožajo tiste, ki se vozijo po cesti.

V programu za letošnje je predvidena tudi obnovitev obstoječega golf igrišča, saj je v obupnem stanju. Lani smo ga začeli zalivati; prvič po dolгих letih smo tudi gnojili z ekološko neoporečnimi sredstvi za gnojenje. V nadaljevanju pa bomo zagotovili razširitev golf igrišča v tistem delu, kjer ni bilo nikdar konj.

V pripravi je tudi projekt za prenovu čistilne naprave kompleksa Kobilarne Lipica, ki je zahodno od hotela Klub. Zanimivo je, da tudi ta zaudarjajoči in neurejeni objekt ljudi, ki pišejo razne peticije, ne moti. Če bi si te stvari ogledali, bi si hitro ustvarili predstavo o tem, kako Lipica v resnici izgleda. Tudi električni kabli, ki so razmetani po tleh, namesto da bi bili zakopani v zemljo, Lipici kot pojmu urejene kulturne krajine niso ravno v čast. In še bi lahko našteval...

Gostinska ponudba Kobilarne Lipica, kakršna je, sama o sebi pove vse: zasebna gostišča okrog Lipice so polna gostov, restavraciji hotelov Maestoso in Klub v Lipici pa sta prazni. Zato moramo v hotelski in restavracijski kompleks Lipice pripeljati takšne programe in takšno ponudbo, ki se bo dopolnjevala s ponudbo lipicancev. Za take turiste in obiskovalce, ki si želijo bivanja v kultivirani krajini in v arhitekturnem kulturnem spomeniku z večstoletno tradicijo.

Naš namen je, če sklenem ta prikaz razmer v Kobilarni Lipica, da - kolikor je najbolj mogoče - izboljšamo stanje v konjereji, da zagotovimo čim višjo strokovnost dela vseh zaposlenih, da pridobimo strokovno mnenje iz tujine, kakšna je kakovost naše konjereje in konjenišva... Ne zato, ker ne zaupamo našim strokovnjakom, ampak zato, ker je za vsako dejavnost popolnoma normalno, da se primerja z enakimi dejavnostmi drugod.

Dr. Jelka Pirkovič:

»Kaj smo storili v dobri polovici leta?«

Ministrstvo za kulturo je lani prevzelo koordinacijo resorjev vlade, ki skrbijo za Kobilarno Lipica. Kaj smo storili v tej dobri polovici leta?

Pripravljen je bil nov Program varstva in razvoja Kobilarne Lipica, saj je prejšnji program veljal od leta 2002 do leta 2005. Nov program je v vladni proceduri in naj bi ga vlada R Slovenije sprejela jutri (15.4.2006 - op. ur.). Za Lipico je namreč zelo pomembno, da ima vse pravne podlage za opravljanje javne službe. Program varstva in razvoja je tudi podlaga za pripravo državnega lokacijskega načrta, ki bo podlaga za izdajanje dovoljenj o posegih v prostor.

Drugi sklop aktivnosti, s katerim smo se ukvarjali, je pridobitev finančnih sredstev za delovanje Kobilarne Lipica in za pokritje izgube iz prejšnjih let. Tako je vlada sredi prejšnjega leta dodatno namenila kobilarni 253 milijonov SIT

za pokritje primanjkljaja. Poleg tega smo pripravili strokovne podlage za konkuriranje Kobilarne Lipica na tako imenovanem Norveškem mehanizmu, posebnem javnem razpisu za pridobitev finančnih sredstev. Še zmeraj potekajo ocenjevanja našega predloga, ki so sedaj v sklepni fazi. Nadejamo se, da bo naša kandidatura pozitivno rešena. Potegujemo se za 360 milijonov tolarjev, ki jih bomo namenili za postavitev muzeja lipicanca in za ureditev kulturne dediščine na tem območju... To pa je, seveda, samo začetek. Naši načrti so višji. Finančna sredstva pričakujemo tudi iz strukturnih skladov Evropske unije, ki bodo deloma namenjena sanaciji obstoječega igrišča za golf, v večjem delu pa tudi obnovitvi in ureditvi pašnih površin v Lipici. Vendar je ta obnova pašnih površin samo začetna faza. S pridobivanjem nadaljnjih sredstev namreč nameravamo to nadaljevati.

Tretji sklop dejavnosti, s katerimi smo se ukvarjali, pa je analiza možnosti za statusno problematiko Kobilarne Lipica. Ustanovili smo posebno ekspertno skupino, ki je preglevala zakonsko regulativo na tem področju. Ugotovila je, kje so težave v delovanju Javnega zavoda Kobilarna Lipica, ki izvirajo iz njegovega statusa, in predlagala vladi možne rešitve. Na podlagi tega bomo pripravili spremembo zakona o Kobilarni Lipica, kar bi bil zaključni del urejanja razmer na formalni ravni... Naš namen je torej urediti tiste nelogičnosti in težave, ki so se pokazale pri delovanju kobilarne v okviru sedanjega zakona, okrepiti možnost varstva in razvoja v območju, razširiti varovanje na vplivna območja in vgraditi tak sistem delovanja sedanjega javnega zavoda, ki bo hkrati omogočal opravljanje javne službe - to je vzreje lipicancev, hkrati pa ne dušil tiste gospodarske dejavnosti, ki se na območju Kobilarne Lipica opravlja v omejenem obsegu in ki lahko - kakovostno organizirana - prispeva tudi sredstva za delovanje zavodove javne službe.

Rajko Vojtkovszky:

»Sedanje razmere v Kobilarni Lipica so posledica neurejenega sistema njenega financiranja v prejšnjih letih«

Moj mandat se je začel pred nekaj manj kot dvema letoma. Rad bi predstavil, kako se je vsa podedovana izguba Kobilarne Lipice izpred prejšnjih let nadaljevala in kaj to pomeni za današnje finančno stanje v Lipici.

Ugotovil sem, da je Javni zavod Kobilarna Lipica, že ko je bil leta 1996 ustanovljen z zakonom, takoj štartal s 583 milijoni SIT izgube. To je eden izmed pomembnih faktorjev. Prejšnja vlada je poskušala najti sistemski način financiranja Kobilarne Lipica s koncesijsko dajatvijo iz igralništva. Na žalost pa je ta na podlagi sklepa Ustavnega sodišča R Slovenije padel. Kobilarna Lipica je takoj spet zapadla v finančne težave. Novega systemskega vira za financiranje njene osnovne dejavnosti dejansko ni bilo več in njena izguba se je začela kopičiti. Ob mojem prevzemu je bilo izgube več kot 200 milijonov SIT samo zaradi neplačanih računov iz obveznosti do dobaviteljev iz preteklih let.

Sedanja vlada je po moje prva, ki se je dejansko resno lotila problematike Lipice. In našla je način za pokritje nastale izgube. Še bolj pomembno pa se mi zdi, da je našla način, kako sanirati tudi ostale stvari, ki so se vzporedno z nastajanjem

izgube kopičile. Z neplačanimi računi vred in z vsemi dejavnostmi, ki so v Lipici zastajale oziroma se niso razvijale.

Moram povedati, da konjereja, selekcija konj, strokovno delo, kar se tiče konj, nikoli in tudi sedaj ni bilo moteno. Ta del je vedno bil in je še vedno na visokem nivoju, tako da se lahko primerjamo tudi z avstrijsko kobilarno Piber. Res pa je, da je v preteklosti, predno sem prišel v kobilarno, prejšnje vodstvo zanemarjalo preventivo, torej vakcinacijo konj pred kužnimi boleznimi, ki je nujna za zaščito lipicanca. Tudi zdravljenja parazitov nekaj let sploh ni bilo. Delavci skoraj deset let ne v kobilarni in ne v gostinstvu zaradi slabega finančnega stanja niso dobivali delovnih oblek. Investicij, niti najmanjših, a nujnih, vsa ta leta ni bilo. Zato sem prevzel kobilarno v takšnem stanju, da je bilo treba sanirati najprej vse to in v te namene porabiti sredstva, ki smo jih dobili. Poleg tega smo praznovali 425. obletnico kobilarne, kar je bilo na vsak način treba obeležiti na kulturnen način. Sedanje razmere v Kobilarni Lipica so posledica neurejenega sistema njenega financiranja v prejšnjih letih. Vlada je ne samo poskušala pokriti izgubo. Našla je tudi način, kako pripraviti programe, ki jih Kobilarna Lipica mora razvijati. Poleg konjereje na najvišji kakovostni ravni je treba razmišljati o takšnih njenih dodatnih dejavnostih, ki bodo pripomogle, da bo finančno pokrit tudi kobilarniški del. Če ne v celoti, pa vsaj delno.

Stara izguba pa se seveda vleče iz leta v leto. To pomeni, da s prilivi sredstev iz ministrstev pokrivamo stvari za nazaj in nikoli ne pridemo na pozitivno nulo. Tu se v resnici zelo težko govori o odgovornosti. Najbolj pereč problem v

Kobilarni Lipici je prav to neodpravljanje starih grehov in pokrivanje izgub zaradi njih. Osnovna težava je tudi, da so po zakonu eden izmed delov javnega zavoda tudi hoteli in gostinstvo, ki prinašajo izgubo. Drugi del - vzreja lipicancev, za katerega je vlada poskrbela - pa se popravlja in je v letu 2005 že posloval pozitivno. Na žalost pa smo podedovali od prejšnjih vodstev še več kot 60 milijonov SIT starih grehov iz obveznosti zaradi tožb izpred desetih let, kar je še povečalo izgubo. In prelivati moramo sredstva tudi v gostinski del, ker posluje z izgubo. Zato je treba zakon o Javnem zavodu Kobilarna Lipica spremeniti in njegovi dejavnosti - vzreja lipicancev ter gostinsko dejavnost in turizem - ločiti. Lipiško gostinstvo je tudi edino v Sloveniji, ki je vezano na javna naročila, in pravi nesmisel je, da moramo za vsako solato, za vsako vino zbirati javna naročila.

Skratka, v Javnem zavodu Kobilarna Lipica je kup problemov, ki znižujejo njegov dohodek, poleg tega pa ugotavljamo, da je treba razvijati vzporedne dejavnosti, tako turistični program, turistično jahanje, vožnje s kočijo, treba je napolniti hotele z gosti, zaživeti mora golf. Gostje morajo ostati v hotelih več dni in tam porabljati denar. Dokler bosta hotela delovala, v taki obliki, kot delujeta sedaj, bo nemogoče odpraviti izgubo v nekaj letih. Gostinsko dejavnost se mora ločiti od vzreje lipicancev ali jo statusno drugače opredeliti. Treba pa bo tudi še marsikaj doreči o kadrih v kobilani. Nezadostna izobraženost večine zaposlenih je tudi problem Kobilarne Lipica!

**Pogovor z dr. Dragom Štoko,
predsednikom Sveta slovenskih organizacij v Italiji**

ČAS IDEOLOŠKEGA IN STRANKARSKEGA GLEDANJA JE ZA NAMI.

VSI MORAMO DELATI V KORIST SLOVENSKEGA ČLOVEKA!

Bojan Pavletič

Tik pred koncem leta 2005 je prišlo v političnem življenju Slovencev v Italiji do spremembe, katero so v krogih Sveta slovenskih organizacij (SSO) že nekaj časa napovedovali. Po dolgoletnem načelovanju tej zamejski krovni organizaciji je namreč odložil svojo funkcijo dosedanjí predsednik Sergij Pahor*, katerega družinske korenine segajo v kraško vas Sveto pri Komnu, svoj dom pa si je ustvaril v repentaborski občini. Za

novega predsednika so po občnem zboru SSO v Devinu izvolili slovenskega odvetnika iz Trsta dr. Draga Štoko, ki je doslej predsedoval stranki Slovenska skupnost. Da bi tega znanega zamejskega slovenskega pravnika, kulturnega in političnega delavca predstavili tudi bralcem naše revije, smo ga zaprosili za kratek pogovor o njem samem, kot tudi o njegovih bodočih načrtih, na kar je rad pristal.

Dr. Štoka, vrsto let že stanujete na Opčinah, vendar ste, če se ne motimo, po rodu s Kontovela?

Tako je. Na Opčinah bivam že skoro četrto stoletje, kjer sem tudi precej vključen v domačo kulturno stvarnost (do nedavnega sem bil odgovoren tudi za arhiv tukajšnje župnije, napisal sem biografijo o dekanu in župniku Andreju Zinku, katerega učinkovito delo se še danes pozna na Opčinah) ter živim z opensko in kraško stvarnostjo.

Rodil pa sem se na Kontovelu v času, ko je po naši zemlji divjal italijanski fašizem in naše ljudi zapiral, pobijal, ukinjal vse slovenske šole, slovenskim otrokom pljuval v usta, ko so ti spregovorili besedico v svojem maternem jeziku.

Bil sem otrok seveda in tega gorja nisem skusil na lastni koži, vendar se dobro spomnim, kako nisem nikakor več hotel v italijanski otroški vrtec-azilo, ker tam nisem slišal ene slovenske besedice, ki sem je bil v krogu domače družine vsak dan deležen.

Vaš predhodnik je, če lahko tako rečemo, pravi Kraševce, zano pa je, da se Kontovelci nikakor ne istovetite s Kraševci, čeprav sestavlja danes vaš rodni kraj skupaj s Prosekom enotno naselje. Ali velja to tudi za vas osebno?

Kontovel in z njim ves obmorski breg od Devina mimo Nabrežine do Barkovelj ne spada striktno pod tako imenovano kraško območje. Ko smo kot otroci hodili za veliki šmaren na Repentabor, smo rekli, da gremo na Kras. Mi se nismo imeli za Kraševce, ker smo se pač imeli za obmorsko

ljudstvo, za prave ribiče. V mojih otroških letih je bilo na Kontovelu še veliko domačinov-ribičev, ki so se preživljali zgolj s tem, kar je dalo morje. Možje so odhajali na lov še v nočnih urah, proti poldnevju pa so njih žene prodajale sveže ujete ribe po Krasu. »Frišna riba!« so glasno ponujale po Tržaškem Krasu in se skoraj vselej vračale domov s kakšno liro v žepu.

Danes je ta idila na vasi zginila in domačih ribičev-peškadurjev ni več. Čas je prinesel svoje. Se pa mladi aktivno bavijo tudi z morjem v okviru domačih društev: Čupe v Sesljanu in Sirene v Barkovljah. Gre za povratak v objem morja, kar pomeni, da nam je stik z morjem in želja po njem nekje globoko v krvi.

Kontovel je bil ena izmed petih starih slovenskih ribiških vasi ob obali med Timavo in Trstom. So se morda tudi vaši predniki ukvarjali z ribištvo?

Moji predniki niso bili ribiči. Moj oče je bil delavec v tržaškem pristanišču. Kot otrok sem imel priložnost, da sem nekajkrat lahko šel z očetom prav v osrčje tedanje tržaške luke in živo so mi ostali v spominu ogromni silosi, magazini, sive visoke stavbe, polne vseh možnih dobrot in raznega blaga. Prve suhe fige, debele orehe in tudi kako pomarančo sem dobil prav tam, kjer je bilo vsega na pretek, doma pa bolj malo, oziroma nič. Medvojna in prva poveljna leta so bila leta pomanjkanja, tudi večkrat lakote, zato je bil zame ogled ogromnih pristaniških skladišč nekaj posebnega.

Rojeni ste v času tik pred drugo svetovno vojno. Ali ohranjate v svojem spominu tista leta? Kako ste jih doživljali s svojo družino na Kontovelu ?

Kontovelci smo imeli velik čut za vaško skupnost. Kot otroci lahko rečem, da so bili vsi pašniki in paštni naši. Na gmajni smo pasli živino, v paštnih nad morjem pomagali staršem obdelovati grunte-vinograde. Danes je to lepo vaško življenje v glavnem izginilo, a mi smo ga uživali s polnimi pljuči mladih let. Tudi socialno življenje na vasi je bilo nekaj posebnega: lahko so bili med sosedi večkrat tudi prepiri, a ko se je kaki družini zgodila nesreča ali hujša nezgoda, je vsa vas priskočila na pomoč. Držali smo trdno skupaj, si drug drugemu pomagali. Ob pogrebu sovaščana je bila praktično vsa vas prisotna. Danes je slika nekoliko drugačna: pomeščanili smo se. Tudi televizija, ki nam žre večerne ure, je opravila svoje, tako da so dejansko izginile vse tiste navade, ki so nekoč držale skupaj mlade in stare, otroke pa še posebej.

Če smo prav poučeni, sodite v tisto pionirsko generacijo, ki je po koncu druge svetovne vojne prva opravila celotno šolanje v slovenskem jeziku, vse do velike mature. Kakšen je bil tisti čas v očeh slovenskih šolarjev in kaj menite o njem danes?

Razen italijanskega »azila«, katerega pa sem posečal le kakšen teden, so bile moje šole do klasične mature vse v slovenskem jeziku. Tri leta takratne nižje gimnazije sem sicer opravil v goriškem Alojzijevišču, vendar pa sem nadaljnje

študije na klasičnem liceju opravil vse v stari stavbi v ulici Lazzaretto Vecchio blizu ribarnice v še vedno središčnem delu tržaškega mesta.

Klasična gimnazija in licej sta mi veliko dala in osebno mi je žal, da so se šolski sistemi v tem oziru tako temeljito spremenili. Obvezna predmeta latinščine in grščine, poznavanje literature v vseh ozirih, humanističnih ved, filozofije same - vse to je bilo v mojih časih nekaj posebnega. Vsem profesorjem sem hvaležen, da so mi dali to, kar so mi v tistih, včasih tudi težkih časih lahko dali.

Po dokončanju srednješolskih študijev na slovenskem liceju v Trstu ste se odločili za odvetniški poklic. Je bil kak poseben razlog, da ste krenili na pravniško pot?

Sprva sem imel v mislih študij slavistike, zato sem se vpisal tudi na univerzo v Ljubljani, vendar sem moral po semestru študija na slavistični fakulteti v slovenski prestolnici domov, ker nisem - politične razmere so bile takrat pač take, kot so bile - dobil ne štipendije, ne bivališča v študentskem domu, denarja pa doma zame ni bilo. Tako sem vzel kovček in se vrnil v Trst.

Tu me je poiskal prof. Jože Peterlin, ki me je takoj povabil k sodelovanju k Radijskemu odru pri tržaški slovenski radijski postaji. Tako sem prišel do prvih, čeprav bolj revnih, honorarjev in tako sem se lahko vpisal na tržaško univerzo in si po daljšem premisleku izbral pravno fakulteto. To fakulteto pa sem izbral tudi zaradi tega, ker sem čutil, da bom tudi v odvetniškem poklicu našemu človeku lahko blizu. In tako je tudi bilo, saj sem bil v svojem več kot tridesetletnem odvetniškem poklicu vedno blizu problemom in težavam našega človeka. Stranke in ljudje, ki so posečali mojo pisarno, ki je bila tik pisarne dr. Franceta Tončiča in Jožeta Škerka, so bili v glavnem sami pripadniki slovenske narodne skupnosti.

Tudi med italijanskimi tržaškimi pravniki ste bili znani kot zaveden Slovenec. Bi nam lahko z nekaj besedami opisali, kaj je v preteklih letih pomenilo biti v Trstu slovenski odvetnik in kaj to pomeni danes?

Ko sem sredi šestdesetih let nastopil pot odvetniškega praktikanta in prvič prestopil prag tržaške sodnije, mi ni bilo prijetno pri srcu. Ozračje je bilo povsem italijansko, tako da so celo starejši slovenski odvetniki bolj plaho govorili med seboj po sodnijskih hodnikih in kancelijah v slovenskem jeziku. Takrat so bili na vseh glavnih mestih še vedno sodniki in kancelisti, ki so v času fašizma imeli tam vidne funkcije. Danes je seveda situacija povsem drugačna.

Časi so se spremenili in govoriti po slovensko v prostorih tržaške sodnije ni več noben problem. Nasprotno, slovenski odvetnik je tudi zaradi znanja poleg svojega še kakšnega drugega jezika povsod v glavnem cenjen.

Iz svoje odvetniške prakse pa bi rad tu spomnil na proces o Rižarni, ki je potekal sredi sedemdesetih let na tržaški sodnji in na katerem sem zastopal mamo in sestro mladega kraškega dekleta, ki je umrlo v tržaški Rižarni. Ta proces je bilo zelo odmeven, tako v mestu samem, kakor tudi v notranjosti Italije in v Sloveniji sami, in sem zadovoljen, ker sem pripomogel tudi s pričami dokazati, da je bila večina ljudi

Na razstavi starih umetnin
v Finžgarjevem domu na Opčinah.

Z bratrancem Livijem (na Štokovi desni),
ki živi v Avstraliji.

(okrog 4000), ki so umrli mučeniške smrti v Rižarni, v glavnem slovenske krvi. Seveda, v Rižarni so umrli tudi Hrvatje, Srbi, Judje, Italijani, vendar neizpodbitno dejstvo pa je, da je v Rižarni umrlo največ slovenskih fantov in deklet, mož in žena, predvsem s Krasa, notranjosti Istre ter Brkinov. To dejstvo se žal danes prerado pozablja in se hote spreminja zgodovinska dejstva, kar seveda ne more biti nekaj dopustnega, še manj upravičenega.

Vseskozi ste bili že v šolskih letih in kasneje ob svojem poklicnem delu zelo prizadeven kulturni in politični delavec. Bi lahko našim bralcem vsaj v nekaj besedah opisali vaš življenjski opus tudi na teh področjih?

Bil sem v študentskih letih predsednik Slovenskega kulturnega kluba v Trstu, pozneje predsednik Radijskega odra. Ko sem končal vojaščino (v letih 1962-1963) v Neaplju in končal univerzitetni študij, pa sem leta 1968 bil izvoljen v deželno zbornico Furlanije-Juljske krajine, kjer sem polnih dvajset let zastopal stranko Slovenske skupnosti in prek nje celotno slovensko narodno skupnost v deželi FJK. Bila so to zelo lepa, zelo plodna, zelo zanimiva leta političnega udejstvovanja in upam, da sem v tem obdobju svojega mandata marsikaj naredil za naše ljudi v zamejstvu. Vsaj upam, da je tako. Pozneje sem postal tudi predsednik društva »Pravnik« v Trstu in Gorici, žal pa je to društvo slovenskih pravnikov prenehalo s svojim aktivnim delom. Bilo bi dobro, če bi ga slovenski odvetniki v Trstu in Gorici zopet obudili v življenje. Vloga, ki jo je v prvih povojnih letih odigralo društvo Pravniki, je bila tako pomembna, da bi bilo nadvse pozitivno, če bi tudi v današnjem času spregovorile in pisale slovenske odvetniške roke, saj je za to mnogo gradiva, predvsem v zvezi z uresni-

čevanjem oziroma neuresničevanjem tako imenovanega zaščitnega zakona za Slovence v Italiji. Zakon ima za seboj že pet let svojega obstoja, a udejanjenje njegovih norm je še daleč in izredno pomanjkljivo.

Preidiva na vašo novo funkcijo, na vodilno mesto Sveta slovenskih organizacij. Tu prevzimate dediščino, ki jo je z načelom sodelovanja med Slovenci različnih svetovnih nazorov v Italiji v veliki meri soustvarjal vaš predhodnik Sergij Pahor, pa nam povejte, če je v vaših očeh ta dediščina težka ali zaradi že opravljenega dela vendarle lažja, kot bi bila sicer?

Moj predhodnik Sergij Pahor je opravil veliko in zelo pomembno delo. Zdaj bomo morali to delo nadgrajevati in upam, da bomo z drugo krovno organizacijo, to je s Slovensko kulturno gospodarsko zbornico (SKGZ) to delo zelo dobro opravljali in to izključno v korist slovenske narodne skupnosti v Italiji, oziroma v deželi Furlaniji-Juljski krajini. Osebnost bom v ta cilj zastavil vse svoje sile in dolgoletne izkušnje, ker vem, da je čas ozkega ideološkega in strankarskega gledanja za nami in da moramo danes vsi složno delati samo v korist našega slovenskega človeka, tako na kulturnem kot na socialnem in ekonomskem, pa tudi na političnem področju, na katerih moramo biti vedno in povsod le subjekt svojih dejanj, programov, akcij.

Kot smo brali v tisku, po vaši izvolitvi ne nameravate vnašati v vsebinsko usmeritev SSO nobene bistvene novosti. Gotovo pa ste si zastavili za čas vašega predsedovanja določen cilj. Bi bila lahko to nekakšna združitev obeh krovnih zamejskih organizacij SSO in SKGZ, kar bi

Na smučanju z bratom v Dolomitih.

naši ljudje gotovo pozdravili z veseljem? Kako gledate na tako možnost?

Če bomo vsi Slovenci v Italiji povsod samostojni, nikomur podložni, kakor le lastni veri in glasu svojega človeka, bomo morda tudi lahko v bližnji bodočnosti vsi pod enim krovom, kot je to že bilo v naši zgodovini, ko so bili naši predniki skoro vsi pod krovom ene organizacije, to je »Edinosti«. Danes so nam dani pogoji, da tako skupno bivanje vseh Slovencev pod isto streho ustvarimo tudi v tretjem tisočletju našega veka.

Kot smo brali, želite, da bi vaša organizacija razvijala svoje odnose v treh krogih: SSO - SKGZ, SSO - Slovenska skupnost in SSO - Slovenci v drugih političnih strankah. Mar to pomeni, da polagate manj pomembnosti odnosom z matično domovino? Mar ne bi moral biti to še četrti krog; zlasti zdaj, ko brišemo evropske meje?

Glejte, mi živimo v mejah republike Italije, naše srce pa je v matični domovini, v Sloveniji! Posebno danes, ko je ta povsem samostojna država. V vidiku nove Evrope, ko se bodo meje vedno bolj brisale in torej izginjale v našem vsakodnevnom življenju, ko ne bo več praktično ramp ob naših mejah, mora matična domovina še bolj priti do izraza v naših željah in pričakovanjih. Ona ne more biti kak četrti krog, ampak tisti veliki krog, ki objema ostale tri. Mislim, da se bo z menoj v tem strinjal vsak slovensko zaveden zamejski rojak.

Povejte nam, kot domačin, ki je globoko vraščen v našo obmejno stvarnost, kakšno vizijo imate za čas, ko bo meja, ki seka Kras po sredini, dokončno izbrisana ne le na papirju, ampak tudi v glavah ljudi, ki živijo ob njej? Kako vidite vlogo vaše organizacije in sploh zamejcev v tem procesu?

Nisem noben videc ali kakšen prerok, vendar se mi zdi, da korakamo novim časom naproti. Res, da asimilacija še zmeraj ovira naš vsestranski narodni razvoj tu, v zamejstvu. Že res, da je še vedno veliko težav z našo narodno zaščito. Vendar je tudi neizpodbitno dejstvo, da smo danes kot Slovenci na vse drugačnem splošnem nivoju, kot smo bili npr. v prvih povojnih letih, to je v času moje mladosti. Takrat je bilo mnogo tako imenovanih nižjih slojev v naših vrstah; danes smo postali skupnost izobražencev, iznajdljivih podjetnikov, odličnih obrtnikov, skratka dobro kvalificiranih ljudi vseh slojev. Po tej poti moramo naprej in potem vprašanje, koliko nas je (petdeset ali stotisoč), ne bo igralo več nobene vloge, ker bomo tu v zamejstvu narod kakovostnih ljudi, ki bodo s pomočjo Slovenije in na podlagi večje demokratične odprtosti italijanskih sodržavljanov in tudi oblasti končno zaživel tisto lepo in plodno življenje, ki si ga tu, pod svobodnim, tudi evropskim soncem, po vsem, kar nas je doletelo v dvajsetem stoletju, resnično zaslužimo.

Dr. Štoka, hvala za pogovor. V upanju, da vas nismo preveč prikrajšali za vaš dragoceni čas v obdobju, ko ste polno zaposleni s prevzemanjem številnih obveznosti. V vlogi novega predsednika SSO pa vam želimo čim uspešnejše vodenje vaše organizacije!

* Pogovor prof. Bojana Pavletiča s Sergijem Pahorjem je bil objavljen v reviji Kras, št. 44, str. 6-9, 2001

KJE BO EVROPSKI PARK KRASA?

Alojz Peterle

Z veseljem lahko rečemo, da se je zamisel o Evropskem muzeju/parku krasa dobro prijela ne samo na Krasu in v širši Sloveniji, ampak odmeva tudi po Evropi. Ob svojem nedavnem obisku v Sloveniji je pobudo naklonjeno pozdravil tudi predsednik Evropskega parlamenta Joseph Borrell.

Kje smo s projektom po prvem krogu strokovnega dela in preliminarni oceni predloženih lokacij?

Strokovna in širša javnost še naprej pozdravlja pobudo, krepí se krog Prijateljev Evropskega muzeja krasa. Izvedbe projekta ne podpira samo vlada, ampak jo podpira tudi jasen poslovni interes zunaj kroga pobudnikov.

Po prvih predlogih lokacij in preliminarnem odgovoru pristojnih institucij se je razvnela v javnosti razprava, ki je presegla okvir vprašanja o lokaciji. Prišlo je tudi do večjega zanimanja lokalnih skupnosti. V Lazah ob Planinskem polju so celo izvedli referendum, ki je prinesel pozitiven rezultat (več kot 60%) za njim bližnjo lokacijo.

Če izvajamo nekaj neutemeljenih in nepotrebnih diskvalifikacij ter podtikamo glede namenov pobudnikov, se je v tej fazi odprla široka razprava o lokaciji. Po domače povedano sta se srečala dva pristopa: pobudniki bi želeli predstaviti privlačno lokacijo z močno gostoto kraških pojavov ter jo nadgraditi z do prostora občutljivo arhitekturo, druga stran bi rada, sklicujoč se izrazito na naravovarstveni vidik, take lokacije varovala.

Jasno je, da nas naprej ne more pripeljati absolutizacija zgolj enega kriterija ali vidika, ampak vodi do tega nad vse pozorno iskanje primernih lokacij v skladu s sprejeto zasnovo muzeja/parka in z okvirnimi lokacijskimi kriteriji, ki jih je potrdila vladna medresorska delovna skupina.

V tem smislu poteka v marcu in aprilu odprto strokovno iskanje, preverjanje in ocenjevanje lokacij, k čemur je bil povabljen širši krog zainteresiranih strokovnjakov, prihaja pa tudi do spontanov predlogov iz različnih občin. V tem pristopu se seveda obravnava makrolokacijske in mikrolokacijske vidike. Nabor lokacij bo potem predmet presoje na pristojnih uradnih mestih.

Če bi lahko ton prvega kroga javnih odmevov označil kot "kje muzeja ne sme biti", bi lahko dogajanje v zadnjem času povzel v "kje vse bi muzej lahko bil". Ozračje je bolj konstruktivno in upam, da bo rezultiralo v skladu z naravo in s statusom tega nacionalno prestižnega projekta v širši koncept modernega prostorskega urejanja, v katerem ima naravovarstveni vidik svoje izjemno pomembno, ne pa edino vlogo. V tem duhu bi bil v pogovoru različnih strok in institucij dobrodošel še kakšen poskus razčiščevanja brez preveč vkopanih pozicij.

Naj dodam ob koncu še nekaj, na kar je bilo opozorjeno v krogu strokovnjakov. Gre za traso bodoče hitre železnice, ki bo speljana verjetno tako ali drugače čez Kras in kras. Ta poseg bo, seveda po obsegu in posledicah, neprimerljiv z Evropskim muzejem krasa. S tem ne želim relativizirati vprašanj o prostorskem umeščanju manjšega objekta na krasu, ampak želim opozoriti na dejstvo, ki bi moralo kmalu doživeti odgovorno javno obravnavo...

Čeprav smo ta čas zaposleni predvsem z lokacijsko problematiko muzeja oziroma centra, se zavedamo, da bo treba za izvedbo zahtevnega projekta postoriti še marsikaj zunaj ožjega projektnega dela. Med drugim bo treba čim prej sprejeti zakon o javno zasebnem partnerstvu.

Alojz Peterle, univ. dipl. geograf - evropski poslanec, predsednik iniciativnega odbora za Evropski muzej krasa, Ljubljana

Iščemo fotografije in dokumente o slikarju Mušiču

ZORENJE

ZORANA (ANTONA) MUŠIČA

Gojko Zupan

Zoran Mušič je v svetu najbolj poznan slikar druge polovice 20. stoletja, doma iz Slovenije, ki mu je revija Kras posvetila že upravičeno pozornost s člankom Nelide Nemec*. Njegove umetnine so premišljeni preplet kultiviranosti, v katero je sintetiziral prazgodovinske načine izražanja, povzel svoje vtise ustvarjalnosti od 13. do 17. stoletja, znanje učiteljev in kolegov, prevrednoteno skozi lastno zavest v ustvarjalne finese minulega stoletja. Slikar je združil slovanško dušo z vplivi romanskega in s sledmi germanskega, bolj dunajskega ustvarjalnega kroga, ter odmeve vzhoda skozi filter Benetk. S prelivanjem kultur je ustvaril žlahtne slike, risbe in grafike. Postaja nadčasoven, dobrodošel med likovnimi sladokusci svetâ.

pobrskažo v svojih zbirkah in škatlah dedov in non, če se tam še skriva kakršenkoli dragocen dokument, priča o usodi slovenskih družin - o večnem begunstvu prve in druge vojne ter fašističnih čistk. Krivico tisočim begunskim družinam s Primorske lahko delno popravimo samo z ohranjanjem spomina na ljudi, ki so bili, delali in živeli v tem prostoru. Med njimi je bila učiteljska družina Mušičevih iz Brd, z dvema otrokoma, Zoranom in Ljubanom.

Najprej: točen slikarjev priimek je Musič. Zgodovinsko sta oba znana načina pisanja, Mušič in Music, manj pravilna, vendar bolj uveljavljena. Zoran je bil rojen v petek, 12. februarja 1909 v vasi Bukovica pri Volčji Dragi blizu Gorice. Rojstvo slavnega umetnika je vpisano v matični župnijski cerkvi v Biljah, nedaleč od rojstnega kraja, kjer so redki raziskovalci preverili zapisane podatke. Vsi podatki v knjigi so zapisani v latinščini, razen poklicev botrov, ki sta v

Brez natančnejše obravnave Zoranovega zorenja nam marsikaj iz slikarjeve podzvesti in mladosti ostaja neznano. V knjigah pogosto reducirajo umetnikovo otroštvo in zorenje na »dalmatinski« kras in zamenjujejo slovanstvo z bizantinskimi koreninami in z nadihom vzhodnjaških step. Del teh napak je krivda nas, danes in v preteklih desetletjih. Premalo smo skrbeli za lastno zgodovino in dokumente. Tako nam v letu dni v Bukovici pri Volčji Dragi, v rojstnem kraju Zorana Mušiča, ni uspelo najti nobene fotografije tega kraja iz časa pred prvo svetovno vojno ali med njo, nobene fotografije stare šole, šolarjev z učitelji, Mušiča in njegove družine.

Objava v tej izdaji revije Kras je poziv in prošnja vsem pravim in obrobnim Kraševcem ter prebivalcem Brd, naj

Rojstni kraj slikarja, Bukovica, zato ne sme ostati skrita na slovenskih zemljevidih. Revija Kras odpira svoje strani za vsak droben podatek o času, ko kraški griči še niso bili pogozdeni, ko je zapeljal prvi vlak mimo Volčje Drage proti štanjelu in Trstu. Iščemo in iščimo dokumente in porumenele fotografije šol in hiš iz tistega časa na Krasu in njegovem obrobju ter v Brdih, šolarjev v klopih, lepo opravljenih učiteljic ob nedeljskih sprehodih, morda gostinskega vrta v Volčji Dragi, kjer je posedal in moževal slikarjev oče.

Zoran Mušič (na levi)
in mlajši brat Ljuban v Bukovici

slovenščini. Priimki so pisani dosledno s »č«. Zapisovalec, vikar Josip Abram, je bil večš slovenščine, saj je bil uveljavljen pisec in prevajalec, posebej iz ukrajinščine. Bil je narodno zaveden, odličen poznavalec pesnika Tarasa Ševčenka. V Biljah je vodil posamezna društva, posojilnico in spodbujal slovensko planinstvo. Morda je vplival na slovanska imena krščencev, ki so bila, ob zori slovenske samozvesti v začetku 20. stoletja, posebej popularna v teh krajih. O Abramcu samem je v reviji Kras že natančno pisal Iztok Ilich.**

Novo stoletje, čas umetnikovega rojstva, so zaznamovali secesijski vrhunci habsburškega imperija in razcvet pristanišča Trst, največjega mesta ob morju adrijskem, tedaj tudi največjega slovenskega mesta. Bilo je žarišče kulture z Rilkejem, Svevom in Joycem. Živa je bila Gregorčičeva poezija s slutnjo bodočih težav. Uveljavljali so se impresionisti, posebej Jakopič in njegov ljubljanski paviljon, postavljen po Fabianijevih načrtih poleti 1909, ter Grohar, ki je slikal pečine Devinskega gradu. Gorica je bila živahno kulturno, šolsko, celo športno in manjše gospodarsko središče, ki je v desetletju pred slikarjevim rojstvom imelo celo kardinala.

Izvirni rojstni kraj, Bukovica pri Gorici, je poleg krsne knjige zapisan v vseh Musičevih srednješolskih spričevalih, v matičnem listu zagrebske akademije in v domovnicah. Komercialni poudarki življenja so rojstni kraj generalizirali in - ob postavljanju železne zaves s poenostavitvijo na večji kraj - pomaknili na zahodno stran Evrope, v Gorizio.

Evropi v zadnjih mesecih ponujamo muzej matičnega Krasa. Kras sam, z vsemi naravnimi pojavi, bi bil le kup

kamenja in skromnega rastlinja, če na njem ne bi ljudje gospodarili enkrat s hrastovimi, drugič z borovimi gozdovi, če ne bi kamenja zložili v ograde, iz krp jerine ustvarili njiv in vinogradov, iz mezečih studencev oblikovali izvirov ter v kotanjah kalov. Enako pomembno kot merjenje kraških podzemelj je beleženje kraške kulture, ki so jo v svet ponesli, za Valvasorjem in drugimi raziskovalci, zlasti umetniki. Poeti in slikarji so najbolj občutljivi znanilci in poročevalci s krasa in o krasu. Lojzeta Spacala in Jožeta Spacala, Vladimirja Makuca, Rika Debenjaka in številne druge umetnike, ki bi morali najti svoja dela v muzeju Krasa, je s svojo likovnostjo in slavo zasenčil Zoran Musič.

Šest Bukovic je v Sloveniji, če izpuščamo Zabukovice in podobne kraje. Zato je vredno ponoviti, da nas zanima vas Bukovica iz spodnje Vipavske doline, naselje med Biljami in Volčjo Drago. Vas je postavljena ob severnem obrobju Krasa, na južnih pobočjih Biljensko-Vrtojbenških gričev in leži jugovzhodno od Gorice. Naselje, kamor je bil učitelj Anton Musič, slikarjev oče, premeščen, je bilo vedno na ozemlju, kjer žive Slovenci. Avstro-ogrske letopisi iz leta 1910 pričajo, da so bili po narodnosti tedaj vsi vaščani slovenske narodnosti, kar velja za vse zaledje Gorice. Vas je bila v začetku 20. stoletja del habsburškega imperija; od decembra 1918 do septembra 1943 je bila pod oblastjo italijanske kraljevine. Sledila je nemška okupacija in potem še krajše obdobje Cone B po drugi svetovni vojni. Priključitev socialistični Jugoslaviji je bila potrjena v Londonu leta 1954. V Republiki Sloveniji je kraj od osamosvojitve leta 1991.

Rojstna hiša v Bukovici

Pomagajte poiskati stare fotografije in dokumente iz Musičeve Bukovice!

Pobude mag. Gojka Zupana smo v uredništvu revije Kras zelo veseli. Bralce revije Kras in njihove prijatelje ter znance iz Bukovice pri Volčji Dragi in njene okolice ter bralce revije Kras v Italiji prosimo, naj nam pomagajo poiskati kakršne koli fotografije, razglednice in dokumente iz časov otroštva in šolanja velikega slovenskega slikarja Zorana Musiča. Dovolj je, da nam sporočijo ime in naslov, na katerem so dosegli. Dokumente in fotografije bomo vrnil s priporočeno pošto! Objavili jih bomo v reviji, opremili s komentarji strokovnjaka in pripisali, koga in kaj kažejo, pa tudi, kdo je njihov lastnik z velikim posluhom za našo kulturno dediščino, da se je odzval na to povabilo!

Pišite ali pokličite na naslov:
Uredništvo revije Kras, p.p. 17, 6223 Komen,
elektronski naslov: media.carso@siol.net
telefon: (+386) 05/766-02-90 in 041/914-921

Kraški konjički, praspomin na domačo vas

Bukovica je po bližnjici čez grič uro in pol hodâ od središča Gorice. Le deset minut hoje je do železniške postaje v Volčji Dragi, kamor je prvi vlak prisopihal leta 1906, ko je povezal Jesenice z Gorico in s Trstom. Četrť ure pešačenja je med Bukovico in staro župnijsko cerkvijo sv. Antona Pušcavnika v Biljah, podobno daleč do Renč in do reke Vipave. Nad Renčami se dviguje gričevje, obrobje matičnega Krasa. Kras, za slikarjevo ustvarjanje izjemno pomembno naravno zaledje in eno izmed izhodišč njegove prečiščene barvitosti v zrelih letih, je območje med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino, prekrito z apnencem. V dobi Musičevega odrasčanja je bil to gol svet prepleta sivkastega, v soncu svetlo žarečega kamnitega gričevja, ki je zapiralo obzorje v smeri Trsta in morja. Bilo je območje težke rdeče zemlje, vinogradov, oljk, čokatih kamnitih hiš in suhozidov med potmi in njivami, kakršen je na redkih razglednicah in fotografijah.

Musič je ta prostor in njegovo svetlobo občutil podobno kot njegovi sodobniki ali nasledniki; na Krasu je vedno dihal s polnimi pljuči. V širšem svetu je podzavestno in prefinjeno vedno našel kraje, ki spominjajo na domače, pa naj gre za špansko presončeno žitno polje, za razdrapane obline krša na Korčuli in v Dalmaciji, za žareče barve dolomitnih skladov v Cortini, za ožgane gozdove plutovcev v južni Franciji. Kras je bil in ostal temelj Musičeve ustvarjalnosti. Drugi temelj je

bilo življenje na kmetih. Zaledje Trsta je podnevi in ponoči tovorilo svoje pridelke proti Trstu in Gorici. Ob Debenjakovih Kraševkah, ki so pešačile, so tovorili na oslih in konjih, ki jih je ovekovečil Musič s svojimi kolonami večnih popotovanj. Skozi Bukovico in po Vipavski dolini so potovale črede živine, med njimi karavane konj, ki so jih po različnih poteh gnali v smeri Trsta in drugih obalnih mest, zgrajenih v tradiciji mediterana in Benetk. Šestletni fantič je videl in si zapomnil to in takšno življenje.

Do povojnih Benetk in Pariza Musič nikjer ni živel kontinuirano, na istem naslovu, dlje kot v pozabljeni Bukovici. Slikar je sam pripovedoval: *Poglej, za tistimi griči se začelja Kras, so mi govorili. Tja je bilo obrnjeno hrepenenje. Zame je bil Kras paradiž.*

Danes iščemo sledi tega izgubljenega paradiža.

* Nemec, Nelida, 2005: Musičeva zakoreninjenost v kraškem svetu, Kras, št. 71, str. 31-31, Ljubljana

** Iztok Ilich, 2005: Josip Abram iz Štanjela - Pred 130 leti se je rodil zaveden slovenski duhovnik, planinec, prevajalec in pisatelj, Kras, št.72, str.28-29, Ljubljana

Usposabljanje izvajalcev za kakovostno obnovo stavbne dediščine - II

LANTHIERIJEV DVOREC V VIPAVI

**POLIGON ZA USPOSABLJANJE KAMNOSEKOV, ZIDARJEV,
SLIKOPLESKARJEV, MIZARJEV IN KOVAČEV**

Mateja Kavčič, Elena Simeonov

Zavod za varstvo kulturne dediščine, Restavratorski center ter Srednja gradbena, geodetska in ekonomska šola Ljubljana v zadnjem desetletju skupaj uresničujejo izobraževalne programe za poklice, brez katerih ni mogoča obnova stavbne dediščine. Poleti 2005 smo pričeli enega izmed ciklusov usposabljanj, v katerega nas je povabila skupina podjetij iz Ajdovščine. Podjetja, ki zaposlujejo mizarje, zidarje in kamnoseke, so se zavedla možnosti za zanimivo in kakovostno delo ter hkrati pomanjkanja ustrezne usposobljenosti svojih delavcev za zahtevna dela na stavbni dediščini. Uspešno so kandidirala na evropskem razpisu Phare programa čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo. Programu so se pridružili Srednja lesarska šola iz Nove Gorice ter profesorji in restavratorji iz Italije.

Poklici, za katere smo usposabljali udeležence, so kamnosek, slikopleskar, zidar in mizar, vsi v okviru kompetenc po nacionalnem poklicnem standardu za restavratorske sodelavce (ki so bili predstavljeni v prejšnji 73. številki revije Kras*), ter kovač, ki se je mizarjem pridružil pri restavriranju okovja vrat. Lanthierijev dvorec smo izbrali iz več razlogov. Nezavidljivo stanje, v katerem čaka na ustreznega uporabnika, ter hkrati njegove izjemne kakovosti, opozarjajo na naš odnos do dediščine. Pred leti so na mostičku čez Vipavo, ki predstavlja zadnji vhod v dvorec, že opravljali restavratorska dela, ki jih je vodil Restavratorski center. Izvedena je bila prva faza rekonstrukcije mostička, medtem ko so porušen zid, portali dvorca in številne druge poškodbe čakali na intervencijo. Tako je situacija na mostičku ponujala idealen splet kamnoseških, zidarskih, mizarjskih in slikopleskarskih problemov, ki smo jih povezali v program enotedenske delavnice.

Program usposabljanja smo zasnovali na Restavratorskem centru in Srednji gradbeni, geodetski in ekonomski šoli, Srednji poklicni šoli v Ljubljani. V pripravljalnem delu smo opravili projektantska dela, priprave za restavratorske posege in pripravili informativno gradivo, ki je bilo razstavljeno v Lanthierijevem dvorcu v času delavnice.

Slušatelji so v tem delu sodelovali pri demontaži in transportu v delavnice (ki mora biti pri predmetih dediščine izvedena pod posebnimi pogoji), pri pripravi delovišča za restavratorska dela in pri pripravi ustreznih gradiv za historične tehnike zidanja. Osrednji del usposabljanja je bil namenjen predavanjem ter ključnim restavratorskim posegom, ki so potekali od 27. junija do 1. julija 2005 v samem dvorcu. Na spremljanje programa so bili vabljeni tudi zunanji udeleženci, srednje in visoke šole ter strokovne ustanove in zavodi - vsi z namenom, da se popularizira dediščino ter opozori na pomen kakovostnih izvedb, na katere smo, žal, skoraj v celoti že pozabili.

Posege so opravljale štiri specializirane restavratorske skupine pod vodenjem mentorjev-restavratorjev Restavratorskega centra, Srednje gradbene, geodetske in ekonomske šole, Srednje poklicne šole iz Ljubljane in zunanjih vabljenih

Priprava na restavratorski poseg, čiščenje ohranjenih delov

Delavnica slikopleskar, črkoslikar, restavratorski sodelavec: slikanje v fresko tehniki

Teoretična predavanja v predavalnici Lanthierijevega dvorca so izvajali strokovnjaki in sodelavci ZVKDS Restavratorskega centra

strokovnjakov. Delavnice so potekale na štirih lokacijah: v improvizirani mizarsko-restavratorski delavnici, na obeh portalih, skozi katera stopamo na mostiček, na zidu ob reki Vipavi ter na notranjih ostenjih.

Restavratorska dela na lesu s kovanimi elementi za poklic mizar, restavratorski sodelavec

Restavratorsko delavnico za mizarje sta vodila **Nuška Dolenc Kambič** in **Simon Karlovšek**. Vrata iz dvorca na mostiček so bila še ohranjena, a odstranjena s svoje pozicije in verjetno bolj po slučaju kot ne, shranjena v enem izmed prostorov dvorca. Večina bi jih prezrla, zavrgla in izdelala nova, da bi nastala sodobna kopija nekdanjih vrat z vsemi razpoznavnimi dodatki strojne izvedbe, ki jih take kopije vsebujejo.

Spodnja četrtnina starih vrat je bila zaradi poplav Vipave uničena, ves ostal les pa razen površinskih poškodb v še dobrem stanju. Predhodna mizarska in restavratorska dela so slušatelji opravili v prostorih Srednje lesarske šole Nova Gorica. Med delavnico so bili seznanjeni s problematiko čiščenja površinskih premazov in nečistoč, odstranjevanja poškodovanega lesa, dopolnjevanja, utrjevanja površinske zaščite lesa - predvsem pa spoštovanja originala. Vrata so sedaj restavrirana in vključno s kovanim okovjem na svojem originalnem mestu. Dvorcu smo uspeli ohraniti enega izmed originalnih elementov njegove stavbne opreme in upamo, da bo po enaki metodi deležno obnove tudi ostalo stavbno pohištvo. Udeleženci delavnice so bili: **Jože Ganc, Bojan Kovačič, Evgen Markovčič, Jožko Pegan, Drago Štimec** in **Stanko Vitez**.

Delavnica zidar, restavratorski sodelavec: priprava apnene malte za zidanje

Delavnica zidar, restavratorski sodelavec: zidanje kamnitega zidu

Restavratorska dela na kamnu za poklic kamnosek-restavratorski sodelavec

Delavnico so vodili **Janko Brunček, Jože Drešar in Miro Klajder**. Portal vhoda na mostiček Lanthierijevega dvorca se je ohranil le delno. Ohranjeni so bili le dve kamniti bazi, podboj in sklepnik, ki smo ga našli med ostanki ruševin. Na podlagi arhivske fotografije, ki jo je priskrbel odgovorni konservator **Bojan Klemenčič**, je projektant **Matej Zupančič** izdelal projekt za rekonstrukcijo celotnega portala. Manjkajoči elementi so bili ročno obdelani v delavnici ter dopolnjeni z ohranjenimi originalnimi kosi. Slušatelji so spoznali problematiko priprave polirskih načrtov, čiščenja kamna, ročne izdelave kamnitih elementov, domodeliranja in zahtevne montaže. Portal je sedaj opazen element dvorišča, skozi katerega vstopimo na mostiček in čez Vipavo v двореc. Udeleženci delavnice so bili: **Dušan Brezavšček, Osman Buljubašić, Benjamin Doplihar, Aleš Erjavec, Robert Kovšca, Jurij Makovec in Boris Sever**.

Restavratorska dela na zidu za poklic zidar, restavratorski sodelavec

Pred vzidavo portala je bilo treba poskrbeti za zid, ki zapira vhod na mostiček. Obodni zid ob reki Vipavi je bil pri vходу na mostiček porušen, zid je ohranil le del temeljev, iz katerega je bilo možno sklepati o načinu njegovega poteka. Ohranjeni del zidu je bil v celoti zarastel z bršljanom, zato ga je bilo treba najprej očistiti. Skupina je sodelovala pri iskanju

Delavnica zidar, restavratorski sodelavec:
priprava za zidavo kamnitega zidu

Delavnica kamnosek, restavratorski sodelavec:
montaža portala

Delavnica kamnosek, restavratorski sodelavec:
klesanje elementov portala

Delavnica mizar, restavratorski sodelavec: montaža vrat

Delavnica mizar, restavratorski sodelavec:
restavriranje vratnih kril

Vse fotografije: Mateja Kavčič

podatkov o originalni sestavi zidu ter se pod mentorstvom zidarja **Francija Andrejčiča** naučila pripraviti kamen za vgradnjo in zgraditi dvoslojni kamniti zid. Zid je sedaj v celoti narejen v tradicionalni gradnji v apneni tehnologiji. Ker je cement iznajdba sodobne gradnje in ga vse do 20. stoletja niso uporabljali, so se udeleženci spoznali z načinom priprave apnene malte za zidanje in z zidavo brez uporabe cementa. Udeleženci delavnice so bili: **Asim Čaušević, Adil Eminović** in **Ivan Praček**.

Restavratorska dela na opleskih in enostavnih poslikavah za poklic slikopleskar/črkoslikar-restavratorski sodelavec

Na notranjih ometih in stenskih poslikavah je mentor **Marko Butina** udeležencem demonstriral osnovne postopke restavriranja enostavnih stenskih poslikav, beleža in opleska. Spoznali so se z načelom o spoštovanju sestavin ometov, z metodami sondiranja in obveznega sodelovanja s strokovnjaki v primeru najdbe umetniških poslikav. Slušatelji so odkrivali plasti beležev, ugotavljali prisotnost poslikav, injektirali in slikali v fresko tehniki. Udeleženci delavnice so bili: **Franc Batič, Davor Dumenčič, Andrej Zorc** in **Jožef Žvokelj**.

Usposabljanje se v enotedenski delavnici ni zaključilo. Skupina zaposlenih v podjetju Keting, d.o.o., se sedaj usposablja na SGGEŠ, Srednji poklicni šoli v Ljubljani za pridobitev strokovnih, teoretičnih in praktičnih znanj po srednješolskem programu. Usposabljanje se bo nadaljevalo za pridobitve nacionalne poklicne kvalifikacije za poklica kamnosek-restavratorski sodelavec in zidar-restavratorski sodelavec. V pripravi imamo tudi delavnice za pridobivanje strokovnih veščin in znanj s področja restavriranja tesarskih konstrukcij in štukatur. Vanje si želimo pritegniti čim več slušateljev, zato bomo na usposabljanje povabili tudi druge zainteresirane. Upamo tudi, da se bodo podobne delavnice nadaljevale in da se bo s tem širil krog usposobljenih izvajalcev za delo na stavbni dediščini!

* Glej prispevka:

Kavčič, Mateja; Simeonov, Elenora, 2006: Izguba znanj v tradicionalnih stavbarskih tehnologijah.- Kras, št. 73, str. 26-29, Ljubljana
Rosa, Sebastjan, 2006: Restavratorstvu na Primorskem se obetajo boljši časi.- Kras, št. 73, str. 30-33, Ljubljana

Mateja Kavčič, univ.dipl.inž. arhitekture in restavratorica-konservatorica - Zavod za varstvo kulturne dediščine, Restavratorski center, Ljubljana
Elena Simeonov, univ.dipl.inž. arhitekture - Srednja gradbena, geodetska in ekonomska šola Ljubljana, Srednja poklicna šola, Ljubljana

Zanimiva študija mlade etnologinje Darje Kranjc

MOČ PREPOZNAVNOSTI - PREDLOG NOTRANJE OPREME OBNOVLJENE ZAVAROVANE VNCKĀVE DOMAČIJE V MATAVUNU

Iztok Ilich

Etnologinja Darja Kranjc iz Sežane je ob koncu leta 2003 diplomirala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na temo *Vnckāva domačija v Matavunu**. Dobri dve leti po tem je posodobljeno in za širšo javnost nekoliko prirejeno besedilo njene diplomske naloge – kot 37. zvezek Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva – že izšlo v knjižni obliki.

Mlada avtorica že v samopredstavitvi v predgovoru brez leporečenja nakaže, iz kakšnega testa je:

»Sem Kraševka. Priznam. Na oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo sem se vpisala iz ljubezni do neevropske etnologije, bolje rečeno, klasične kulturne antropologije, ki mi jo je vcepila profesorica geografije na matični srednji šoli v Sežani. A med študijem se je zgodila v moji glavi drastična sprememba... v meni je začelo dozorevati prepričanje, da je, če naj modno popredalčkam, 'etnolgija Krasa' najvažnejše in eno izmed neizogibnih poslanstev kolikor toliko etične kraške raziskovalke, tj. domorodke, ki se istočasno ponaša z nazivom etnologinje in kulturne antropologinje. V prvi vrsti iz preprostega razloga odsotnosti celostne etnološke dokumentacije. Sledi razmišljanje o

pomenljivem razumevanju in odnosu večine Kraševcev do lastne dediščine. In ne nazadnje vidim argument v lastnem prepričanju, da je najvišja stopnja razumevanja domačinov, njihovega vsakdanjega načina življenja in ljudske kulture ..., možna le na domačem terenu, kjer je raziskovalec popolnoma inkulturiran, vendar kot strokovnjak vseeno sposoben določene mere objektivne distance.

Skratka, pomagati Krasu, da razume, kdo je, zakaj je to, kar je, kaj ga je preoblikovalo in zakaj je bil prej drugačen, kakšen je bil, in zakaj takšen. Nadalje, izpostaviti njegove specifičnosti in vrednote, mu vliti samozavest ter mu na podlagi vsega izvedenega pomagati k zdravemu, sebe ne uničujočemu in taječemu razvoju.«

Iz te temeljne ideje in takšnega razvojnega razmišljanja je dozorel splet predlogov za rešitev konkretnega problema, ki ga je avtorica zaznala na zavarovanem območju Parka Škocjanske jame, ki je njeno pozornost pritegnil kot zaključeno območje z določenimi varstvenimi režimi tudi na področju kulturnodediščinske problematike. Pravšen izziv ji je bila obnova med svetovnimi vojnama imenitne, v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja pa že zapuščene in do kupa ruševin propadle kmečke hiše s pripadajočimi poslopji, med domačini poznane kot Vnckāve domačije.

Pri obnovitvenih delih, ki so potekala pod strokovnim nadzorom spomeniškovarstvene službe, je Darja Kranjc kot vneto zagovornica aplikativne etnologije videla veliko priložnost tudi zase oziroma za svojo stroko, zlasti v smislu poskusnega varstveno-inovativnega oblikovanja notranje opreme te in posredno tudi drugih stavb, namenjenih za prenočitvene zmogljivosti na območju Parka Škocjanske jame. Po temeljiti terenski raziskavi območja zaščitene domačije in po privolitvi njenega lastnika ter po natančnem ogledu okoliških stavb in pregledu z njimi povezanih materialih in dokumentarnih virov, zlasti pa po navezavi tesnih stikov z njihovimi prebivalkami in prebivalci, se je pogumno lotila pripravljanja etnoloških temeljev in smernic za oblikovanje kulturni kontinuiteti ter sodobnim potrebam in možnostim prilagojene notranje opreme obnovljenih kraških hiš. V konkretnem primeru Vnckāve domačije njeni predlogi sicer niso bili upoštevani, so pa dovolj premišljeni in univerzalni, da bodo lahko v dragoceno pomoč drugim obnoviteljem, ki so imeli doslej v trenutkih dvomov glede ureditve notranjosti kaj malo možnosti seči po ustrezni literaturi.

Prav v dajanju praktičnih predlogov in napotkov je mogoče videti največjo uporabno vrednost raziskave Darje

Kranjc, izraženo v želji, da bi, kolikor in kjer je mogoče, preprečila razmah cenene folklorizacije in amaterizacije kulturnega izročila, katere grozljive posledice srečujemo na vsakem koraku.

Zanimiva, za domačine pogosto edina »prava« in razumljiva narečna poimenovanja predmetov in pojmov ter navedbe citatov in izjav sogovornikov je avtorica z veliko truda transkribirala, da je kolikor mogoče ohranila in bralcem ponazorila njihovo značilno zvočno obarvanost. Kjer in kolikor je bilo potrebno, je te dele besedila tudi »prevedla« v knjižno slovenščino.

Besedilo v knjigi, ki jo je uredila Jerneja Ferlež, oblikovala pa Milojka Žalik Huzjan, spremljajo številne zanimive dokumentarne fotografije in nekaj risb. Na zavihku ščitnega ovitka je povzeto mnenje avtoričinega strokovnega mentorja dr. Vita Hazlerja, enega izmed naših najvidnejših strokovnjakov za ohranjanje in obnovo stavbne kulturne dediščine.

Iztok Ilich, urednik in publicist - Ljubljana, Štanjel

* Vnckāva domačija v Matavunu – avtorica Darja Kranjc v knjigi piše polglasniški »a«, da bi bralec vedel, kako domačini v Matavunu izgovarjajo to besedo (op. uredništva).

Vnckāva domačija leta 1969 (foto S. Kolar)

Leta 2000 (foto Borut Peric)

Po obnovi 2005 (foto Darja Kranjc)

... Raziskava je sledila cilju, da v obliki bazične študije in aplikativnih predlogov omogoči kakovostno prezentacijo kulturnega spomenika in njegovo aktivno vključevanje v sodobno gospodarsko in turistično življenje varovanega Krasa ... Avtorica je v svojih izsledkih med drugim upoštevala tri bistvena načela prezentacije, kot so: konservatorsko varovani ambient, predmet kot del muzeološke interpretacije in aplikativni oziroma inovacijski pristop, ki je nujen, da določen kulturni spomenik s pripadajočo izvirno ali prineseno opremo zaživi v vsej pričevalnosti in razsežnostih svojega pomena. Pričujoče delo je predvsem opozorilo, da se je edino z znanstveno raziskovalnim in s strokovnim delom mogoče izogniti cenenim prezentacijam kulturne dediščine. Zato se ob premisi, kaj sploh raziskujemo in varujemo, zastavlja še vprašanje, kako to počnemo.

Izr. prof. dr. Vito Hazler

Velika pridobitev in nagrada za naše dosedanje delo

NARAVOSLOVNI CENTER

Vanja Debevec Gerjevič

Življenje in bivanje na kamnitem in suhem Krasu je v svoji skromnosti veličastno prav zaradi zavedanja kompleksnosti tega prostora in časa ter medsebojne odvisnosti človeka in narave nekdanj in danes. Park Škocjanske jame, Slovenija, predstavlja Unescovo svetovno dediščino z upoštevanjem izjemne prepletenosti med naravo, človekom in kulturo. Bogata dediščina izjemnih naravnih vrednot se dopolnjuje z neprecenljivo kulturno dediščino, ki s svojimi priče-

V vasi Škocjan je uprava parka pred leti obnovila dva skednja, v katerih sta postavljeni na ogled muzejska zbirka in stalna razstava. V J'kopinovem skednju je na ogled stalna etnološka zbirka z naslovom »Od zrna do kruha«, ki jo je park postavil pod strokovnim vodstvom kustosinje Zvone Ciglič iz Pokrajinskega muzeja Koper. V Jurjevem skednju si lahko obiskovalci ogledujejo stalno razstavo »Zgodovina odkrivanja Škocjanskih jam«, kjer so s slikovnim gradivom in z maketami predstavljene omembe in raziskovanje jam od Pozidonija iz Apameje (od leta 135 do leta 50 pred našim štetjem) do Janeza Vajkarda Valvasorja in do obdobja pred prvo svetovno vojno. V obnovljeni Delezovi domačiji v Škocjanu 3, nasproti upravne zgradbe JZ Park Škocjanske jame, pa smo 17. septembra 2005 odprli vrata sodobnega naravoslovnega centra.

vanji predstavlja bivanje človeka na tem prostoru že od pradavnine.

Da bi ohranili integriteto, skladnost vasi Škocjan, Betanje in Matavuna, ki so v zavarovanem območju, in kraške pokrajine, ter obenem omogočili obiskovalcem doživljati tudi naravo nad kanjonom Reke in jamami, je uprava parka omogočila predstavljanje kulturne dediščine tudi z obnavljanjem starih zgradb in z njihovo predstavitevno namembnostjo.

Velik izziv

Naravoslovni center je po svoji zasnovi in izvedbi edinstven na tem prostoru. Delezova domačija je nadomestna gradnja tamkajšnje prvotne stavbe, ki je bila zapuščena in se je že podirala.

Uprava Parka Škocjanske jame je bila v začetku leta 2005 pred velikim izzivom - kako razpadajočo Delezovo domačijo kot stavbno kulturno dediščino s skupno površino več kot 325 kvadratnih metrov strokovno in vsebinsko po najboljših močeh obnoviti. V želji, da bi predstavili ekološko pestrost zavarovanega območja, njegove ogrožene in redke živalske in rastlinske vrste brez posegov v njihove habitate in

Delezova domačija, Škocjan 3 – stara stavba

Arheološka izkopavanja

Naravoslovni center
v obnovljeni Delezovi domačiji

obiskovalcem omogočili pridobivati nove informacije o geologiji, favni in flori tega prostora, je prvotna zasnova temeljila na sodobnem prikazu naravnih pojavov ter živalskih in rastlinskih vrst. Objekt je bilo treba obnoviti v skladu z Zakonom o regijskem parku Škocjanske jame in z veljavnimi Smernicami o varstvu in obnavljanju kulturne dediščine.

Načrtovanje obnove in obnova sta potekali pod strokovnim nadzorom odgovorne konzervatorke Ede Belingar, univ. dipl. etnologinje iz novogoriške Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Odgovorni projektant pa je bil Stojan Lipolt, univ.dipl.inž. arhitekture iz Studia Meander. Gradbena dela je opravilo Komunalno stanovanjsko podjetje, d.d., Sežana.

Direktorju JZ Park Škocjanske jame Albinu Debevcu je uspelo pritegniti k sodelovanju v prenovitvenem projektu tudi številne sponzorje, ki so se radi odzvali povabilu k soustvarjanju zanimivega in izjemnega objekta. Postavitev naravoslovnega centra so tako omogočili: Ministrstvo za okolje in prostor; Ministrstvo za kulturo; Svobodna dežela Bavarska - Freistaat Bayern; Slovenica, d.d.; Banka Koper, d.d.; Interina, d.o.o., Ljubljana; Komunalno stanovanjsko podjetje Sežana, d.d.; Norik, d.o.o., Ljubljana; Studio Meander, Sežana; Profi K2, d.o.o., Ljubljana; Marčelino Prelec, s.p., Zavrhek; Silvatica Mengeš, d.o.o., MV&T, d.o.o., Ljubljana; T.S.E., d.o.o., Ljubljana.

Sprva načrtovano namembnost naravoslovnega centra z učilnico in geološko ter biološko zbirko je dodobra spremenilo odkritje mladih arheologov, ki so v sodelovanju z arheologom Matejem Zupančičem iz Pokrajinskega muzeja Koper opravili arheološki pregled terena na lokaciji Delezove domačije. Pri vprašanjih s področja arheologije in zaščite najdb sta sodelovala arheologinja Nada Osmuk iz novogoriške Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine in dr. Peter Turk iz Narodnega muzeja v Ljubljani. Mladi arheologi so, ne glede na vremenske razmere, vztrajno pregledali sle-

herno ped odkopane zemlje in kamenja. Zadnji dan temeljitega dela in skritih pričakovanj je bil njihov trud poplačan. Pod plastjo zemlje so odkopali bivališče iz rimskega obdobja, vkle-sano v skalo. Glineno posodje in les pričata o ognjišču. Zato smo se v upravi parka takoj odločili ohraniti izjemno najdbo in jo tudi predstaviti obiskovalcem. Vsebinska ureditev naravoslovnega centra je postala bogatejša še za razstavni prostor arheološke zbirke v kletnih prostorih.

Vzporedno z gradbenimi deli, ki so potekala pod vodstvom strokovnega sodelavca uprave parka Črtomirja Pečarja, smo strokovni sodelavci uprave pod vodstvom Boruta Perica, Sama Šturma in Vanje Debevec Gerjevič pripravili vsebinske zasnove zbirk in izbirali primerne eksponate. Pri zasnovi arheološke zbirke je sodelovala Katja Hrobat iz Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pri snovanju geološke zbirke je sodeloval Bojan Otoničar iz Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne, pri oblikovanju biološke zbirke pa je sodeloval Boris Kryštufek iz Znanstveno-raziskovalnega središča Koper Univerze na Primorskem. Postavitev zbirk in predstavitev eksponatov je zasnoval likovni oblikovalec Dušan Podgornik. Vse zbirke je povezal v celoto in obiskovalcu razkrivajo skrivnosti tukajšnjega podzemlja in površja nekoč in danes.

Razstavljene predmete so kot rekonstrukcije originalov parku Škocjanske jame podarili: Prirodoslovni muzej, Dunaj - Naturhistorisches Museum, Wien, Muzej zgodovine in umetnosti, Trst - Civici Musei di Storia ed Arte, Trieste in Prirodoslovni muzej, Trst - Museo Civico di Storia Naturale. K nastanku zbirk so prispevali svoje strokovno znanje in slikovne materiale tudi dr. Boris Sket (Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo), dr. Peter Turk (Narodni muzej Slovenije, Ljubljana), dr. Adrijan Košir (Paleontološki inštitut Ivana Rakovca, ZRC SAZU Ljubljana), Slavko Polak (Notranjski muzej, Postojna), dr. Tanja Pipan (Inštitut za raziskova-

nje krasi, ZRC SAZU, Postojna), Marko Aljančič, Gregor Aljančič, Radovan Čok, Sonja Polanc, dr. Tomi Trilar (Prirodoslovni muzej Slovenije), Dagmar Gabrielle Wolf, Boštjan Surina, Benjamin Gantar, Berta Žunič (Nextline, d.o.o.), Valter Podgornik, Rihard Baša, Borut Lozej in Vojko Aleksič.

Oprema je bila delno sofinancirana iz Programa pobude skupnosti Interreg IIIA Slovenija-Italija 2000-2006.

Kako smo zasnovali zbirke?

Oblikovanje in snovanje zbirk je bilo sprva izredno zahtevno in težko, saj so številni podatki, najdbe in redkosti tudi v živem svetu naravnost vpili po predstavitvi. Zahteve različnih strok in ved po objavi številnih zanimivih strokovnih izsledkov, ki so zgodovinsko izrednega pomena, so bile precejšnje. Z dodatnim strokovnim izobraževanjem in praktičnimi izkušnjami, ki so jih strokovni sodelavci Parka Škocjanske jame pridobili v svojem desetletnem delu v njem, se je uprava skupaj z oblikovalcem Dušanom Podgornikom odločila za nov in sodoben pristop pri predstavljanju vseh treh zbirk. Naše delovno vodilo je bilo: »Dopustimo, da obiskovalca ta kraj začara!« Prav z izpostavitvijo prvotnih elementov, ki so dajali in oblikovali življenje v davni preteklosti, kot so zemlja, kamen, voda in ogenj, obiskovalca očarata njihova preprostost in velik pomen, povezan s številnimi miti in verovanji.

Arheološka zbirka predstavlja izjemne najdbe na tem območju, ki pričajo o kultu darovanja v Mušji jami. Arheologi so namreč v 50 m globokem breznu z imenom Mušja jama odkrili več kot 600 kovinskih predmetov iz obdobja med 12. do 8. stoletjem pr. n. št.. Najdbe iz bronaste dobe, ki sestojijo večinoma iz orožja, so ožgane in poškodovane, kar priča o obredih darovanj podzemnim božanstvom. Slovenski javnosti so s to zbirko prvič predstavljene najdbe iz teh krajev, ki jih sicer hranijo v muzejih na Dunaju in v Trstu.

Geološka zbirka

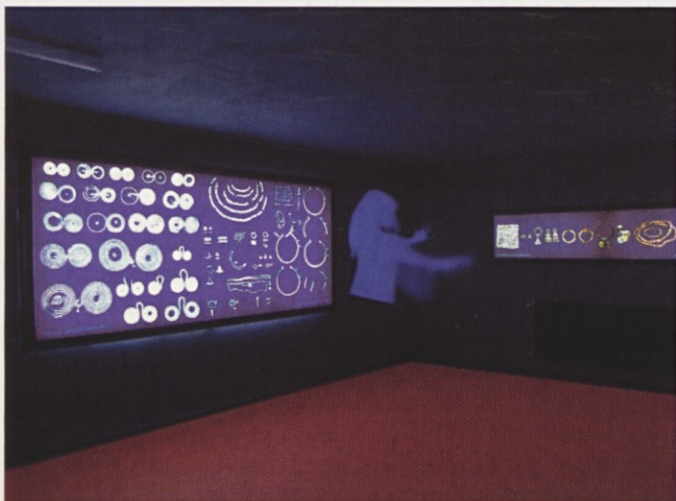
Iz arheološke zbirke »Sledi veličastne davnine«

Geološka zbirka kamnin matičnega Krasi predstavlja zapis o 80 milijonih let zemeljske zgodovine, od obdobja spodnje krede (pred kakšnimi 125 milijoni let) do srednjega eocena (pred približno 45 milijoni let). Geološka dediščina je predstavljena z večnimi zapisi v kamen, s fosili, ki so uvod v živi svet temnega podzemlja in sončnega površja.

Biološko zbirko tvorijo s slikovnim gradivom predstavljene redke in zanimive živali, ki pomenijo sam vrh svetovne biološke pestrosti in s katerimi se je slovenska speleobiologija povzpela v vrh svetovnih raziskav podzemlja. Biodiverziteti ali biološki pestrosti površja je predstavljena s slikovnim in zvočnim materialom kot popotovanje vode v Reki od njenega izvira, po kraških travnikih, med stenami udornic do vstopa v Škocjanske jame.

Biološka zbirka

Iz arheološke zbirke »Sledi veličastne davnine«

Iz arheološke zbirke »Sledi veličastne davnine«

V obnovljeni Delezovi domačiji so v zbirkah predstavljeni profesionalno narejeni in oblikovani izdelki, ki nudijo vrhunsko postavitev. Film z naslovom »Kult darovanja«, ki si ga obiskovalec lahko ogleda v arheološki zbirki v sobi Mušja jama, je posnel Radovan Čok z režiserjem in oblikovalcem Dušanom Podgornikom. Pričara starodavni obred darovanja orožja. S plesalko Sonjo Polanc sta posnela tudi film, v katerem je umetnica z elementi plesa ponazorila bivanje svečenice v tem prostoru pred več kot dvema tisočletjema. V arheološki zbirki se nahaja še 8 slik in 24 eksponatov.

V geološki in biološki zbirki sta na ogled tudi filma, sestavljena iz posameznih, zvočno podloženih slik. Poleg predstavitev zobovja in plastike rastlinojedega dinosavra si obiskovalci lahko ogledajo 20 kamnitih najdb s fosili z območja parka, izbranih s pomočjo geologa dr. Bogdana Jurkovška. Številne profesionalno posnete in obdelane fotografije predstavljajo živi svet jam in površja parka in tako posredujejo naravovarstveno sporočilo o ohranjanju vrst in njihovih habitatov.

Z vidika interpretacije so zbirke izjemen preplet na videz različnih, a temeljno povezanih vsebin življenja, ki jim obiskovalec pri ogledu namení vso svojo pozornost.

Razvoj zavesti o primernem ravnanju in znanju nikakor ne more zaostajati za občudujočimi spoznanji, zato so se v upravi parka odločili, da opremijo v sklopu zbirk tudi naravoslovno učilnico, kjer se odvija raziskovalno delo strokovnih služb parka in izobraževalna dejavnost za odrasle in otroke.

Naravoslovna učilnica

Naravoslovna učilnica v Delezovi domačiji je v prostoru, ki je v stari stavbi domačije služil za skedenj. Gradbene elemente, kot so visok strop in vrata, smo ohranili v prvotni obliki. Učilnica združuje laboratorijsko dejavnost raziskovalne službe parka in izobraževalne dejavnosti za učence in odrasle. Njena oprema in ureditev dopuščata njeno večnamenskost in

ustvarjata vabljivo domače okolje, ki v povezavi z zbirkami omogoča nazoren in kakovosten pouk. Prostor s specifičnim namenom je smiselni zaključek zbirk, katerih namen je nuditi pogoje za pridobivanje novega znanja in ozaveščati o pomenu varovanja in ohranjanja naravne in kulturne dediščine.

Naravoslovni center v Parku Škocjanske jame združuje principe ohranjanja in varovanja narave skozi inovativno interpretacijo bogate kulturne in naravne dediščine, strokovno raziskovalno delo pa se dopolnjuje s pedagoško dejavnostjo ter ozaveščanjem javnosti. Center bo poleg arheološke, geološke in biološke zbirke predstavljal tudi izsledke znanstvenoraziskovalnega dela službe za raziskovanje in razvoj parka ter nudil izobraževalne programe, ki se bodo odvijali v obnovljeni Delezovi domačiji.

Pomen predstavitve arheoloških najdb na njihovem izvornem nahajališču se odraža tako na lokalnem nivoju, saj je spoznanje o preteklosti prostora Parka Škocjanske jame, Slovenija poglavitni temelj naše identitete, in na regionalnem nivoju z vzpostavljanjem profesionalnega sodelovanja in zavzemanja za meddržavno sodelovanje pri predstavljanju Unescove svetovne dediščine.

S slavnostnim odprtjem naravoslovnega centra smo v Parku Škocjanske jame pričeli vrsto prireditev, s katerimi bomo v letu 2006 obeležili 20. obletnico vpisa Škocjanskih jam v seznam Unescove svetovne dediščine in 10. obletnico sprejetja Zakona o regijskem parku Škocjanske jame ter ustanovitve Javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija.

Naravoslovni center v Škocjanu 3 je s svojo zgodovino in prihodnostjo za park čudovito darilo, ki ga sprejemamo kot nagrado za minulo delo in kot motivacijo za neomajno zvestobo viziji, po kateri naj se razvija Park Škocjanske jame, Slovenija.

Zelo pomembna stara razglednica z dušo

SOŠKA

Andrej Arko

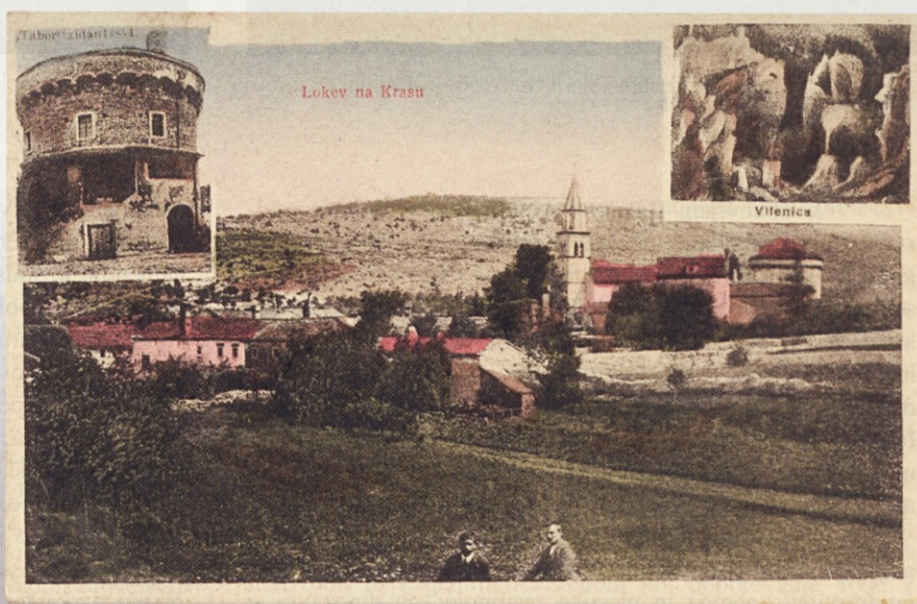
Ob nedeljah sem se med deseto in enajsto obredno znašel na boljšem trgu. Misli in prenekateri zgibi srca so se že v petek, ko je jermen za dva dni padel, zalepili na preobložene stojnice in pripravljen sem priznati – četudi bi koga izmed poznavalcev utegnilo prešiniti, da nemara rahlo pretiravam, da se je domišljija vse do tiste čarne nedeljske ure otepala - z načrti, s pričakovanji, z ugi-banji, z upi ... In - govorim povsem resno - z bojznimi! Nisem se več mogel dvigniti nad vso to snovnost, tvarnost, ki je ukleščevala duha tako temeljito, da je bilo vse skupaj ob njej nekaj, kar lahko počaka, za kar bo lahko še čas – zdaj pa so druge skrbi.

Vendar me je vročica zajela šele, ko sem se začel spuščati proti obrežju. Neredko se mi je, zlasti kakih petdeset, sto metrov pred zadnjim ovinkom, zazdelo, da mi noge premika nekdo drugi, neopazni, in sicer zelo nespretno, tako da se zadevata druga ob drugo. Takoj za ovinkom pa se mi je zasukalo pred očmi: kakšna gneča, koliko ljudi, saj so že vse vredno prodali, kaj naj sploh še iščem tu! Toda neutrudna strast se ni menila za omahovanje. Nezamudno je udrihala in me gnala med stojnice, med gnečo, med ... starožitnosti, ki sem jim v srcu z vdano pobožnostjo izrekal sveto ime: starine.

Zbirateljska strast, ki me je v mehkem otroštvu, kot toliko drugih, neopazno božala z znamkami in s starimi novci, se je zdaj razviharila v utelešeni sili, v obsedenosti od tistega, kar je bilo vsaj pol stoletja starejše od mene in kar se za nepoznavalca nedolžno imenuje: stara razglednica.

Čudno vetrovne nedelje sem se tako, rekel bi, napol v zamaknenosti približeval znanemu kraju svojega odrešenja in zakletosti hkrati, proti boljšemu trgu, ter v duhu že prižigal kadilo pred svojimi maliki, ki naj bi po možnosti prikazovali kraške kraje, pomlajene vsaj za pol stoletja. Ali bom kakega ugledal? Ali se bo - recimo po naključju, še kaj našlo?

Zadnjih nekaj deset metrov pred stojnicami sem se - ne prvokrat, zalotil pri vedeževanju: štel sem korake do vrvi, ki

Lokey na Krasu, natis okoli 1910, poslana v Trst 19.VIII. 1923,
»Pozdrav Kotiče, Saluti da Lina Giordano«

je označevala sejmišče; če se bodo končali z lihim številom, je prišepetovala nespamet, bom kaj dobil, če ne, ne! Toda bil sem preveč prevzet, da bi lahko zbrano štel in številke so se mi zapletle ter se porazgubile čez plot mojega zavedanja, še preden sem prikoračil do čarobne vrvi.

Nezbrano sem se pomešal med vrvež in med slovensko mi je začela mašiti ušesa oddaljena, polzavedna italijanska, nemška, češka, angleška govorica. Sapa je od nekod zdaj močnejše, zdaj bolj medlo, prinašala glasbo iz starega gramofona. Kot ponavadi se nisem znal prav obrniti, čeprav sem po vsakem obisku starinarskega babilona vedno znova sklenil, da moram izdelati posebno strategijo pomikanja po sejmišču in se je tudi strogo držati. To pomeni, da me ne sme presenetiti noben razstavljeni predmet, noben primerek, ki bi bil zunaj območja mojega zapriseženega zanimanja – pa najsi bo še tako lepo izdelan, lepo ohranjen in sprejemljive cene. Torej tokrat samo kaka stara »Ansichtskarte«, razglednica, po možnosti z Dolenjega Krasa, vredna približno pet, šest kosil v imenitnejši restavraciji. Rad sem si dokazoval, da to ni veliko,

merjeno z zavezanostjo in ljubeznijo pa sploh ne. Saj so tiste najredkeje še dražje: s svojo plačo višjega koordinatorja na železnici bi moral za posamezno delati tudi dober teden.

Itinerar, kakor sem si ga torej skrbno sestavil in se ga sklenil neomajano držati, da bi mi kaka skušnjava ne zanetila nove strasti, je zmedla gneča na začetku, ko nisem mogel do izpitnega kramarja iz hrvaških krajev. Prodajal je bolj staro šaro, kot starine, toda med njimi vendarle kdaj tudi kaj zanimivega in predvsem presenetljivega, kakor da ne bi vedel za pravo umetniško vrednost. Med redkimi razglednicami je imel kdaj tudi kakšno iz avstroogrskih časov, nič zavarovano v plastičnem ovoju, kot poznavalski prodajalci. Cene je imel tudi do štirikrat nižje kot drugi. Govorim seveda o cenah za zgledno ohranjene razglednice, starejše od leta 1945, odposlane, z nepoškodovano znamko in po možnosti s čitljivim poštnim žigom in datumom. Skratka, stare razglednice z dušo, kot bi rekli pravi izvedenci. Pri tem vsesortnem kramarju ponavadi niso brskali izkušeni starinarski mački, saj se niso nadejali česa posebnega in so raje mešetarili pri specialistih. Sam pa sem bil prav nasprotnih misli: tega obidejo, ker morda niso niti pozorni, da kaj ima; to pa je priložnost – po veliko ugodnejši ceni najdem nemara kaj, kar je pri profesionalcih že prodano!

Ker torej zaradi gneče nisem takoj mogel do Hrvata, sem nekoliko nejevoljen, da ne gre po načrtu, zaveslal k bratemu mirnemu Judu, ki je skoraj vsako nedeljo prihajal na boljši trg in pri katerem sem bil stalna stranka, kot me je hvalil kakor še kdo, ki me je z drezanjem v mojo nečimrnost tako priklepal, da je lažje odpiral zapornice moje strasti - in denarnice. Zaslutil sem, da bom morda spet moral zapraviti več, kot bi smel. Moral, prav sem povedal.

Pozdravila sva se, ko sem se prerinil do njega; on je pozdravil spokojno, skoraj vdano, jaz pa nemirno, z opazno potlačenim vznemirjenjem. Bil je izkušen trgovec s starinami,

Zvezni strelski in evakuacijski jarek pri Nabrežini, natis 1917,
neodposlana (razdejanje po obstreljevanju)

Isonzo-front: Bei Nabresina. Nordtunnel, Laufgraben bei der Bahn, Sommer 1917.

Na Soči: U Nabrežiny. Spojovací zákop. Severní tunel u dráhy. V létě 1917.

ki je poleg skrbno urejenih razglednic prodajal tudi secesijsko Schützevo keramiko in še kakšno drobno pohištvo, celo bidermajersko, vendar povečini v staronemškem ali jugendstilu vse do art decoja. Verjetno je vrgel mrežo, še preden sem ga sploh opazil.

»Danes bi imel nekaj zanimivega za vas ...«

»Če ne boste spet predragi!«

»Dajte no, saj ni tako hudo! Sami veste, da imajo te stvari svojo ceno. So pa zato izredno, vsestransko zanimive in - kar je še posebej pomembno - enkratne. Zato se nikar preveč ne pritožujte nad cenami. Saj se bova že kako zmenila, še vedno sva se...«

Zadnje besede je izrekel nekoliko tiše in zaupljivo ter se pri tem rahlo nagnil nad stojnico, da jih morda ne bi slišala številna ušesa, ki so pritiskala z moje smeri. Nekaj mojih sosedov je že zatopljeno brskalo po njegovih škatlah. Veter je majal kostanjeve veje nad nami.

»Te si pogledjte, gospod ... No, kaj pravite? Bile so v zbirki pisem in listin nekega gradbenega inženirja iz Trsta, Slovenca. Dobil sem jih pred kratkim čisto po naključju. Zetov sorodnik. Takoj sem se spomnil na vas in jih tudi zadrževal pred kupci. Saj veste, pridejo Italijani in pokupijo zlasti vse, kar prikazuje naše kraje, ki so pod Italijo, pa tisto, kar je iz prve svetovne vojne. Pridejo celo uslužbenci veleposlaništva in vse takoj pokupijo. Ne vem, morda imajo tudi kakšna naročila. Pri nas se take stvari tu in tam še dobijo. No, tule so zdaj!«

Kazal mi je tri kraške razglednice iz prve četrtine dvajsetega stoletja. Vse tri lepo ohranjene, kot bi bile odposlane pred dvema dnevoma. Pogledal sem ga v oči. Negibno, domala ponižno je ogledoval razglednice, ki jih je ponujal.

Eno sem takoj vzel v roke. Prikazovala je nenavaden motiv: nekakšno drčo, ki se je spuščala po hribu navzdol do morja, v zadnjem delu pa je že bila na kamnitih stebrih, ki so se nadaljevali v dolg pomol iz železne konstrukcije. Na njej je bil dvojezičen napis: Steinriese bei Nabresina - Drsavnica pri Nabrežini. Sem kaj podobnega že kje videl?

»Vidite, tale prikazuje drsino na nabrežinskem bregu, po kateri so iz bližnjih kamnolomov spuščali marmorne sklade ali pa tudi dele večjih že sklesanih kipov in spomenikov dol na ladje,« je pokroviteljsko povedal prodajalec. »Zelo zanimivo,« je še dodal. Razglednica je bila iz leta 1908, odposlana 2. aprila. Naslovljena je bila na blagorodno gospo Frančiško R., trgovko in krčmarico v kraju J., Istra. Na njej je v slovenščini pisalo: želim mnogo sreče k praznikom in dobro zabavo! Pozdrav! Malči.

Nenavadna razglednica, res. Imenitno bi dopolnila vse nabrežinske, ki jih imam in ki povečini prikazujejo znameniti železniški viadukt, nekatere pa veliki kolodvor ali pa razne motive s po nekaj ljudmi na trgu pred cerkvijo: z več

moškimi, z enim ali dvema ob kolesu, in z manj ženskami v dolgih temnih krilih, belih bluzah in s klobučki. Vznemirjeno sem zasopel:

»Koliko bi radi za 'drsavico'?«

»Čakajte, pogledjte najprej še to! Se bova zmenila,« je dejal počasi in vabeče.

Poprijel sem barvno razglednico, na kateri je bila Lokev na Krasu. V levem zgornjem kotu panoramskega posnetka je bil tabor, zidan leta 1485, v desnem pa jama Vilenica. Vsi napisi so bili samo v Slovenščini. Odposlana je bila leta 1909 na Dunaj v Salezijansko ulico, III. okraj, in sicer nekemu Antonu H., uradniku kreditne zavarovalnice, če sem prav prebral, kateremu je nekdo, nečitljivo podpisan, v nemščini sporočal: Upam, da me bo jutri v Trstu že čakalo vaše sporočilo. Pristrčen pozdrav!

Nisem se mogel odločiti. Gorenji Kras me ni tako zanimal kot Dolenji. Prodajalec je mirno stal in molčal. Torej sem vzel v roko še tretjo razglednico. Prikazovala je rahlo zavito, v kraški kamen skopan strelski jarek, opažen s prepletenim šibjem in po robovih naložen z vrečami peska. V njem sta stala vojaka avstroogrške vojske v razpetih uniformah, eden, nižji častnik, je imel pripeto malo srebrno medaljo, drugi pa je bil brez in razoglav; poleg njiju sta sloneli puški. Vojaka sta strmo zrla v fotografija. Na razglednici je bil dvojezičen napis: Isonzofront: Bei Kostanjevica, Karst. Nordtunnel, Laufgraben. März 1917 - na Soči: V Kostanjevici, Kras. Severni tunel, spojovací zákop. V březnu 1917. Zamišljen sem počasi obrnil razglednico: odposlana je bila je bila 23. junija 1917. Opremljena je bila s karminasto znamko za deset vinarjev, ki je prikazovala avstroogrsko krono. Naslovljena je bila na neko gospodično Mizi Orter ali Ortar v Hrašče, Kranjsko. Vsebinsko razglednice sta sestavljali kratki sporočili. Eno se je glasilo: Ne vidimo kraja veliki moritvi. Mogoče bo kaj dopusta. Čez čas, ako bomo čakali. Drugače v redu. Tu na sliki moj zvesti purš Djule, Hercegovec. S pozdravi in s spoštovanjem. Jos. Blejc. Desno spodaj pa je bilo mogoče prebrati še nekaj stihov:

Ne pišete! Morda ste name pozabili?!

Kako bo, če zapustil bodem vroči Kras:

mar boste takret še vedno me ljubili

in bili moji, kot še vedno vaš sem jaz?

Starinar je nekaj govoril, pa nisem bil pozoren, kaj. Glasba iz starinskega gramofona je nehala hreščati, začela je liti milo, božajoče in tako daljno, domačno... Zdelo se mi je, da sem začel loviti sapo, na kratko sem valovil. Nepremično sem se zaziral v sporočilno stran razglednice. Vrvenje na sejmišču in zaletavanje vetra sta se oddaljila.

»Kaj? Josip Blejc!?« mi je sunilo v možgane, jasno in predirno. »Marija in Josip Blejc!«

Pijan sem stal pred prodajalcem, ramena drugih so butala obme. Ni bilo mogoče do besede. Napol sem opazal, kako me starinar nejeverno pogleduje.

»To je, veste, enkratna razglednica,« je prišlo do mene kakor iz silne oddaljenosti. Stal sem še vedno pred stojnico in zadeval obnjo, kakor me je pač kdo od prerivajočih se nakupovalcev in zbiralcev odrinil. Pobožno sem obračal razglednico in jo zamaknjeno ogledoval kakor otrok sveto podobico. Nisem mogel verjeti, da je zašla sem, bogve od kod in po kakšni poti. Toda na pot je odšla, saj je imela celo žig, da je bila cenzurirana na cenzorski izpostavi v Kočevju. Počasi sem prihajal k sebi.

»Koliko bi radi za to?«

»Vse tri vam dam za dvanajst jurjev. To je več kot poceni.«

»Vzel bi samo Nabrežino in Kostanjevico.«

»Potem je to devet jurčkov.«

Opotekel sem se med vrvežem proti čarobni vrvi. Malo sem še pogledoval okoli levo in desno, kolikor je bilo mogoče videti med gnečo. Kaj vse bi bilo mogoče kupiti lepega in starodavnega, če bi imel denar in prostor! Bilo pa mi je jasno, da sem zares opravil. Za danes in za nekaj časa.

Nisem se še povsem izmaknil iz začaranega risa, ko me je dosegel srednjevelik možakar z nemirnimi očmi, nadvse izbrano oblečen in s širokokrajnim rjavim klobukom.

»Ste vi tisti, ki je pravkar kupil staro kostanjeviško razglednico?«

»Ja ...?«

»Aha! če ne zamerite ... rad bi jo malo pogledal. Pa ... saj vas povabim tja v kavarno ... Če utegnete ... Dovolite ... jaz sem ... doktor Vonča ... notar ... zbiralca starih razglednic od malega ... Saj sva se nemara že kdaj srečala.«

Šla sva torej v kavarno in z nenavadnim zanimanjem si je ogledoval razglednico. Obračal jo je na vse strani, izvlekel iz žepa lupo, mežikal z očmi in se nemirno presedal. Najbrž sem bil sam tako vznemirjen, ker mi je to srečanje zavzelo še tisti majhni nerazviharjeni košček srca, da nisem mogel prav slediti njegovim strastnim besedam. Dokler me ni uklel z vprašanjem, če bi mu razglednico s soške fronte odstopil. Hlastno sem mu povedal, da to ni mogoče. On pa je odvrnil, da je samo zato pritisnil za mano, saj naj bi mu bil Jud povedal, da jo je bil prodal malo pred njegovim prihodom in me tudi opisal ter pokazal, v katero smer sem se napotil.

»Glejte,« je dejal, ko sva srebnila malo kave, »vi mi lahko tole soško, za katero sem bil minuto prepozen, prodate, lahko pa vam jo tudi zamenjam za kakšno drugo, ki bi vas zanimala; imam jih veliko, samih slovenskih; od malega jih zbiram, kot sem dejal. Lahko poskusiva!«

»Ne morem. Te ne dam, ne prodam.«

»Pa saj ste jo komaj kupili. Ne boste rekli, da ste se že navezali nanjo?«

»Ne morem je prodati!«

»Čakajte, moja posebna strast so razglednice s soške fronte. Imam praktično vse, z vseh sektorjev od gorâ do morja, se pravi od Krna do Nabrežine. Manjka mi edinole nekaj z

Kostanjevica na Krasu, natis marec 1917,
neodposlano (ruševine vasi)

Brestovica pri Komnu, natis 1917,
neodposlano (ruševine cerkve)

jugovzhodnega: torej imam Brestovico pri Komnu, imam Sela na Krasu, imam Vojščico ... Samo Kostanjevice na Krasu še ne. Zato pa jo lahko kupim od vas. Vi ste jo plačali štiritisoo petsto, a ne? No, jaz vam dam dvojno ceno!«

»Oprostite, ne morem. To razglednico bom ohranil zase in za svoje otroke. Moj stari oče jo je pisal svoji bodoči ženi in po naključju sem prav danes naletel nanjo, ne da bi sploh vedel, da obstaja. Ne morem vam povedati, kako me je to znenadilo. Nisem si na jasnem, kako je sploh zaromala na boljši trg. Morda se je zgubila med drugo svetovno vojno, ko so bili naši izseljeni. To je edini papir s pisavo mojega nonota. To je edino, kar imam od njega in povem vam, prepričljivo ali ne, še do tega sem prišel po naključju.«

»Razumem. Nenavadno. Romantično, bi rekel. Toda glejte, jaz vam dam to preslikati, zelo kakovostno preslikati in nemara še povečati. Zastonj in še kupim razglednico. Veste, imam prav dobre zveze s studiom, kjer preslikavajo in povečujejo, zelo na višini, kajti pri meni se pogosto oglašajo zgodovinarji, časnikarji, publicisti in taki ljudje in jaz jim dajem na voljo stare razglednice iz raznih krajev – pa dobijo res dobre preslikave. Govorim pretežno za soško fronto. Veste, koliko razglednic iz moje zbirke je bilo že objavljenih – najsibo v knjigah, najsibo v časopisih, najsibo v časnikih!«

»Torej, saj veste, kaj sem vam rekel. Nima smisla, da ponavljam. Ne gre za preslikavo, ne gre, če tako rečem, za ponaredek, pa če je še tako izvrsten. To je kartica, ki sta jo imela v rokah moja stara starša. Kupil sem, ne da bi to pričakoval, delček iz korespondence svoje rodbine. Tega vendar ne morem prodati!«

»Razumem. Vendar razumite tudi vi mene. Človek, ki desetletja lovi razglednice, posebno še s soške fronte, ki je dal od sebe vse mogoče napore, da bi izsledil čimveč prizorov s fronte, ki si želi svojo obsežno zbirko čimbolj spopolniti – nenadoma, znenada, kot ste vi rekli, naleti na razglednico, ki je še nima in ki zanjo, recimo, še vedel ni. Kaj ne gre in odšteje zanjo vsote, ki je niti ni vredna, samo, da jo dobi, da zaokroži zbirko? Saj hoče sleherni zbiralec v želji, ki si jo sicer malo-

kdaj izpolni, ker je tudi redkokdaj uresničljiva, namreč, da bi vsojo zbirko naredil kdaj popolno, doseči popolnost tudi sam, pa če se tega zaveda ali ne. V naši naravi je, da bi smrt izničili, čimbolj odmaknili ali vsaj presegli. Ko se bližamo popolnosti svoje zbirke, ki jo nemara urejamo vse življenje, se bližamo tudi popolnosti svojega življenja; popolnost pa izključuje smrt. - Torej vam ponujam desetkratni znesek!«

»Žal!«

Z notarjem sva se poslej še večkrat srečevala na boljšem trgu. Vsakokrat me je nestrpno, vendar prijazno vprašal, če prodam tisto soško. Pri tem me je pobožno gledal spod klobuka. Zgodilo se je, da me je povabil k sebi domov, da bi mi pokazal nekaj najdražjih primerkov izmed svojih štiri tisoč razglednic in me poskušal s prenekatero omečiti za tisto mojo nepričakovano in edinstveno soško; tako sem si namreč sam razlagal. Seveda je nisem mogel dati. Pa ne le zaradi sebe.

Neke nedelje pa me prešine, da se z notarjem pravzaprav že dolgo nisva videla. Da že dolgo nisva trgovala. Kaj vem, če ni minil še kak mesec, ko me je naenkrat odneslo naravnost na njegovo stanovanje. Odpret, pravzaprav pripret je prišla ženska pri kakih petintridesetih, še vsa v halji. Povedala je, da so strica že pred nekaj časa odpeljali v bolnišnico za duševno bolne, da ni bil nevaren, da pa je zelo trpel.

»Kaj pa razglednice?« sem izustil.

»Nič, gospod. Vse je uničil. Ko ga je prijelo, nihče ni vedel za to, je vse svoje razglednice, s katerimi je bil večino časa obseden, ne morem drugače reči - saj veste, da ni imel družine, raztrgal in pometal po dnevni sobi. Vsako je pretrgal vsaj enkrat, če ne dvakrat. Ko si prišel v sprejemnico, no, saj to je bilo prej vse njegovo stanovanje, si lahko na debelo brodil med ostanki razglednic kakor med odpadlim listjem v jesenskem gozdu ...«

Posvet o destinacijskem managementu Kras

KRASU USTREZNO MESTO V RAZVOJNI STRATEGIJI SLOVENSKEGA TURIZMA IN VEČ DENARJA ZA NJEGOVO PROMOCIJO

Uredništvo

Direktor delniške družbe Postojnska jama, turizem Matjaž Berčon je s svojimi sodelavci organiziral 22. decembra 2005 v Postojni posvet o destinacijskem managementu Kras. Namen posveta je bil, da med predstavniki najbolj atraktivnih in za turiste najbolj privlačnih turističnih destinacij na matičnem krasu preveri voljo in pripravljenost za skupno promocijo kraških turističnih destinacij pod blagovno znamko »Kras«. Pogovora so se udeležili tudi predstavniki treh ministrstev in sicer za gospodarstvo, za kulturo

Pogovora so se udeležili (našteti po abecednem zaporedju): **Matjaž Berčon**, direktor družbe Postojnska jama, turizem, d.d., Postojna; **Mladen Berginc**, Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava za varstvo narave, Ljubljana; **Albin Debevec**, direktor JZ Park Škocjanske jame, Škocjan; **Branko Dvorščak**, prodaja in promocija produktov Postojnska jama in Predjamski grad, Postojnska jama, turizem, d.d.; **Ksenija Dvorščak**, področje trženja, Postojnska jama, turizem, d.d.; **Damjan Grmek**, namestnik direktorja JZ Kobilarna Lipica in

ter za okolje in prostor. Ker so po uradnih podatkih med šestimi v Sloveniji najbolj turistično obiskanimi atrakcijami kar štiri na matičnem krasu, so udeleženci pogovora opozorili, da je to dejstvo nujno treba upoštevati v novi nastajajoči razvojni strategiji slovenskega turizma in da bo morala to upoštevati tudi Slovenska turistična organizacija ter v bodoče promociji kraških turističnih atrakcij namenjati bistveno več sredstev, kot jih je namenjala do sedaj!

predsednik Turističnega društva Štanjel ter podpredsednik Kraško-notranjske turistične zveze, Lipica-Štanjel; **Nataša Kolenc**, višja svetovalka na Ministrstvu za kulturo, Ljubljana; **Alojz Peterle**, evropski poslanec in predsednik iniciativnega odbora za postavitve Evropskega muzeja/parka krasa, Ljubljana; **Dušan Rebolj**, izdajatelj revije Kras, Mediacarso, d.o.o., Ljubljana; **Aleš Semeja**, Postojnska jama, turizem, d.d., ki v okviru svojega podiplomskega študija obravnava primer, kako naj bi bila postavljena uprava na turističnih destinacijah);

Peter Štefin, vodja prodajno-promocijske službe v delniški družbi Postojnska jama, turizem; **Mag. Jožko Štajer**, direktor Notranjsko-kraškega regionalnega zavoda za turizem, Postojna; **Mateja Tomin Vučkovič**, na Ministrstvu za gospodarstvo zadolžena za novo nastajajočo strategijo slovenskega turizma, Direktorat za turizem, Ljubljana. Na pogovor je bil povabljen tudi župan Občine Komen Uroš Slamič, vendar se ga zaradi neodložljivih službenih dolžnosti ni mogel udeležiti.

Objavljamo ključne misli uvodničarja in razpravljalcev.

Uvod v pogovor

Pogovor je uvedel, ga vodil in povezoval direktor družbe Postojnska jama, turizem, d.d., **Matjaž Berčon**:

Današnji posvet nosi naslov »Destinacijski management Kras«. Destinacija je pojem v turistični terminologiji in pomeni zaokroženo turistično območje.

S svojo prezentacijo bi rad pokazal, kako v delniški družbi Postojnska jama vidimo možno vizijo bodoče skupne uprave destinacije Kras. Prisotni na tem posvetu smo nosilci turistične ponudbe glavnih turističnih atrakcij na tem območju. Na to srečanje sem povabil tudi ostale partnerje glede na to, da bolj ali manj vsi upravljamo s kulturno in naravno dediščino, ki sta v lasti Republike Slovenije. Nekateri imamo zasebni status, nekateri javni status. Naši najpogostejši državni sodelavci pa so Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za okolje in prostor in Direktorat za turizem na Ministrstvu za gospodarstvo.

Na današnjem posvetu bi vam rad predstavil tudi zasnovo celostne grafične podobe turističnega območja in samega destinacijskega portala, kot smo si ga zmislili v Postojnski jami, d.d., in je del projekta o razvoju destinacijskega managementa v Postojni. Želel bi, da izmenjamo naša mnenja, poglede, stališča in da se tudi dogovorimo o našem morebitnem medsebojnem sodelovanju ter o skupnih trženjskih akcijah.

Kakšna je sedanja strategija slovenskega turizma?

Za začetek bi se naslonil na obstoječo strategijo slovenskega turizma za obdobje od leta 2002 do leta 2006, medtem pa je že v pripravi nova strategija, ki bo veljala v letih od 2007 do 2011.

Čeprav smo vsi tu zbrani tudi varuhi kulturne in naravne dediščine, pa smo, ko se postavimo na trg, predvsem turistični ponudniki. Zato za nas velja turistična strategija. V strategiji je turistično območje Krasa definirano kot eno izmed temeljnih geografskih območij. Povezano je z enkratnimi naravnimi vrednotami v Sloveniji. Na tem prostoru imamo razvito znanost, imamo izjemne naravne vrednote in dobro turistično zaledje. Tako so nas videli snovalci turistične strategije 2002-2006. Vse to naj bi predstavljalo pomembno koncentracijo turističnih atrakcij v Sloveniji.

Kras v sedanji strategiji turističnega razvoja Slovenije postaja samostojno turistično območje (v prejšnji strategiji je Kras spadal v območje »Obala in Kras«) in predstavlja v širšem okolju kot naravna vrednota in kulturna dediščina absolutno konkurenčno prednost slovenskega turizma. Definirane so bile naslednje najpomembnejše naravne vrednote: Škocjanske jame, Kobilarna Lipica in lipicanci, Štanjel, Postojnska jama in Cerkljansko jezero. V strategiji velja območje Krasa za turistično nerazvito, omejeno predvsem na izletniški turizem, in je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja izrazito nazadovalo v turističnem razvoju. Bolj razvite so gostinska ponudba in kulinarčna ter vinska turistična ponudba. To je z vidika nas, večjih turističnih ponudnikov, zelo obetavna ugotovitev.

Zaključek, ki ga ponuja strategija: za uspešen turistični razvoj kraškega turističnega območja naj bi bilo pomembno usklajeno delovanje občin, podjetniških nosilcev in verjetno še kakšnega partnerja, ki v strategiji ni naveden. Za vodenje skupnih strateških projektov turističnega razvoja je potrebno oblikovati razvojne konzorcije turističnih podjetij, občin in tako dalje. Slovenski turizem naj bi razvijal posebno blagovno znamko s področja kraškega turizma z vsebinsko usmeritvijo »Slovenija - edinstvena dežela krasa«.

Ta zaključek je veliko bolj spodbuden, kot začetne usmeritve. To je bil naši organizaciji motiv za razmišljanje o oblikovanju tako imenovanega destinacijskega managementa.

Kakšna so naša stališča?

Zelo poenostavljeno povzemam naša stališča, ki se precej pokrivajo s tem, o čemer sem že govoril. Govorimo o pretežno enovitem geografskem in kulturnem okolju z izjemnimi posebnostmi kraške pokrajine, govorimo o upravljanju z naravno in kulturno dediščino, o odnosu do Ministrstva za kulturo in Ministrstva za okolje in prostor, govorimo o največjih slovenskih turističnih znamenitostih. Vsi skupaj smo turistični delavci in si želimo gosta, ki bo tukaj preživel svoj oddih. In to ne samo po en dan. Ta prostor naj namreč ne bi bil več samo izletniška destinacija, ampak naj bi bil pravi turistični destinacija. Naša izhodišča so, da skupaj poiščemo, dogovorimo in povežemo več trženjskih poslovnih sinergij v smislu skupnih nastopov, izobraževanja, delitve programov...

V skupni destinaciji bi poleg notranjskega dela lahko sodelovali še: brkinski del, kraški del in tudi Vipavska dolina. Ni izključena niti Idrija, velika neznanka pa je zaenkrat območje Ilirske Bistrice, ker ne vemo točno, koliko jih tam turizem sploh zanima.

So pa tudi ovire... Smo v dveh statističnih regijah z dvema razvojnima programoma.

V RRP Notranjsko-kraške regije beremo, da je Postojna središče turistično nerazvite regije. Govorimo o turizmu, pa vendar se ga vsi na Notranjskem branijo. Še pred kratkim je na Gospodarski zbornici Slovenije ugledna predavateljica rekla, da sta Cerkljansko jezero in Postojnska jama prekletstvo za Notranjsko, ker vidi kot edino razvojno možnost velik logistični center v Postojni.

V RRP Obalno-kraške regije so izpostavljene naše obalne destinacije, Kras pa je izletniška destinacija, kamor bodo gostje hodili, da se bodo popoldne sproščali nekje po vinskih in kulinarčnih poteh. Kras je obravnavan kot drugorazredno turistično območje, ker je Obalno-kraška regija v smislu masovnega turizma dejansko hiper regija.

Ena izmed nezanemarljivih ovir so tudi močni zgodovinski, politični in lokalni motivi: kje bo center, kdo bo komu dirigiral, kje se bomo dobivali, kam bodo stvari peljale...

Če govorimo o skupnem imenu prostora Kras, govorimo o štirih geografskih podenotah: Brkini, Kras, Notranjska in Vipavska dolina. Ko smo razmišljali o blagovni znamki »Kras«, smo namreč gledali širše. Nismo upoštevali le matičnega Krasa, temveč smo razmišljali o širši destinaciji, ki bi jo lahko enotno in skupaj tržili. Danes že delujejo portal Brkini, portal Kras, portal Kras-Carso, na Notranjskem soliramo po svoje, Vipavci pa se zagnano lotevajo turizma – tudi po svoje. Torej vsakdo vleče malce na svojo stran.

Kot oviro vidim tudi nejasno vizijo lokalnih skupnosti. V nekaterih občinah imamo odlične sogovornike, v večini primerov pa so naši sogovorniki nedorasli tempu, kakršnega si želimo mi.

Kritična je tudi premajhna podpora z nacionalne strani. Mislim predvsem na strategijo, ki lahko določi turistično območje, ki lahko določi ukrepe..., imamo pa z obstoječo strategijo le nekakšen papir, ki ga nihče ne prebere. V odnosu z ministrstvi pogrešam malo več samoiniciativnosti z njihove strani v smislu "Zberite in povežite se in podprite vas bomo v vaših prizadevanjih!" In da ne bi govoril samo o napakah drugih, menim, da naše lastne zavesti o sodelovanju nekako ne pokažemo navzven. Zato si želim, da bi to zavest dvignili na višjo raven.

In še o vidni predstavitvi blagovne znamke »Kras«!

Predstavil vam bom še naš praktični izdelek, to je osnutek logotipa skupne destinacije blagovne znamke »Kras«!

Odločili smo se, da pri oblikovanju uporabimo prepoznaten simbol Postojnske jame - kapnika Briljant in Gigant in ju kot tipična predstavnika kraških pojavov postavimo na raven trženja skupne blagovne znamke. V družbi Postojnska jama smo se zaradi tega odpovedali tema dvema simboloma. Grafično realizacijo blagovnih znamk smo prepustili akademskemu slikarju Kostu Gatniku. Pri oblikovanju celostne grafične podobe smo se oprli na šest ključnih produktov: Štanjel, Kobilarna Lipica, Škocjanske jame, Postojnska jama, Predjamski grad in grad Snežnik. Kot merilo smo vzeli šest lokacij s turističnimi produkti, kamor doteka turistični obisk, kjer so zadaj bolj ali manj organizirani ponudniki turističnih storitev in kjer je možno šteti obiskovalce. Naš namen je bil predvsem priti do koncepta in razvijati idejo, ki jo je možno tudi nadgraditi.

Krovna blagovna znamka "Kras" naj bi bila identifikator in naj bi locirala vse, kar se turističnega dogaja na tem območju. Pod krovno blagovno znamko naj bi tržili vse produkte; tudi tiste, ki niso samostojne blagovne znamke... Predstavil bom šest produktov, tako kot smo si jih zamislili. Izhodišče nam je bil živalski svet.

Kar se tiče naših dveh produktov - Postojnske jame in Predjamskega gradu - smo naše nove logotipe že prevzeli in jih tudi uporabljamo. Za ostale ponudnike so ti logotipi dani zgolj kot predlog. Simbol Postojnske jame je človeška ribica. Za simbol Predjamskega gradu smo uporabili belorepega orla, ki ga ima v grbu tudi postojnska občina. Za simbol Snežnika smo uporabili risa. Pri Škocjanskih jamah smo izpostavili netopirja, za Štanjel smo uporabili ptica in za Lipico konja.

V praksi bi to lahko najprej zaživel v obliki portala pod domeno www.turizem-kras.si, ki smo si ga zamislili kot destinacijski portal. Ta portal že obstaja kot konkreten izdelek. Ko kot iskalec prideš na skupno stran, se takoj seznaniš z blagovnimi znamkami, ki jih ponujamo. To je destinacijska blagovna znamka in pod njo najdeš vse značilnosti te destinacije. Sam portal je nekoliko poetično zasnovan, da bi skozi mehkejšo noto pritegovali obiskovalce. Bistvo portala je, da so uporabniku na voljo podatki o vseh turističnih produktih, o vsej turistični ponudbi in vse uporabne informacije o tem neprestano, kateri koli čas. Tako prenočitvene kapacitete, gastronomska ponudba, galerije, filmske predstave, drugi kulturni dogodki, športne prireditve in ostale uporabne informacije, mnenja, odmevi, zanimive povezave z ostalimi turističnimi ponudniki...

Želimo si, da bi to postal v prihodnosti destinacijski portal »Kras« z vso ponudbo, ki jo je možno strniti na enem mestu. Sedaj je na portalu šele samo Notranjska. Njegov namen pa je, da vso ponudbo, strnjeno pod eno blagovno znamko »Kras«, ponesemo v svet. Na tak način bo vsekakor bolj vidna, kot če posamezne ponudbe predstavlja vsak zase.

Pogovor

Mateja T. Vučkovič

Ministrstvo za gospodarstvo,
odgovorna za novo nastajajočo razvojno strategijo
slovenskega turizma.

Na Direktoratu za turizem Ministrstva za gospodarstvo si prizadevamo za turistični razvoj vse Slovenije. Aktivnosti usmerjamo v povečevanje globalne konkurenčnosti, v povečevanje obsega turistične dejavnosti in v povečevanje promocije Slovenije tako v ožjem kot v širšem okolju.

Tukaj se pogovarjamo o managementu turistične destinacije Krasa. Če gledamo širše, pa si prizadevamo povečati prepoznavnost Slovenije. Destinacija Kras se bo morala vklapljati v promocijo Slovenije in zelo pomembno mesto v njej si je že izborila. Destinacija Kras nosi ogromno razlikovalnih prednosti, je pa danes konkurenčni boj stvarnost, s katero se soočamo. Konkurenčna prednost sama ni dovolj; tudi pri tej danosti je razvoj nujen. Razmišljanje, kot ga je predstavil gospod Berčon, na ministrstvu zelo podpiramo. Vendar pa se bo moral Kras vklapljati v promocijo Slovenije.

Mladen Berginc

Sekretar sektorja za naravo
na Ministrstvu za okolje.

Narava je bila poleg kulture omenjena kot vsebinska baza za turizem in ima v tem prostoru svojo prihodnost. Težiti moramo k temu, da narava ostaja čim bolj ohranjena. Z degradirano naravo ne moremo razvijati turizma, kakršnega si v Sloveniji želimo. Na širšem območju Krasa, ki ga danes obravnavamo, smo dosegli nekatere pomembne prednosti s področja ohranjanja narave, če omenim samo Škocjanske jame in Cerkniško jezero. Osebnost zame pa je bila velika izkušnja trud za ustanovitev Regijskega parka Snežnik. Takrat smo se soočili z mnogimi ovirami v prostoru, kot so najrazličnejši lokalni motivi, tradicija v prostoru, itn ...

Na te stvari je treba računati pri takšnih ambicijah, kot je povezovanje v neko celovito turistično ponudbo. Ko smo v Loški dolini na večernih srečanjih prepričevali ljudi, kako pomembno je, da imajo ohranjeno okolje, naravo, živali, je bilo to prebivalcem zelo težko razumeti, ker oni niso mislili na turizem ali na kmetijstvo, temveč so imeli v mislih Kovinoplastiko. Ko želimo v nekem prostoru uvajati turizem, moramo računati na to, kakšna je socialna profilacija tamkajšnjega prebivalstva, kakšna je tamkajšnja gospodarska situacija... To velja tudi za območje, ki ga danes obravnavamo.

Če prihajajo turisti v Slovenijo zaradi narave, moramo ta vodilni motiv vgraditi v turistično ponudbo. Vendar varuhi narave pričakujemo od turizma in njegovih ponudnikov tudi prizadevanja za varovanje tega prostora. Vemo, da obstajajo najrazličnejši interesi po rabi kraškega prostora iz različnih smeri. Pred leti smo se soočili z namero, da se na Krasu zgradi mednarodno avtomobilsko dirkališče za formulo 1. Danes imamo pritisk na ta prostor zahtevo po postavljanju vetrnih elektrarn... In vse to lahko pride v konflikt s tistim, kar ponuja turizem... Ko bomo imeli na Vremščici 130 metrov visoke vetrne naprave, bo pogled s Škocjanskih jam nanjo drugačen od sedanjega. Vprašanje je, če lahko s tako ponudbo turistu ponujamo resnično naravo?

Res bi bilo treba na kraškem prostoru izkoristiti tisto, kar že imamo. Če omenim samo Unesco, ki je svetovno znana blagovna znamka in zelo velika reklama za ta prostor. V Škocjanskih jamah imamo tudi Unescovi Ramsarsko lokaliteto in MAB območje, in to je tudi nekaj, kar lahko uporablja turizem za promocijo. Če bomo na kraškem in notranjskem območju uspeli oblikovati regijski park, lahko to predstavlja atrakcijo, hkrati pa zavezo za ohranjanje naravnega bogastva.

Nataša Kolenc

Višja svetovalka
na Ministrstvu za kulturo.

Na kraškem prostoru se srečujemo z dvema oblikama turizma - z masovnim turizmom in z drugačnim, nemasovnim. Za kraški prostor je primeren samo nemasovni turizem.

K predstavljeni grafični podobi za promocijo kraškega turizma bi dodala, da je na Krasu uveljavljenih že veliko znakov, podob, zato bi kazalo razmisliti tudi o njih, da bi se tudi drugi lažje identificirali z njimi.

Damjan Grmek

Namestnik direktorja
v JZ Kobilarna Lipica.

Strinjam se, da je treba enotno nastopiti in združno izboljšati ponudbo. Posebej pa bi poudaril že omenjen problem, kako obdržati goste. Naše nočitvene zmogljivosti v Kobilarni Lipica so zasedene komaj 1,6-odstotno in njihovo število še upada. Živimo pa od turizma in nočitev. Če gosta ne bomo zadržali, nismo naredili ničesar. Ponudba izletniškega turizma je že danes dovolj velika. V Lipici se vsako leto poveča obisk za nekaj odstotkov, nočitve pa upadajo. Zaradi tega se dogaja tudi največja izguba...

Tako je tudi v Štanjelu, ki sicer ima obisk, a prav malo ponuja. Obstaja galerija, ima vodene obiske po starem naselju, a to je tudi vse! Lahko govorim o tem, ker poznam številke. Ponuditi moramo neke nove vsebine. In to bi morali bolj v nadrobnostih razdelati za vse tako imenovane kraške turistične stebre. Tudi v strategiji razvoja slovenskega turizma!

Mateja T. Vučkovič

V začetku je vedno potreben nekdo, ki vleče. Tu to funkcijo prevzema Postojnska jama. In to je dobro, saj se bodo okoli vodilnega združevali še drugi, opogumljeni. Osnovni infrastrukturi je treba dodajati še mehke vsebine oziroma programe in jih dograjevati, bogatiti. Taki programi nastajajo. Čeprav so nekateri taki programi morebiti nerentabilni, se bo prej ali slej v njih še kdo videl, se z njimi poistovetil in s svojo turistično privlačno ponudbo obogatil.

Če analiziramo najbolj obiskane turistične atrakcije v Sloveniji, ugotovimo, da so **med prvimi šestimi štiri iz vašega, kraškega območja!** Tega se je treba zavedati in to upoštevati, kajti ti kraški »produkti« bodo v prihodnji strategiji turističnega razvoja Slovenije med nosilnimi.

Upadanje števila nočitev po svetu in pri nas je dejstvo. Treba je razvijati za turiste privlačne vsebine in programe in upam, da bo kmalu prišel čas za uveljavitev tako imenovanih mehkih vsebin. Gradnji in širitvi turistične infrastrukture je država že dala zagon tudi s pomočjo strukturnih in proračunskih sredstev, dan pa je bil tudi že zagon razvoju destinacijskih managementov.

Albin Debevec

Direktor JZ Park Škocjanske jame, Slovenija.

Naj povem nekaj o razvojnem konceptu Parka Škocjanske jame, da si ga ne bi kdo zamišljal napačno!

Za Škocjanske jame sta z zakonom in z mednarodnimi konvencijami določena varovanje naravne in kulturne dediščine ter njihov razvoj in niso usmerjene v tržno gospodarstvo. Sodelujemo na promocijah in predavanjih na svetovni ravni, vključeni smo v različne organizacije, v katerih drugi turistični ponudniki krasa ne morete biti ali pa niste vključeni. Povsod predstavljamo Slovenijo in kras in - seveda - Škocjanske jame. Na vseh teh srečanjih tudi poudarjamo, da v Parku Škocjanske jame ne spodbujamo množičnega turizma.

Vsa naša promocija in in vsi naši nastopi so povzročili, da nam obisk zelo hitro raste in bližamo se nekemu vrhuncu, ko bomo na podlagi lastnega monitoringa (pri tem nam nihče, razen Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojnini, ni mogel pomagati, ker kaže, da takšnih sistemov ni) v dveh letih prišli do izračuna, kolikšna je dovoljena največja obremenitev Škocjanskih jam z obiskovalci.

Škocjanske jame so v Unescu priznali kot predstavnika krasa vsega svetâ. Nepošteno bi bilo do vsega slovenskega krasa, če tega ne bi želeli ali znali predstavljati. Razvoj sodelovanja gre tako daleč, da nam je Unesco namenil finančna sredstva za pomoč Cerknškemu jezeru in tamkajšnjemu parku, da kandidira za MAB*. Park Škocjanske jame je bil uvrščen v MAB leta 2004. Za nas je bila to strokovna verifikacija; tudi za to, da so nam namenili denar. In del teh sredstev je smo namenili Cerknškemu jezeru in s Cerknčani dobro sodelujemo. Pripravljeni smo pomagati z znanjem, ki

smo si ga pridobili od ustanovitve Javnega zavoda Park Škocjanske jame. Imamo že izvedbeni del skupnega razvojnega programa občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Sežana in kraškega dela Kopra, zajetega v Pilotnem projektu Kras. Svetujem vam, da pri svojem razvijanju turistične razvojne strategije črpate iz njega, ker je resnično kvaliteten!

Opozarjam pa na nekaj, na kar vsepovprek pozabljamo, a mislim, da to ni prav... Kras se ne končuje na mejah s sosednjimi državami. Kras se končuje, na primer, na Jadranskem morju. Zato bi bilo prav, da se tisti, ki promovira Kras, ne ustavlja na državni meji. Na tistem delu Krasa, ki je v Italiji, živi naša, slovenska manjšina, s katero mi sodelujemo prav tako zavzeto, kakor zavzeto sodelujemo z italijanskimi ustanovami onkraj meje. Vsi skupaj promoviramo Kras. Na vseh svetovnih turističnih borzah - tudi v Berlinu - predstavljamo Kras, ki sega do jadranske obale, kot geološki in geografski pojem. V naš razvojni program smo ob podpori naše države vključili mendarodne projekte čezmejnega sodelovanja, kot je na primer Interreg IIIA. Moramo se namreč razvijati, iti naprej, biti vse boljši!. Tako delajo tudi Nemci in Švircarji, pa Italijani in Francozi. To je čudovito sodelovanje.

Naj povem še to, da je v Trstu 32 muzejev. Skorajda v vsakem je predstavljen tudi del naše, slovenske kulture. Zato si v Javnem zavodu Park Škocjanske jame prizadevamo, kolikor nam to dopuščajo čas in sredstva, pridobivati kopije in preslikave tamkaj razstavljenih predmetov z našega Krasa, da jih prenašamo v naše male muzeje na območju Parka Škocjanske jame. Del teh posegov se financira iz Interregovih sredstev Evropske unije. Najbrž smo edini v Sloveniji, ki imamo sedaj pod svojo streho pet Interregovih projektov.

Po določilih Zakona o Regijskem parku Škocjanske jame je v programu varstva in razvoja opredeljeno vplivno območje parka. Tja spadajo tudi dela območij Postojne in Pivke ter vse območje Ilirske Bistrice. Program varstva in razvoja so ministrstva že uskladila. Sedaj prihaja v vladno proceduro, nakar bo predložen v razpravo in potrditev parlamentu...

In v tem vidim tudi možnosti za skupno predstavljajanje območja Krasa, o katerem se danes pogovarjamo! Kakor se Kras za nas ne končuje na meji z Italijo, tako se Kras tudi ne končuje v Senožecah in na Razdrtem. Naš Kras je v svetovnem merilu tako majhen, da ne bi smelo prihajati do izločanj.

Med ovirami ste omenili nejasno razvojno vizijo lokalnih skupnosti. Škoda, da je tudi tako. A za območje Parka Škocjanske jame in njegovega vplivnega območja in sploh za občino Divača je razvojna vizija zelo jasna. Imamo tudi podporo nacionalnih institucij. Vse je usklajeno z občinami in smo tudi v občinskih planih.

Vse pohvale je vredna revija Kras. Revija Kras je naš časopis o naravnih in kulturnih značilnostih krasa, če ne kar uradni list za ozaveščanje ljudi, kakšen naj bo njihov odnos do te pokrajine. Pokrajino Kras in slovenski kras nasploh predstavlja na lep, poučen in kulturn način. Zato ni prav, da je revija v finančnih težavah. Če si je ne bi pred leti izmislili Reboljevi za promocijo in razumevanje slovenskega krasa in za spodbujanje njegovega razvoja, bi si jo morali izmisliti mi... In ko sem jo predstavil v Nici skupini strokovnjakov, ki se

ukvarjajo s krasom, so jo kot enakovredno postavili ob bok njihovi reviji. Tudi to je promocija našega krasa!

V danes predstavljenem in ponujenem programu enotnega nastopanja za turistično promocijo krasa želimo sodelovati in vam nuditi pomoč, skladno z našim znanjem in z našimi zmognostmi. Vsekakor pa ne čakajmo najprej na kakršne koli dokumente o sodelovanju, temveč začnimo s skupno promocijo na sejmih, naredimo skupen prospekt, skupen cenik, sofinancirajmo izdajanje revije Kras!

Matjaž Berčon

Direktor delniške družbe
Postojnska jama, turizem.

Res je, da ste nekateri s svojo dejavnostjo in s projekti daleč, daleč pred nami. V Škocjanskih jamah imate mnogo bolj razvito znanstvenoraziskovalno dejavnost, medtem ko sta Postojnska jama in Kobilarina Lipica bolj orientirani v turistični razvoj, kobilarna pa ima še neko svoje posebno in prednostno poslanstvo z vzrejo konj lipicancev. V tem se razlikujemo! Vendar to ne more biti ovira, da ne bi sodelovali. Ideja o destinacijskem managementu Kras nima ambicije vplivati na kakršno koli delo pri nas - interno. Govorimo o nosilnih turističnih produktih in vsak produkt naj vsebuje svoje programe! Naše ambicije in potrebe, v katero smer bomo razvijali programe, so različne. Delniška družba Postojnska jama, turizem nima ambicij na znanstvenoraziskovalnem področju. Za to imamo na krasu Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Javni zavod Park Škocjanske jame, Notranjski muzej in JZ Notranjsko-kraški regionalni zavod za turizem v Postojni...

Štanjel vidimo, na primer, kot blagovno znamko, ki bi odražal in promoviral drobne kraške posebnosti, kot so: arhitektura, kulturna dediščina, kulinarika, vinske ceste... Snežnik pa vidimo kot blagovno znamko, pod katero bomo tržili turistične programe predvsem v neokrnjeni naravi. Tudi tam sega ozemlje preko državnih mej, v Gorski Kotar na Hrvaškem!

Tako nekako vidimo ta globalni koncept. In strinjam se, da v tem trenutku ne bi razglabljali o tem, kako vse to na hitro spisati v neko strategijo. Naj bo to strategija, ki se bo slej ko prej razvila iz narave našega sodelovanja!

Alojz Peterle

Evropski poslanec
in predsednik iniciativnega odbora
za Evropski muzej/park krasa.

S konceptom destinacijskega managementa Kras resnično lahko ustvarimo neko dodano vrednost. Tudi projekt o Evropskem muzeju/centru/parku krasa je namenjen temu. Ni namenjen konkurenci, ampak nadgradnji v sistemu turistične ponudbe krasa. Namenjen je krepitvi mreže ponudnikov krasa, da postane nova postavka v tej mreži, ena izmed vhodnih in odhodnih točk.

Vesel sem, da je vlada razumela tak koncept in da je imenovala svojo medresorsko delovno skupino. Sedaj smo sredi vrednotenja dveh lokacij, ki sta bili natančneje obdelani, medtem ko so bile po poznanih metodah strokovnega dela izločene nekatere druge lokacije. Upam, da bomo čim prej prišli do strokovne pozicije komisije Ministrstva za okolje in prostor, kje naj bi muzej stal, in da bomo potem zastavljeno delo lahko nadaljevali.

Prav zato, ker je kras tudi drugod po svetu in ker imajo tudi drugje marsikaj lepega pokazati ter se zelo trudijo, da to, kar kras ponuja, tudi plasirajo v javnost in v ekonomsko sfero, se mi zdi, da moramo dosedanje dinamiko pobude za Evropski muzej/center krasa v Sloveniji pospešiti ter narediti, kar smo si zadali. Še zlasti, ker zadnje čase, ko hodim po slovenskih pokrajinah, povsod čutim pozitiven premik k sinergiji. Povsod ugotavljajo, da so premalo povezani, da povezovanje ne škodi in da lahko v dobro celote najdejo skupne imenovalce.

Evropski muzej/center krasa vidim izrazito v duhu tega, kar je bilo v tem pogovoru že povedano: kako tranzitno dimenzijo našega turizma spraviti v bolj stacionarno obliko. Evropski muzej/center krasa ima, kot podobni drugi muzeji ali parki, namen, da bo razvijal novo kakovost odnosa turistov do naravnih pojavov - v tem primeru krasa - na način, ki bo spodbujal turista, naj se zadrži na krasu kakšen dan več. Imamo namen, da bi določene kategorije potencialnih obiskovalcev, kot so šolarji, dijaki, profesorji, raziskovalci krasa bolj privezali na kraški prostor in jim omogočili njegovo globlje doživljanje. Iz tega bi se dolgoročno razvijal tudi drugačen turističen odnos do krasa. Brez večjih težav bi lahko postalo pravilo, da mora vsak slovenski šolar iz vzgojnoizobraževalnih namenov enkrat obiskati Evropski muzej/center krasa in še kaj drugega - vsaj Postojnsko jama, Škocjanske jame in Lipico. In če bi to zamisel razvili še naprej na Avstrijo, Hrvaško, Slovaško..., bi sistematično širili nekakšno nujnost, da gre učeča se generacija v neki dobi svojega razvoja skozi tak muzej/center, da odkrije privlačnosti kraških pojavov in njihove skrivnosti, da si izoblikuje željo po globljem spoznavanju krasa, itn., kar bi posledično lahko močno vplivalo na spodbuditev stacionarnosti turizma na krasu. Na krasu imamo svetovne posebnosti, ki nimajo konkurence. Manjka nam samo tisto, čemur bi rekel kontekst ponudbam. Želimo pritegniti določeno kategorijo turistov, ki ne predstavljajo množice obiskovalcev hkrati, torej nikakor ne masovnega turističnega obiska, temveč predstavljajo kakovostne, v raziskovanje in poglobljeno spoznavanje krasa usmerjene obiskovalce. Kakovost pa tudi več stane. In ljudje so za kakovost pripravljeni plačati... Z destinacijskim pristopom je mogoče zagotavljati dodano vrednost. In prepričan sem, da bodo začeli nastajati turistični paketi tridnevnega in večdnevnega bivanja na krasu z raznovrstno ponudbo.

Pred časom sem gostil zelo vplivnega človeka iz vrha strukture revije National Geographic, ki bo začela izhajati tudi v slovenščini. Zanimal me je koncept izbire tém in njihovega predstavljanja v tej znameniti reviji. Rekel je, da danes zanimajo Američane predvsem varne turistične destinacije. Zato danes Američane zanima Slovenija. Pri nas ne pokajo bombe. Drugod je drugače. Bombe pokajo v Italiji, v Španiji, tudi na turških obalah... To sem si zapomnil. Potem sem gospoda nagovarjal, naj naredijo za revijo National Geographic reportažo o krasu. In lahko se nam v tem smislu kmalu zgodi kakšen prijeten obisk... Hkrati sem temu gospodu predlagal, naj bi s svetovno znanim Boscarolovim lahkim letalom slikali Ande. Njegova letala imajo namreč lastnosti, ki bi zelo prav prišle pri fotografiranju, kakršnega potrebuje National Geographic.

Ta moj vložek ni bil zgolj ocvirek, ker menim, da ima naš Kras tudi svojo letalsko dimenzijo. Ne le to, da si gre gost ogledat Škocjanske jame, Postojnsko jamo ali Predjamski grad. Imamo postojnsko letališče, divaško letališče, pa tudi letališče v Ajdovščini, kar pove, da je Kras navsezadnje obkrožen z letališči. Tudi to bo čez leto lahko pomenilo čisto druge dimenzije in možnosti, saj bo lahko nekdo iz Bruslja, Berlina, Londona in od drugod priletel direktno v Postojno ali Divačo in se odtod odpeljal kamorkoli po Sloveniji in še dlje. Postal bomo rob schengenskega evropskega območja, kjer ne bo carinskih in ne policijskih kontrol, s čimer se bo naenkrat odprla nova zvrst in dimenzija turizma, ki ni šibka, kar se denarja tiče... Poleg tega tudi dnevna italijanska turistična migracija, ki se je nedavno končevala na Primorskem, danes že zajema Dolenjsko in deloma tudi že Prekmurje.

Turizem je enkratna priložnost za sinergijsko delovanje, za nalaganje različnih konceptov in interesov v tem duhu, da se določen del lokalne ponudbe proda, vnovči tam, kjer nastaja, torej drugače vrednoti, kot se jo vrednoti na tržnici. Nima smisla, da od tu pošiljamo za majhen denar našo solato v Padovo, ampak to solato ponujajmo Furlanom, ko prihajajo k nam, po neprimerno višji ceni. Skozi turizem, če ga bomo prav vodili, bomo lahko zelo drugače in bolj uspešno vrednotili številne naše vire. In v tem, mislim, še nismo najboljši. **Slovenija podeželske dimenzije svojih razvojnih možnosti ne doživlja s pravo zavestjo.**

Zame je Kras kot blagovna znamka s posameznimi podznamkami in kot vsa destinacija velika slovenska zgodba, ki se jo da uspešno ponujati, uveljavljati, prodajati. Tudi v Bruslju nedavno odprta prva slovenska restavracija je lepa priložnost za promocijo Krasa!

Jožko Štajer

Direktor Notranjsko-kraškega regionalnega zavoda za turizem, Postojna

Ta pogovor bi rad izkoristil, ker so z nami predstavniki ministrstev za kulturo, za okolje in prostor in za gospodarstvo, da nanje naslovim priporočilo in vabilo, naj se kraškemu območju nekoliko bolj posvetijo. Potrebujemo pomoč ministrstev, ker marsičesa sami ne moremo storiti. Kras ima kar štiri izmed šestih turistično najznamenitejših območij Slovenije; vsaj po merjenemu številu evidentiranega obiska. Če pa bi upoštevali obisk v številu gostov, pa mislim, da kraški prostor obišče 90% vsega evidentiranega, organiziranega obiska v Sloveniji.

Prednost našega, kraškega prostora in hkrati problem je, da imamo tod izrazito močne turistične »zvezde«. Torej prvo peterko, sestavljeno iz samih zvezdnikov, ki pa nujno potrebujejo dobrega trenerja, drugače v moštvu ne morejo dobro igrati. Pričakujemo, da ministrstva prevzamejo vlogo trenerja in nas izzovejo s tem, da bomo deležni nekih pomoči,

če se bomo povezovali. Ne mislim samo finančnih pomoči, ampak mislim predvsem in tudi na oblike vsebinske pomoči, da bi lahko vsak še naprej utrjeval svojo pozicijo. Vsak v svoji smeri, ki si jo je začrtal, pa vendar bolj medsebojno povezano.

To je sicer težko delo. Vendar, če tega ne bomo uspeli narediti sedaj, bo to naredil nekdo pozneje. Mislim pa, da smo sedaj že na taki razvojni stopnji, da bi lahko ob omenjeni nujni pomoči naredili že sedaj. V neki manj ali pa tudi bolj formalni obliki.

Dušan Rebolj

Direktor Mediacarso, d.o.o., izdajatelj revije Kras

Če se ne motim, je današnji pogovor že najmanj četrti strokovni pogovor o povezovanju ponudnikov Krasa in kraških značilnosti v turističnem smislu v zadnjih desetih letih. In želim si, da ta ne bi spet ostal nedorečen in predvsem neuresničen, kakor se je zgodilo z vsemi prejšnjimi poskusi. Mislim, da po prejšnjih podobnih posvetih in dogovorih ni prišlo do udejanjenja dogovorjenega zato, ker je bila za kaj konkretnega vselej premajhna kritična masa tistih, ki so stvarno čutili potrebo in tudi pokazali voljo povezati se. Leta 1998 je imel Kras že pripravljeno ustanovitev gospodarskega interesnega združenja za turizem. Sklicana je bila že ustanovna skupščina in udeležbo nas je napovedalo 11 za glasovanje o njeni ustanovitvi pooblaščenih ustanoviteljev. Predloženo je

bilo usklajeno besedilo statuta združenja, predlagan je bil tudi že začetni delovni program s finančnim ovrednotenjem. In če bi se takrat sestali, izglasovali statut ter delovni program in organe združenja, bi lahko glasovali in združenje ustanovili ter začeli nastopati medsebojno povezani. Pa so nekateri, ker niso bili preveč predani tej ideji, »ugotovili«, da je to premajhno število za ustanovitev združenja... Po odpovedani skupščini pa so potem ugotavljali, kako narobe je bilo, da skupnost ni bila ustanovljena.

Zato želim, da se tokrat kaj takega ne bi ponovilo. In soglašam, da je treba tu nakazano utemeljeno potrebno in uredniško sodelovanje čim prej začeti. Saj vendarle vsi nudimo turistične produkte in vsi si jih prizadevamo kar najbolje in učinkovito predstavljati vsem potencialnim uporabnikom Krasa, ki jih zanima njegova turistična ponudba.

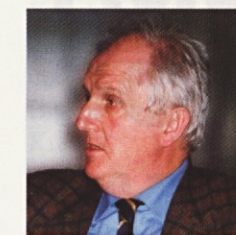
Albin Debevec

Prizadevanja revije Kras me spodbujajo v naslednji predlog, ne le idejo: Ugotovili smo, da ima Slovenija namanj štiri ali celo pet najboljših slovenskih turističnih destinacij na Krasu. Zato je tudi logično, da bi Slovenska turistična organizacija usmerjala v te destinacije bistveno več denarja, kot ga usmerja sedaj. Do sedaj namreč ni bilo tako! Morda je za to nerazmerje tudi naša krivda, ker se nismo bolj oprijeli ideje o povezovanju. Morda tudi zaradi tega, ker se premalo poznamo? Zato izkoristimo revijo Kras in predstavimo v njej naše promocijske programe. In vse to prevedemo v nekaj tujih jezikov, da jo bomo delili med novinarje, na sejnih in tam, kjer se potencialni obiskovalci Krasa zanimajo za zanimive turistične produkte in destinacije v Sloveniji ... Ljudje so neinformirani. Informirajmo jih!

Mladen Berginc

Podprl bi gospoda Debevca, naj se pripravi neka predstavitev turistične destinacije Kras v skupni reviji. In Iskoristil bi prisotnost evropskega poslanca gospoda Peterleta in mu predlagal, da v tako imenovani Slovenski hiši v Bruslju prvič preverimo, kako bi se takšen način predstavitve prijel. To bi bil lahko kratkoročni cilj, zato predlagam, da to storimo čim prej. To bi lahko bil tudi preizkus, kako hitro smo sposobni nekaj skupno narediti.

Peter Štefin

Vodja prodajno-promocijske službe v delniški družbi Postojnska jama, turizem.

Pozdravljam idejo o blagovni znamki Kras, ki je gotovo potrebna za ta prostor. Tudi zato, ker so na tem prostoru veliki turistični nosilci, pa tudi veliko drugih, ki si zdaj vendarle utirajo pot na turistični trg. Ne smemo pozabiti, da je Kras na izjemno pomembni geografski legi; tudi zaradi tega se bo v bodoče razvijal bolj intenzivno. Dokler je bilo tu veliko vojske, je ta zavirala droben, posamični pristop na tukajšnje destinacije. Dovoljevala pa je masovni turizem.

Zamišljena blagovna znamka Kras naj poskuša izkoristiti naše turistične bisere in jih plasirati zainteresirani turistični javnosti. In če bo za tem še neka močna organizacija, bo ta razvijala in spodbujala drobno gospodarstvo, ki bo našlo v produktu Kras tudi zase možnost zaslužka in možnost sonaravnega razvoja. Vse bo moralo biti podprto še z določenimi programi, ki jih bodo prodajale specializirane agencije, hkrati pa bo moralo biti vse to podprto s promocijskim materialom. Če se ne odločimo za tako pot, bo ostalo samo pri besedah.

Veliko hodim po sejnih. Še zdaj nas ljudje ne poznajo, nas ne ločujejo in ne vedo, kaj se pri nas nudi in kaj se pri nas lahko vidi. Na promocijskem področju bo treba še veliko delati. Na vsak način bo treba najti tudi načine, da se spodbudi drobno zasebno iniciativo, ki bo povečala turistične zmogljivosti in dvignila njihovo kakovost.

Popravek

V 73. številki revije Kras smo na 10. strani v uvodu v prispevek »Dve pomembni priznanji Jolki Milič« pomotoma zapisali, da je slovenska publicistka, prevajalka, pisateljica in literarna kritičarka Jolka Milič iz Sežane v decembru 2006 prejela dve pomembni priznanji. Pisati bi moralo, da je priznanji prejela lansko leto, v decembru 2005. Nagrajenki Jolki Milič in bralcem se za napako opravičujemo!

Uredništvo

**Črtomir Špacapan predstavlja
Regijsko razvojno agencijo
severne Primorske, d.o.o.,
Nova Gorica**

RAZVOJNA AGENCIJA ZA POMOČ LJUDEM

V Vrtojbi, Mednarodni prehod 4 pri Šempetru pri Gorici, deluje Regijska razvojna agencija severne Primorske, d.o.o., Nova Gorica, ki so jo ustanovile Mestna občina Nova Gorica ter občine Brda, Kanal ob Soči, Miren-Kostanjevica in Šempeter-Vrtojba ter Gospodarska zbornica Slovenije in Območna obrtna zbornica Nova Gorica. Vodi jo direktor Črtomir Špacapan. Ustanovili so jo z namenom, da združijo vse lokalne, regijske in državne potenciale ter uresničujejo razvojne projekte, ki se financirajo iz doma-čih in iz mednarodnih virov. Njena naloga je v svojem okolju prepoznavati gospodarske, socialne, okoljske in prostorske potrebe prebivalstva ter spodbujati razvoj regije.

Tokrat predstavljamo Regijsko razvojno agencijo, d.o.o., Nova Gorica v pogovoru z njenim direktorjem Črtomirjem Špacapanom, ki je bil prej župan Mestne občine Nova Gorica in potem direktor Urada R Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

S katerimi sodelavci, gospod Špacapan, opravljate svoje naloge v agenciji?

V Centru za razvoj človeških virov delajo **Darijan Krpan** (tel: 05/330-66-85), **Nataša Mavrič** (tel: 05/330-66-81) in **Ana Vetrih** (tel.: 05/330-66-85). Skrbijo za stalen razvoj človeških virov, da se povečuje konkurenčnost gospodarskih družb in zaposljivost prebivalstva. V Lokalnem podjetniškem centru delajo **Fabijana Medvešek** (tel.: 05/330-66-84), **Bruno Mihelj** (tel.: 05/330-66-86) in **Tomaž Vadjunec** (tel.: 330-66-84). Pospešujejo razvoj malih in srednjevelikih podjetij ter spodbujajo uvajanje inovacijske dejavnosti. V oddelku za regionalni razvoj pa delata **Tanja Golja** (tel.: 05/330-66-83) in **Tjaša Petelin** (tel.: 05/330-66-80). Skrbita za skladen trajnostni razvoj v Goriški regiji. Za poslovno sekretarska opravila skrbi **Amelija Skomina** (tel.: 05/330-66-82), katere telefonska številka je enaka številki mojega telefona.

Če vas je v Agenciji treba osebno obiskati, kje so vaši poslovni prostori?

Do uradnega sporočila o preselitvi v Novo Gorico (upamo, da do konca junija letos!) nas obiščite v Vrtojbi na Mednarodnem prehodu v stavbi št. 4. Iz goriške in koprške smeri morate v podvoz pod avtocesto in potem na desno proti mednarodnemu mejnemu prehodu do prve velike poslovne stavbe na južni strani avtoceste. Tam so tudi parkirišča za avtomobile... (Glej priložnostno risbo poti do agencije! - op. ur.) Sedanji prostori so bolj odročni. V Novi Gorici bomo imeli prostore v centru mesta!

**Kakšno je poslanstvo
Regijske razvojne agencije severne Primorske, d.o.o.,?**

Na najkrajši način bi povzel naloge Agencije takole: Spodbujamo celovit razvoj na gospodarskem, socialnem, oko-

ljevjarstvenem in prostorskem področju Goriške regije, pripravljamo in uresničujemo regionalni razvojni program ter druge skupne razvojne programe, svetujemo in pospešujemo razvoj na področju inovacij in tehnološki razvoj, podpiramo lokalno podjetništvo, oblikujemo sodobno gospodarsko infrastrukturo, podpiramo razvoj človeških virov ter pridobivamo domače in tuje vire financiranja. Smo prijazna in koristna agencija za vse interese v regiji. Smo aktivni partner pri pospeševanju regionalnega razvoja v Sloveniji in med državami Evropske unije in državami, ki pristopajo v to skupnost. S svojo dejavnostjo izboljšujemo življenjsko raven vseh, ki živijo na severnem Primorskem.

Naša agencija se skupaj s Posoškim razvojnim centrom Kobarid, z Razvojno agencijo ROD Ajdovščina in z razvojno agencijo ICRA, d.o.o., Idrija povezuje v Severno-primorsko mrežno regionalno razvojno agencijo. Ustanovili smo jo za spodbujanje učinkovitejšega in usklajenega regionalnega razvoja. Združujemo sile, da skupaj soustvarjamo razvoj in izboljšujemo kakovost življenja v regiji.

Kaj ste že dosegli?

V petih letih delovanja smo sodelovali pri pripravi Regionalnega razvojnega programa za Goriško regijo za obdobje 2002-2006, v pripravi je Regionalni razvojni program severne Primorske (Goriške statistične regije) za obdobje 2007-2013. Informiramo občane in pravne osebe o domačih razpisih in razpisih Evropske unije, razvijamo različne oblike izobraževanja in štipendiranje, svetujemo podjetnikom in brezposelnim, sodelujemo na razpisih v Sloveniji in tujini, prirejamo seminarje in konference. Smo koordinacijsko telo, ki je nadomeščalo in ki še nadomešča organizacijsko obliko regije, saj te pri nas še ni, a je za črpanje strukturnih in drugih evropskih sredstev nujno potrebna.

Dosedanji dosežki so vidni predvsem pri pripravi ustreznih projektov, ki sta jih sofinancirali Slovenija in Evropska unija - predvsem v luči čezmejnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo. Razvojni načrti so ambiciozni predvsem na področju razvoja tehnološko zahtevnih produktov, na področju razvoja turizma in storitvenih dejavnosti, saj se zavedamo, da v delovno intenzivnih panogah v svetovnem merilu nismo konkurenčni.

Kako vidite v svojih razvojnih možnostih in usmeritvah Primorske pokrajino Kras ter širši prostor krasa, njegove naravne resurse, kulturne posebnosti, gospodarski potencial in človeški potencial?

Pokrajina Kras je tako z geografskega kot naravovarstvenega vidika primer, kako lahko v sonaravnem okolju brez pretirane industrializacije ljudje dobro živijo. Prav zato vidimo razvoj Krasa predvsem v mehkih oblikah turizma, v vinogradništvu in vinarstvu ter živinoreji, v storitvenih dejavnostih ter v drobni obrti, vezani na tradicijo. Kulturne vrednote krajine in ljudi lahko uporabimo predvsem za raziskovanje kraških pojavov in njihovo prezentacijo v svetu. Gospodarstvo na Krasu naj bi slonelo predvsem na visokoizobraženih kadrih v visoki tehnologiji, ki ne obremenjuje okolja, kajti območje Krasa je ekološko preveč občutljivo za kakršno koli masovno industrijo in množični turizem.

Kako bi po Vašem mnenju lahko revija Kras sodelovala z Razvojno agencijo severne Primorske in podpirala tudi njeno delovanje?

Revija Kras bi lahko kot partnerica sodelovala v čezmejnih projektih povezovanja kraške pokrajine z obeh strani meje tako na področju naravne in kulturne dediščine in zlasti na področju informiranja tega prostora. V reviji bi lahko objavljali razpise, opise projektov, rezultate uresničenih projektov in komentarje o uspešnosti vlaganja mednarodnih sredstev v ta prostor. Revija bi lahko tudi kot medij postala partnerica v posameznih projektih, saj Evropska unija zahteva, naj se vse njene projekte ustrezno predstavlja prebivalstvu. Revija Kras bi postopno lahko postala tudi publikacija v več jezikih, ki bi se ukvarjala s problematiko kraških pojavov in njihove uporabe oziroma izrabe v dobro ljudi v širšem prostoru Evrope, saj kras ne obstaja samo na Krasu, torej v pokrajini Kras!

Kaj torej svetujete ljudem, ki bi si radi zagotovili svoj osebni razvoj in ki vidijo njegovo uresničitev v regionalnem razvoju?

Vključitev Slovenije v Evropsko unijo je prinesla tudi možnost za izrabo finančnih sredstev iz Evropskih skladov, ki omogočajo pridobivanje nepovratnih sredstev kot tudi ugodnih kreditov. Marsikatero podjetje ali marsikateri posameznik nima ustreznih informacij o možnostih za črpanje teh sredstev, zato vas v Regijski razvojni agenciji pričakujemo, da skupaj preverimo, kako lahko z domačini in evropskimi sredstvi pripomoremo k hitrejšemu vašemu napredovanju in razvoju ter s tem tudi napredovanju in razvoju naše regije!

Uredništvo

Edini naš doslej potrjeni menhir že tisočletja nemo obvladuje istrsko krajino

KRKAVŠKI KAMEN - IZJEMNA

Davorin Vuga

Znameniti kamniti steber - monolit s kar tremi figuralnimi upodobitvami - *menhir* - nad zaselkom Žvabi pri Krkavčah, ki ga ljudstvo navadno imenuje kar *Kamen*, starejše sporočene oznake pa so še *Pri Kamnu*, *Troglav* in *Berlina*, sem doslej obiskal in proučeval natanko sedemkrat, začenši z enajstim junijem leta 1981 in nato ob vsakokratnem obisku (1998, 2001, 2003, 2004 [junija in decembra] ter 2005) doživel, spoznal in domislil toliko novega, da se človek lahko v resnici vpraša, kaj vendar se skriva za to nenavadno, skrivnostno, hkrati mitično in hkrati mistično ter navsezadnje izjemno prijetno energijo izžarevajočo klesarsko umetnino iz prastarih časov, ki si jih komajda znamo, kaj šele drznemo predstavljati.

Visoki estet seveda v kamnu ne bo videl ničesar presretnega. Označil ga bo kot rustikalno, preprosto, grobo, morda kar primitivno ustvaritev anonimnega klesarja, nikakor ne umetnika, se morda poskušal površno poglobiti v nenavadno in povsem neznano simboliko, in ničesar drugega. Vsekakor bo prepoznal sončno krono na glavi vsaj zahodnega idola. Morda bo opazil tudi s podobno krono ozaljšani in manj reprezentativni idol na vzhodni strani. Gladko pa bo prezrl tretji idol, ki se prav tako vidi na vzhodni strani kamna, in sicer tako, da manjša personifikacija sončnega božanstva raste, se dobesedno rojeva iz njega. Naposled bo vsega težavnega razmišljanja naveličani obiskovalec, ki kajpak ne bo dobil odgovora na zastavljeno vprašanje vsem trem molčečim figu-

Krkavški kamen - menhir, vzhodna stran, 15. oktobra 1998, pred drugim znanim premikom kamna iz izvorne lege, zaradi začasnega prevoza kamna na preparacijo in čiščenje v Ljubljano, v Restavratski center - RC (selitev kamna so opravili 5. novembra 1998): s soncem lepo obsijana razbrazdana stranica ima zgoraj lepo vidno manjšo človeško figuro z razprtima, vodoravno dvignjenima rokama in z žarkovno krono na glavi; pod njo je viden grob obris večje človeške figure z glavo, nagnjeno v levo; glavo pa prav tako obdaja nakazana sončna krona, le da so žarki kratki, pojemajoči, medtem ko se po razbrazdanih žlebovih površja da razbrati mlahavo opotekajoče ude - priča smo rojstvu mladega Sonca in umiranju starega Sonca!

Natanko isto simboliko zasledimo na menhirju pri cerkvi v Breconu, vendar ima v Valesu (Cymru) rojevajoča se sončna figura tudi keltsko mitično ime - Taliesin ali »mlado Sonce«, ki se dviga v svoj polletni cikel v znamenju Taliesina, v domeni severa, Keridwen, vse do poletnega solsticija, ko po sončnem obratu njegovo vlogo prevzame ktonični Avagddu, v domeni juga, Annwn.

V rimski dobi so Krkavški kamen zagotovo povezovali z Mitrovim (Mithras) kultom odrešenja svetâ. V idolih z žarkovno krono so ljudje nedvomno zlahka prepoznali Mitrovo kulturno podobo, četudi spomenik ni vseboval upodobitev ostalih protagonistov mitološkega cikla tega iranskega božanstva - tekmece zgodnjemu krščanstvu v 2. do 4. stoletju nove ere.

V zgodnjem srednjem veku so Slovani, ki so se naselili v zaledju obmorskih romanskih mest, najpozneje po letu 600, Krkavški kamen častili v skladu s svojimi verskimi predstavami in izročili, na kar zelo poučno opozarja med ljudstvom še pred dobrega pol stoletja živo ime Troglav (Triglav). Torej trojno božanstvo, boštvo, ki pa vendar ni tako neskončno daleč od znanih velikih božjih trojic v starem veku, kot so to, na primer, pri Etruščanih Tinia (lat. Iuppiter), Uno (lat. Iuno) in Menrva (lat. Minerva).

SLOVENSKA ZNAMENITOST

ram, ki pa so kljub temu tako zelo zgovorne v svoji nemi govorici, razočarano zavdihnil: »Kdo bi le vedel, kaj vse to pomeni!«, se razgledal po rajsko lepi, in vendar tako zelo skrivnostni tihi, samotni krajini, kot nalašč ustvarjeni za kontemplativno, razmišljujočo zamaknjenost ter zbranost! - in odšel.

Marsikdo izmed obiskovalcev pa se bo morda le dal podučiti od domačinov, da njihov kamen niti približno ni kar tako, da se je do tega kamna treba vesti spoštljivo in da ta kamen stoji natanko na kraju, kjer so energijske silnice in sečišče teh silnic močno zaznavni. Domačini so celo prepričani, da kamen ugodno vpliva na rodnost - če drugega ne, na rodnost, bolj kot falična oblika kamna sama, opozarja

prav jasno nakazani dvignjeni (eregirani) falus sončnega idola na zahodni strani. Vendar je ta poudarjena rodnost primarno v zvezi s simboliko rojstva mladega Sonca, ob zimskem solsticiju, in z ničemer drugim, kot bomo videli!

Če torej odmislimo vse, kar se je bilo med ljudstvom spletlo in se še spleta o znamenitem, daleč naokrog - tudi na tujem - znanem *Krkavškem kamnu*, ostaja dejstvo, da imamo opraviti z edinim doslej znanim in prepoznanim megalitskim spomenikom - *menhirjem* pri nas. Izklesan je iz lokalnega sivga istrskega konglomeratnega apnenca s školjčnimi ter drugimi fosilijami in je vsajen v rob flišne terase ob cesti pod vzpetino Gradišče, kjer se skrivajo ruševine rimske podeželske vile - *villae rusticae*. Kaj je neznanega storilca še v 19. stoletju

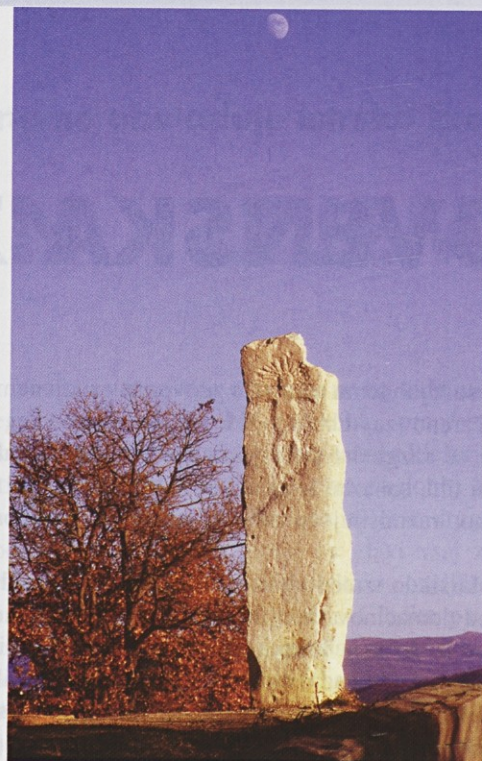
Zahodna figura, 15. oktobra 1998. Personifikacija božanstva Sonca s sončno krono, s skupaj 18 žarki (3×6 , obe števili sta, na primer, v staronordijski mitologiji sveti, pismenke rune in z njimi povezane mitično-magične predstave pa prav tako temeljijo na načelu multiplov) in s simbolom dvignjenega falusa: v kamniti barelief so vkomponirana načela multiplega megalitskega merskega sistema: idol ima na vsaki roki po štiri prste (merska enota v starem Egiptu - dlan, v hieroglifskem pomenu samostalnika jet, roka, ima prav tako štiri prste (pozneje pet), oziroma v hieroglifskem pomenu glagola šep, sprejeti, prav tako s štirimi prsti. Enak princip zasledimo tudi pri sončnem idolu v svetem mestu Tivanaku (jezero Titikaka v Boliviji): obe razprti, vodoravno dvignjeni roki merita natanko 30 cm (princip multiplov: $7,5 \times 4 = 30$ cm). Še bolj zgovorna je matematična multipla govorica Krkavškega kamna, če se ustavimo ob njegovi dolžini (iz tal ga gleda le približno 1,6 m!): 225 cm, kar znaša natanko 2,5 megalitska jarda (megalithic yard) po britanski različici osnovnih vrednosti multiplov: yard - jard, rod - palica. Delitev dolžine Krkavškega kamna v centimetrih z razponom obeh rok zahodnega idola (30 cm) pokaže, da je dolžina menhira 7,5 kratni multipel tega istega razpona rok, ki je, kot smo že opozorili, tudi sam štirikratni multipel osnovne mere, prsta, oziroma palca (thumb) - $4 \times 7,5 = 30$ cm.

Omenjene številčne kombinacije bi bile morda videti naključne, če bi ne bil fenomenu megalitskih multiplov posvetil izjemno znanstveno pozornost prav britanski matematik in astronom Douglas C. Heggie v svoji epohalni monografiji: *Megalithic Science*, 1980: Prav statistična obdelava takšnih primerov na Britanskem otočju, ki je pravzaprav kritična analiza, pro et contra, opusa pionirskih proučevalcev megalitskih spomenikov in njihove vpetosti v zemeljski prostor ter kozmos, obeh Thomov, očeta in sina, je za Heggieja »signifikantne« pomembnosti. Skratka, Heggie vidi v tem otipljiv dokaz, da med znanimi primeri multiplega merskega sistema (v posameznih spomenikih in kulturnih gradnjah ter svetih alejah) ne gre zgolj za golo naključje, ampak gre za aplikacijo uveljavljenega modela abstraktnega dojetja visoko razvite znanosti.

Zahodna figura idola v zahajajočem soncu

Zahodna figura idola in dvigajoča se Luna, natanko vzhodno nad Kravškim kamnom, 21. decembra 2004, okoli 14.50.

pripravilo do tega, da je odbil del južnega ovršja kamna, ne vemo. Morda se je hotel znesti nad »pohujšljivo« upodobitvijo spolnosti in se mu niti malo ni dalo spuščati v razlago prastarih mitičnih predstav in sporočil. Vsekakor pa je pomembno, da je vedenje domačinov o poškodbi prvi zapisal in okvirno datiral prav arheolog Luka Strenar v svoji drobni monografiji o arheološki podobi Koprškega leta 1973.

Če na kratko povzamemo mitičnost sporočila *Kravškega kamna*, imajo vse tri grobo izklesane človeške figure - idoli, personifikacije Sonca - lahko prepoznaven prastar, po eni strani še prazgodovinski mitološki pomen, po drugi strani pa je v samem monolitu in še zlasti v zahodni figuri vkomponiran megalitski merski sistem po načelu multiplih številčnih vrednosti, oziroma merskih enot. Zelo verjetno se hkrati v kamnu in hkrati v njegovi lokaciji skrivajo tudi védenja o našem osončju in vesolju nasploh. Prastara znanja torej, ki *Kravški kamen* po nekem jasnem sistemu vključujejo v splošni sistem razprostranjenosti in postavljanja megalitov na Zemlji. Omeniti velja še tezo, recimo, britanskih proučevalcev megalitskih spomenikov, da so ti običajno postavljeni na tako imenovanih akupunkturnih energijskih točkah, oziroma vozliščih (*nods*), in da je postavljanje megalitov v zvezi s popotnimi sumerskimi svečeniki, ki so svojo matematično-astronomsko znanost širili daleč v atlantsko Evropo. Po staronordijskih predstavah so takšna vozlišča prav tam, kjer se sekajo trije različni energijski snopi oziroma božanski pridihi (*önd*: ustrežna grška pojmovna različica je *pneuma*): *kozmični*, ki prihaja iz vesolja; *ktonični*, ki prihaja iz osrčja zemlje; *terestrični*, ki kroži po površju Zemlje v smeri njenega dejanskega vrtenja okoli lastne osi, od zahoda proti vzhodu. Te točke so očitno znali izračunati in določiti glede na zemljepisno dolžino in širino že učenjaki prazgodovine.

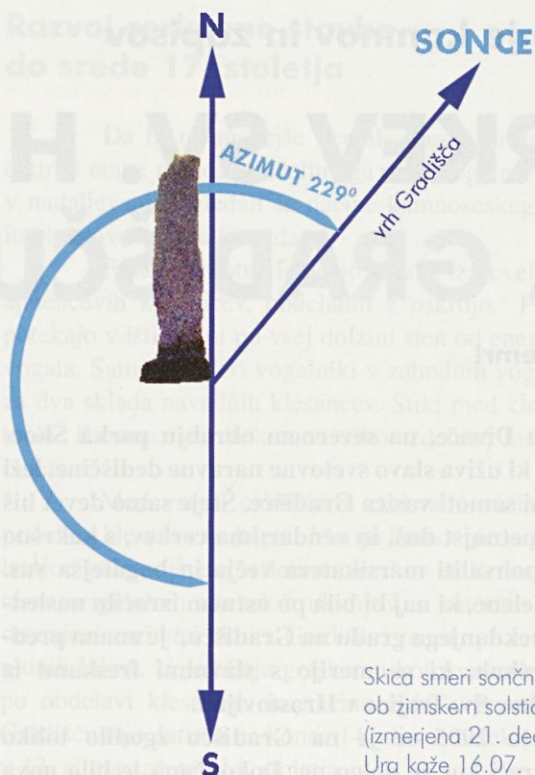
Lokacija *Kravškega kamna* naj bi torej bila ena izmed pomembnih točk evropskega energijskega sistema, ki sega od atlantske Evrope proti jugovzhodu, v smeri Bližnjega vzhoda, in obratno. Iz proučevanja civilizacioloških tokov med Evropo in Mezopotamijo (oziroma deželami plodnega polmeseca z Egiptom na južni, afriški konici tega nenavadnega zemljepisno-civilizacijskega skupka) dobro vemo, da se ti tokovi popolnoma ujemajo s to nakazano energijsko shemo.

Prav koncept multiplega merskega sistema, tako celoga kamna, kot posebej zahodne figure idola, jasno nakazuje, da gre za védenja in znanja, ki jih po eni strani lahko povežemo z Britanskim otočjem, po drugi strani povežemo s starim Egiptom in s še marsikatero civilizacijo na Zemlji; tudi onstran oceanov. Na *Ptahov* kult v deželi ob Nilu nenavadno opozarja, poleg drugega, prav faličnost *kravškega menhira*: *Ptah-Ra* je eden izmed božje velike trojice, osrednja figura, sinonim za ustvarjenje vesolja in življenja na svetu - torej bog Ustvarnik, Ustvaritelj; pred njim kot simbol absolutnega začetka časa nastopa *Atum-Ra*, sledi pa mu utelešeno Sonce, *Amon-Ra*, kot staroegiptovsko kozmologijo in kozmogonijo prepoznamo v skupku mogočnega templja v Abidu (*Abydos*) iz časa vlade Setija I, XIX. dinastija Novega kraljestva, na desnem bregu Nila severno od Luksorja (*al-Uqsur*).

Naj sklenem to kratko razmišljanje o *Kravškem kamnu* z ugotovitvijo, da lahko nova civilizaciološka proučevanja in zlasti natančne topografske, geografske in astronomske meritve odkrijejo še marsikaj. Predvsem pa takšno delo zahteva svoj čas in zlasti veliko primerjalnega študija megalitskih spomenikov po vsem svetu. Izjemno pomembno je spremljanje gibanja tako Sonca kot Lune ob spomladanskem in jesenskem ekvinokciju ter ob poletnem

Sonce je ob 15.10 natanko južno od menhirja, vzporedno z ožjima stranicama kamna (21. decembra 2004).

Skica smeri sončnega zahoda ob zimskem solsticiju (izmerjena 21. decembra 2004). Ura kaže 16.07.

in zimskem solsticiju! Tudi na podlagi takšnega pridobljenega vseobsežnega znanja in hkratnega sistematičnega poglobljanja v megalitsko znanost ter astronomijo bo lahko *menhir* iz Krkavč ustrezno natančno datiran in razumljen: po vsem povedanem se nagibljem k dataciji v srednjo bronasto dobo, v sredino 2. tisočletja pred našim štetjem! Slovenski prostor bo s takšnim izjemnim spomenikom na svoji kozmopolitski prepoznavnosti le še pridobil.

Davorin Vuga, univ. dipl. arheol., kons. svetovalec, Ljubljana

Nekaj literature o Krkavškem kamnu:

Strehar, Luka, 1973: Arheološka podoba Koprškega.- pp. 16-17, s črno-belo fotografijo na p. 17., Koper
Šribar, Vinko, 1956: Arheološko delo na Koprskem.- Zbornik Primorske založbe Lipa, pp. 67-68, tab. I, sl. 4., Koper

Nekaj literature o megalitih in megalitski znanosti ter keltski mitologiji - druidizmu:

Chippindale, Christopher, 1987: Stonehenge Complete.- Revised edition. First paperback edition, revised edition 1994, reprinted 2001, Thames and Hudson
Heggie, Douglas C, 1980.: Megalithic Science.- Thames and Hudson.
Mackie, Evan, 1977: The Megalith Builders.- Phaidon, Oxford
Piggott, Stuart, 1975: The Druids.- Penguin Books, first published by Thames&Hudson 1968, published in Penguin Books 1974
Spence, Lewis, 1994: The Mysteries of Britain. Secret Rites and Traditions of Ancient Britain, Senate. This edition published in 1994 by Senate an imprint of Tiger Books International PLC.
The Megalithic Monuments of Western Europe.- Edited by Colin Renfrew, Thames and Hudson. First published in Great Britain in 1981, paperback edition 1983.

MENHIRJI IN MEGALITSKE GRADNJE

Menhir pomeni v keltščini dobesedno »velik kamen« in je zložanka besed men - kamen in hir - velik, kot stokovni pojem pa pomeni namensko postavljene in celo razvrščene pokončne kamne iz časa megalitske civilizacije na Zemlji. Ta civilizacija črpa znanje in verske predstave v nekem silno starem, materialno vse premalo opredeljenem obdobju našega planeta in je značilna za domala vse celine, ne glede na dejstvo, naj bi medsebojne stike med posameznimi območji preprečevali oceani. Megalitske gradnje so tudi najstarejše dokazane kamnite gradnje - templji na svetu in v primeru Malte izvirajo celo v čas pred devetimi tisočletji. Gre za tako imenovani tip »templja oči«; njegove analogije najdemo tudi v zgodnji civilizaciji dežele Sumer. V atlantski Evropi megalitske gradnje pomenijo časovni razpon od konca mezolitika, nato obdobje neolitika in bronaste dobe in se načeloma zaključijo prav v mlajši bronasti dobi pred približno tremi tisočletji. Vendar pa, na primer na Britanskem otočju, igrajo pomembno vlogo kot keltski sakralni spomeniki in simboli, izjemno pomembni za razvoj in ohranitev druidizma, vse do danes. Takšne gradnje so hengi - svete ograde, kromlehi - krožna svetišča, kairni - grobne gomile, dolmeni - mizasti grobovi in menhirji - pokončni kamni; slednji lahko stojijo posamič ali pa so razporejeni v svete aleje (drevorede, francosko alignements ali angleško alignments). Najbolj znane svete aleje so v Carnacu v Bretaniji, vendar ni nič manj znamenita tista, ki je iz središča kromleha Stonehenge (»kamniti heng«, oziroma »kamnita ograda«) vodila proti reki Avon.

Pričevanje kamnov in zapisov

CERKEV SV. HELENE NA GRADIŠČU PRI DIVAČI

Božidar Premrl

Blizu Divače, na severnem obrobju parka Škocjanske jame, ki uživa slavo svetovne naravne dediščine, leži v odmaknjeni samoti vasica Gradišče. Šteje samo devet hiš in približno petnajst duš, in vendar ima cerkev, s kakršno se ne more pohvaliti marsikatera večja in bogatejša vas. Cerkev sv. Helene, ki naj bi bila po ustnem izročilu naslednica kapele nekdanjega gradu na Gradišču,¹ je znana predvsem po freskah, ki se merijo s slavnimi freskami iz taborske cerkve Sv. Trojice v Hrastovljah.

V letu 2005 se je na Gradišču zgodilo toliko pomembnih reči kot že dolgo ne. Dokončana je bila nova skrilnata streha na cerkvi, konec junija pa je potekalo srečanje prebivalcev številnih slovenskih vasi z enakim imenom. Ob tej priložnosti je izšla privlačna knjiga Branka Cerkvenika, s katero je predstavil bogato naravno, etnološko in kulturno dediščino svojega rojstnega kraja. Pri tem je odmeril največ pozornosti cerkvi, ki ji je posvečen tudi ta prispevek.

Cerkev sv. Helene in umetnostna zgodovina

Cerkev sv. Helene stoji na prisojnim položnem pobočju hriba Škale tik nad vasjo, obdana s kamnito ogrado. Cerkvena ladja in prezbiterij imata enovito kamnito stavbno lupino, pokrito s strmo skrilnato streho. Oba prostora imata v južni in severni steni po eno pravokotno okno s poševno posnetimi ostenji. Zahodno pročelje s strmim zatrepom se vzpenja v zvončnico, zidano iz klesancev in pokrito z dvokapno strešico. Cerkveni vhod v pročelju varuje trikapna korčna streha lope ali *klonice* na dveh stebrih. S takšnim pročeljem, zvončnico in lopo se uvršča Sv. Helena v ožjo družino cerkvâ, v katero spadajo še cerkev Sv. trojice v Dolnjih Ležecah ter cerkvi sv. Tomaža v Famljah in sv. Križa v Škofljah. Izmed njih je edina ohranila skrilnato streho na ladji in prezbiteriju, medtem ko so bile druge prekrite s korci - razen lope cerkve v Dolnjih Ležecah, ki je še krita s skrilami.

Pogled na cerkev sv. Helene z jugozahoda

Lopa z okrašenima stebroma, pod njo portal iz leta 1653

Zanimanje umetnostnih zgodovinarjev je cerkev sv. Helene zbujala zlasti s freskami v cerkveni ladji, ki so bile odkrite v petdesetih in restavrirane v šestdesetih letih 20. stoletja. Severno steno zavzemata Pohod in poklon Sv. treh kraljev, zahodno in južno steno pa Kristusov pasijon v dveh vodoravnih pasovih. Janez Höfler datira freske v čas okoli leta 1490, ko je Janez iz Kastva poslikal cerkev v Hrastovljah, in jih prisoja samostojnemu anonimnemu slikarju, s katerim sta bila domnevno delavniško povezana. Sicer pa po delčku starejše poslikane plasti levo od sekundarnega okna v južni steni ladje sodi, da je cerkev nastala že v 14. stoletju.²

O njeni stavbni zgodovini sta nekoliko več napisala Borut Uršič in Mojca Jenko. Prvotno cerkev sta po obliki monolitnih ločnih delov dveh zazidanih okenc v južni steni ladje uvrstila v romansko tradicijo poznega 13. ali zgodnjega 14. stoletja, vendar pa sta v obliki zalomljenega loka teh okenc zaznala že občutje zgodnje gotike. O nadaljnjem razvoju stavbe sta ugotavljala, da je dobila današnjo podobo s prezidavami, ki so se zvrstile po 15. stoletju oziroma po nastanku fresk; tedaj so zvišali stene prvotne ladje, prvotni oltarni prostor pa nadomestili s sedanjim, tristransko zaključenim prezbitrijem.³

Razvoj cerkvene stavbe do srede 17. stoletja

Da bi natančneje ocenili starost prvotne cerkve in datirali etape njenega nadaljnjega stavbnega razvoja, si bomo v nadaljevanju ogledali še načine kamnoseškega oblikovanja in obdelave kamna ter zidave.

Fasade prvotne ladje so zidane iz nevelikih pravilnih apnenčevih klesancev, obdelanih z oskrdjo.⁴ Pravilni skladi potekajo v isti višini po vsej dolžini sten od enega do drugega vogala. Samo nekateri vogelniki v zahodnih vogalih so visoki za dva sklada navadnih klesancev. Stiki med klesanci so zelo tenki. Razume se, da kamnoseško izdelane fasade niso bile ometane.

Med vsemi okoliškimi cerkvami vidimo še najbolj podobne klesance na kapeli Marije Pomočnice v Lokvi, ki je z letnico 1426 najstarejša datirana cerkev na Krasu. Kapela sicer nima originalnih okenskih okvirjev, s katerimi bi primerjali omenjeni zazidani okni z Gradišča, vendar pa bi zaradi oblike njunih lokov, ki je bližja gotskemu kot romanskemu stilu, ter po obdelavi klesancev in načinu zidave prvotno cerkev na Gradišču raje datirali na konec 14. ali v začetek 15. stoletja kot v 13. ali na začetek 14. stoletja.

Kakšen je bil oltarni prostor takratne cerkve, ne vemo, nedvomno pa je bil manjši in zidan iz enakih klesancev kot ladja. Nadomestil ga je značilen gotski tristransko zaključen prezbitrij s pristrešenim talnim zidcem. Pri podrobnejšem ogledu spodnjih delov sten na stiku starejše ladje in mlajšega prezbitrija, kjer sta bila prvotna vogala ladje, opazimo manj pravilno zidavo in spremembo višin skladov klesancev. Ko so dozidavali cerkev, so namreč poprej podrli tudi vzhodna vogala ladje, vrzeli, ki so nastale pri tem, so pozidali s slabše obdelanim kamnom, prvotne klesane vogelnike pa so kar najbolj smotrno uporabili za dozidavo zahtevnejših novih delov.

Sicer pa je prezbitrij zidan na drugačen način kot ladja. Iz vidnih klesancev so samo vogali, zob talnega zidca in njegov pristrešeni vrh ter strešni venec. Neometani topokotni vogelniki večjih formatov, ki so najbolj opazni, imajo pravilna pravokotna lica z dletenimi robovi in obdelana s krempačem⁵. Preprost strešni venec prezbitrija, ki se nadaljuje tudi na stranskih stenah ladje, je zrcalna slika pristrešenega vrha talnega zidca. Stene, kolikor jih je videti izpod odpadajočega ometa, so deloma zidane iz klesancev prvotnega prezbitrija, sicer pa iz mlajših lomljencev ali polklesancev z bolj grobo obdelanimi lici. Najbolj izrazit zgled gotskega oblikovanja kamnoseških arhitekturnih členov je slavolok prezbitrija. Po potlačenem šilastem loku ga lahko datiramo v sredino 16. stoletja, zadnja leta gotike na naših tleh.

Ko so sezidali večji in višji prezbitrij ter postavili visoki slavolok, so morali zvišati tudi stene ladje. Pozidali so jih z lomljencem in jih ometali tako kot prezbitrij, za zahodna vogala ladje pa so porabili nekaj klesanih vogelnikov podrhtih vzhodnih vogalov. Sočasno z opisanimi gradbenimi posegi je cerkev gotovo dobila novo skrilnato streho, verjetno pa tudi zidano zvončnico in poslikan lesen strop.

Približno stoletje kasneje, ko je katoliška Cerkev v prizadevanjih za versko prenovo na podlagi tridentinskega koncila izvajala tudi obsežen gradbeni program, je cerkev sv. Helene doživela nove predelave v duhu in stilu novega časa. Najbolj opazna priča te prenove je značilen profiliran portal z letnico 1653 in začetnicama A. C. na prekladi. Sočasno je cerkev dobila tudi dva para novih visokih pravokotnih oken s poševno posnetimi ostenji, ki sta nadomestila prejšnja okna v stranskih stenah ladje in prezbitarija. Na zahodnem pročelju je bila sočasno postavljena zvončnica z dvema linama, vsa iz klezanega kamna. V skladu z novo stilno usmeritvijo je bil predelan tudi obok prezbitarija. Njegova rustikalno oblikovana rebrā, ki jih povezujejo preprosti okrogli sklepniki, so razpeljana v rombasto-zvezdasti shemi. Po kamnoseškem okrasju sodeč, je bila verjetno še v istem ali pa vsaj v naslednjem desetletju postavljena tudi vhodna lopa na dveh stebrih.

Delo domačih mojstrov

Kdo so bili ustvarjalci poznoromanske in gotske faze, ne vemo, kamnoseški in zidarski mojstri, ki so prenovili cerkev sv. Helene sredi 17. stoletja, pa se nam posredno razkrijejo v sočasnih arhivih nekaterih drugih cerkvā iz širše okolice.

V urbarjih cerkvā sv. Janeza Krstnika v Boljuncu in sv. Martina v Dolini pri Trstu piše, da je pri njihovi zidavi v letih 1646-1648 in 1648-1653 sodeloval zidarski mojster Gašper Perhavec iz Dolnjih Ležec z več zidarji,⁶ med katerimi

sta poimensko navedena brata Andrej in Ivan Cerkvenik z Gradišča pri Divači.⁷ Drugi zapisi v urbarju cerkve sv. Martina pričajo, da sta ista brata Cerkvenik leta 1663 zanjo naredila zvončnico.⁸ O Gašperju Perhavcu vemo, da je bil zidarski mojster vsaj že leta 1633, ko je bila v povirski rojstni knjigi kot botra nekega krščenca vpisana "Polona, žena mojstra Gašperja Perhavca".⁹ Umrl je verjetno pred letom 1678, v katerem je prevzel zidavo ladje cerkve sv. Elije v Mihelah pri Kozini njegov sin mojster Simon Perhavec.¹⁰

Gašper Perhavec ter Andrej in Ivan Cerkvenik, ki so nekajkrat dokazano sodelovali pri večjih stavbarskih delih, so nedvomno opravili tudi prenovo cerkve sv. Helene v domačem kraju. Njihov delež v tej cerkvi potrjujejo stilne primerjave z omenjenima sočasnima cerkvama v Boljuncu in Dolini. Gašper Perhavec je kot glavni mojster vodil delo, brata Cerkvenika pa sta verjetno opravljala pretežno kamnoseška dela. Iniciali A. C. na portalu cerkve sv. Helene zelo prepričljivo sugerirata avtorstvo Andreja Cerkvenika. Njemu in bratu lahko brez pomišljanja pripišemo tudi zvončnico in stebra lope.

Opremljanje cerkve in nova skrilnata streha v 18. stoletju

V 18. stoletju se je izboljševala predvsem arhitekturna oprema cerkve sv. Helene, potrebna pa so bila tudi nekatera večja popravila stavbe. O tem dobimo dosti podatkov v nje-

Prezbitarij s poznogotskim slavalokom in z baročnim oltarjem

Pokrivanje strehe s skrilami leta 2004 (foto Branko Cerkvenik)

Pogled na cerkev in obnovljeno skrilnato streho s hrbtne strani

nem urbarju, predvsem v rubriki izdatkov.¹¹ Med njimi kaže najprej omeniti postavitev novega kamnitega oltarja leta 1744, ki je stala 546 lir, naslednje leto pa nakup oltarne podobe. Leta 1753 so v cerkvi položili nov kamnit tlak, ki je meril 15 kvadratnih sežnjev in pol. Zanj so plačali 105 lir. Oltar in tlak še danes dobro služita svojemu namenu, le oltarna slika je bila nadomeščena z drugo. Deset let kasneje je bila prenovljena dotrajana skrilnata streha. Za ves material, delo in druge stroške so takrat porabili 412 lir. Najbrž je prav ta masivna skrilnata streha za silo vzdržala do konca 20. stoletja. Ko je bila obnovljena streha, so dali v cerkvi narediti poslikan lesen strop - dokončan je bil leta 1767.

Obnove skrilnate strehe v 20. in 21. stoletju

O usodi cerkve sv. Helene v 20. stoletju je najti le nekaj drobcov v virih, literaturi in pičlem ustnem izročilu. Cerkev, ki je bila precej zapuščena, je zlasti v drugi polovici stoletja zmerom bolj propadala. Skrilnata streha iz leta 1763 je puščala že v prvi polovici 20. stoletja. Kakor se je spominjal najstarejši Gradiščan, so jo že takrat krpali s cementno malto.¹² Potem ko so bile v šestdesetih letih restavrirane freske v cerkveni ladji, je postala obnova dotrajanih streh še toliko bolj pereča. V konservatorskih poročilih iz leta 1969 navajajo, da so popravili približno štiri kvadratne metre skrilnate strehe,¹³ končno pa je bila cerkvena streha v celoti obnovljena v letih 1986-1987.¹⁴ Pod nadzorom spomeniškovarstvene službe je njeno rekonstrukcijo opravil zidarski podjetnik Franc Kaver tako, da je leseno strešno konstrukcijo z goltniški povezji¹⁵ nadomestil z armiranobetonsko strešno ploščo. Rekonstrukcija pa se ni posrečila, in streha je na nekaterih mestih spet zamakala. Potrebna je bila ponovna temeljita sanacija. Tokrat jo je prevzel podjetnik Jožko Ozbič oziroma podjetje Prenova iz Sežane. Leta 2001 je streho razkril in armiranobetonsko

lupino zaščitil pred nadaljnjim zamakanjem s sekundarno kritino iz plasti hidroizolacije in cementne prevleke. Ker dolgo ni bilo mogoče dobiti zadostne količine nadomestnih skril, je bila streha deloma pokrita leta 2004, dovršena pa šele poleti 2005. Zdaj je kulturno bogastvo v njeni notranjščini, upajmo, za lep čas na varnem in na ogled kulture željnim popotnikom.

Božidar Premrl, univ. dipl. literarni komparativist, svetovalec programskega direktorja za restavracijsko, Restavracijski center zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana

Opombe:

¹ Branko Cerkenik, Gradišče pri Divači vas z roba Regijskega parka Škocjanske jame, Divača: Krajevna skupnost, 2005, str. 23.

² Janez Höfler, Srednjeveške freske v Sloveniji, Primorska, Ljubljana 1997, str. 89-91.

³ Borut in Mojca Uršič, Umetnostna preteklost doline Reke, v: Reka-Timav. Podobe, zgodovina in ekologija kraške reke, Ljubljana 1990, str. 180-182.

⁴ Oskrd (samostalnik ženskega spola) je kamnoseško kladivo, ki je na oba kraja koničasto. Z njim se oblikuje "napikana" ploskev.

⁵ Krempač je kamnoseško kladivo, ki ima na oba kraja zobat kljun.

⁶ V urbarskih zapisih tistega časa je izraz zidar, muratore, pomenil tudi kamnoseka.

⁷ Arhiv HAZU, Knjiga cerkve (bratovščine) sv. Ivana v Boljuncu, 1576-1672, sig. VIII - 140, listi 67v, 69v, 86; župnijski arhiv (ŽA) Dolina, Urbar sv. Martina 1643-1750, listi 64, 67, 67v, 297v.

⁸ Urbar sv. Martina 1643-1750, op. 6, lista 290v, 294.

⁹ ŽA Povir, Rojstna matična knjiga (RMK) Povir 1629-1635.

¹⁰ ŽA Rodik, Urbar bratovščine sv. Elije v Dragi 1644-1766, listi 64v, 65, 288v.

¹¹ ŽA Vreme, Urbar cerkve sv. Nikolaja in Helene na Gradišču 1710-1793, listi (24v, 25v, 30, 36, 38, 40).

¹² Ivan Cerkenik, po domače Ivantonov, 1911-2005, Gradišče pri Divači 5, ustni podatek z dne 30. 12. 2002.

¹³ E(mil) S(mole), Gradišče pri Divači, Konservatorska poročila, Varstvo spomenikov XII, Ljubljana 1969, str. 116.

¹⁴ Cerkenik, op. 1, str. 25.

¹⁵ Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Nova Gorica, Planoteka, Gradišče, p. c. sv. Helene, prereza A-A in prerez B-B.

Zanimiva in poučna publikacija
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
o evropski raziskavi AQUADAPT

VODA IN ŽIVLJENJE V KAMNITI POKRAJINI KRAS

Andrej Mihevc

Založba Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani je izdala zajetno publikacijo v slovenskem in angleškem jeziku "Voda in življenje v kamniti pokrajini Kras". Knjiga je rezultat slovenskega dela raziskav Krasa, ki so potekale v okviru Evropskega projekta AQUADAPT z naslovom "Strateška orodja za podporo prilagodljivemu gospodarjenju z vodnimi viri v spreminjajočih pogojih na nivoju porečja: koevolucijski pristop". Projekt sta skupaj vodili Univerza Cranfield iz Velike Britanije in Univerza Alicante, Španija. V tej knjigi so predstavljeni rezultati raziskav dveh delovnih skupin, ki sta se v okviru projekta osredotočili na proučevanje Krasa in obrobni pokrajini v zahodni Sloveniji. Peta delovna skupina je proučevala ustvarjanje zgodovinskega pogleda na soodvisnost med naravnimi viri, predvsem vodo in družbo, druga delovna skupina pa se je osredotočila na sociološke in kulturne pogoje sedanje uporabe vode.

Bralcem revije Kras predstavljamo uvod, ki ga je napisal urednik publikacije dr. Andrej Mihevc z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni.

Uredništvo

V zahodni Sloveniji, ob severnem robu Jadranskega morja, med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino na vzhodu, je pokrajina s kratkim raskavim imenom - Kras. To je v drobnem raznolika, v grobem pa dokaj enovita planota. Od okoliških pokrajin se loči po prostranih kamnitih in brezvodnih goličavah, ki se danes že zaraščajo z gozdom, majhnih gručastih naselij in redkih poljedelskih površinah.

V ljudskem jeziku pomeni kras neporaslo, kamnito zemljišče. Beseda kras se je uveljavila tudi kot mednarodni znanstveni termin, ki označuje pokrajine, nastale v dolgih geoloških dobah na vodotopnih kamninah, predvsem na apnencu in dolomitu. Zanje so značilni podzemno vodno pretakanje ter posebne površinske in podzemne reliefne oblike.

Osnovni vzrok za nastanek krasa je topnost kamnin, ki grade zemeljsko površje. Apnenec raztaplja že čista voda, korozija se poveča, če se v vodi raztopi še ogljikov dioksid, ki je v zraku. Drugi pogoj za nastanek krasa je vodoprepustnost. Apnenec ali dolomit sta kompaktni kamnini, prepustni za vodo

ob medplastnih in tektonskih razpokah, ki jih voda s svojo korozijsko sposobnostjo razširi in prevodne kanale - jame.

Nastanek kraške drenaže nasploh je mogoč zato, ker voda kraško kamnino raztaplja in odnaša v obliki raztopine. Zato se podzemski kanali ne zamašijo, na površju pa ostane le malo kamninskega drobirja, ki bi bil osnova za nastanek preperine in prsti. Na Krasu je zato nastalo le malo prsti, pa še ta se je ohranila le tam, kjer je bilo spiranje v votlikavo notranjost manjša.

Pomanjkanje prsti, ki bi prekrila kamenje in pretakanje vode globoko pod površjem, sta glavni značilnosti Krasa. V preteklosti, ko je večina ljudi živela od kmetijstva, sta bila glavna omejitvena dejavnika za poselitev in razvoj naselij. Sušnost, ki je posledica zakraselosti, in tanke ali neskljenjene odeje prsti, pa na Krasu stopnjujejo še suha in vroča poletja.

Kraševci so se skupim naravnim pogojem prilagodili, vendar pa je Kras ostal v primerjavi s sosednjimi pokrajinami le redko poseljen. Obilni izviri ob robu Krasa prebivalcem planote niso mogli služiti; bili so predaletč. Voda, ki se pretaka skozi Kras, pa je pregloboko. Oskrbo z vodo na planoti so zato reševali na različne načine. Naredili so kale in lokve, zbiralnike vode za živino in vodnjake, ki so jih polnili s kapnico za oskrbo ljudi.

Težje je bilo s prstjo. Kjer je bilo vsaj malo, so tla očistili kamenja. Tega so vložili v zidove ali groblje, ki danes prepredajo vso pokrajino. Plitva prst pa ni mogla zadržati veliko vode, zato je bila izpostavljena suši. Majhne njive so nastale le na debelejši prsti v dnu vrtač. Druge, bolj kamnite dele Krasa so lahko uporabili le za pašnike, ki so počasi izrinili nekoč prevladujoče gozdove.

V zadnjem desetletju se čedalje manj ljudi preživlja samo s kmetijstvom, zato pomanjkanje zemlje nima več pomembne vloge. Pomanjkanje vode pa so rešili regionalni vodovodi. Kras je zaradi ugodne prometne lege in prijetne klime postal zanimiv za različne gospodarske dejavnosti in poselitev.

Ta novi razvoj pa prinaša s seboj tudi nevarnosti. Hitra rast poselitve in neprimerne gospodarske dejavnosti lahko v zelo kratkem času trajno izničijo številne kvalitete, ki so se ohranile v pokrajini, predvsem pa ogrozijo vodne vire, ki se skrivajo v globini.

S podobnimi težavami se soočajo številne pokrajine, ki leže v sušnejših predelih ob Sredozemskem morju. Njim so posvečeni tudi številni raziskovalni projekti, ki poudarjajo kompleksnost upravljanja z naravnimi viri, zlasti z vodo.

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti - SAZU se je s svojimi inštituti vključil v mednarodni projekt AQUADAPT "Strateška orodja za podporo celostnega upravljanja z vodnimi viri v spreminjajočih se pogojih - koevolucijski pristop". Predmet proučevanja je bil odnos med naravnimi danostmi in družbo, namen projekta pa ustvarjanje in posredovanje znanja, ki je lahko v podporo dolgoročnemu planiranju in upravljanju z vodnimi viri. Zanimalo nas je, kako so se ljudje skozi zgodovino prilagajali pokrajini, kako so se oskrbovali z vodo, kako je pokrajina vplivala na razvoj družbe in na ljudi na Krasu. Naše raziskave so predstavljene v pričujoči knjigi.

Proučevanje je bilo zastavljeno multidisciplinarno, v njem so sodelovali krasoslovci, geologi, geografi, biologi, arheologi, zgodovinarji, etnologi in drugi raziskovalci.

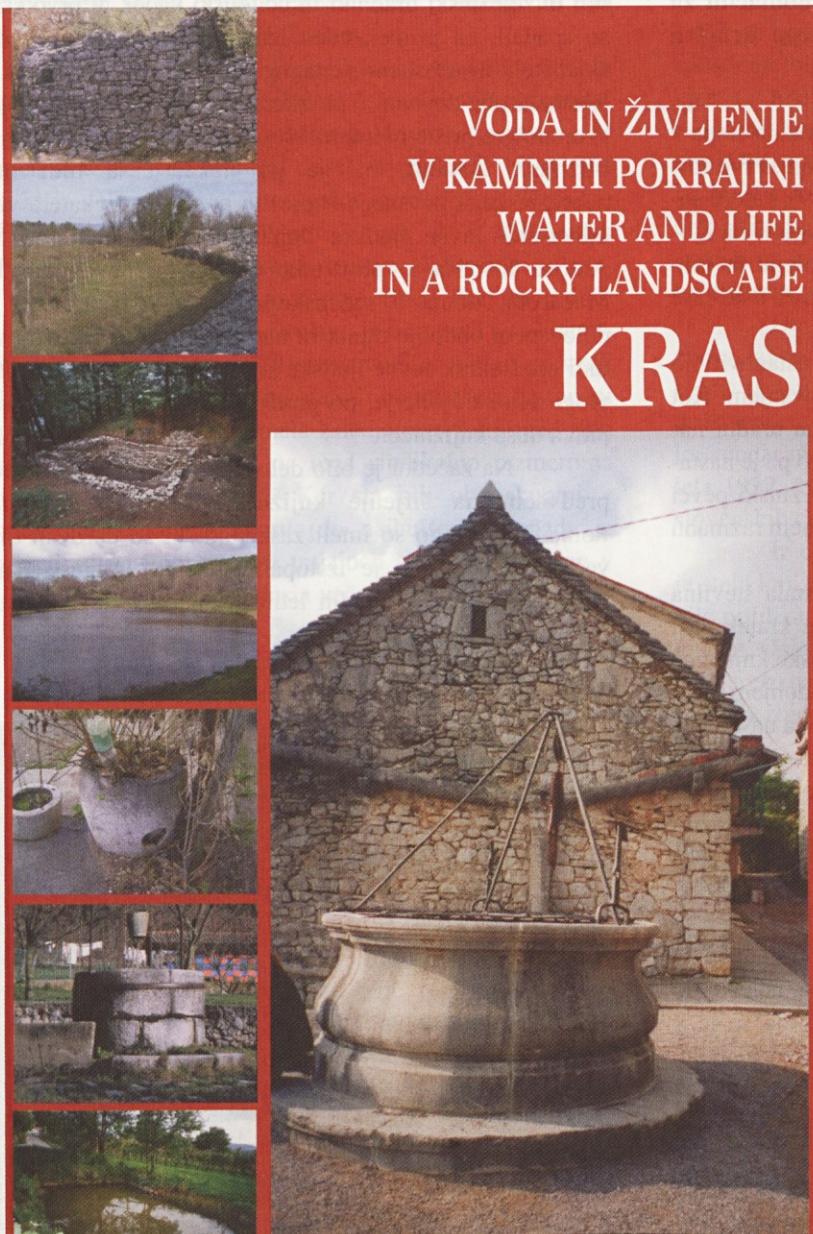
Proučili smo geološke značilnosti krasa. Od geološke zgradbe sta odvisna smer in način pretakanja vode v krasu, od lastnosti kamnine pa so odvisni stopnja kamnitosti, nastanek prsti in drobna oblikovanost površja. Z geomorfološkega vidika smo proučili vpliv agrarne izrabe površja, kar se je odrazilo na krasu s čiščenjem kamenja, gradnjo suhih zidov in erozijo prsti. Na Krasu in ob njegovem robu so nastala prva naselja že v prazgodovini. Sledovi poselitve na Krasu in v okolici odražajo naravne danosti, ki so imele na tedanji stopnji razvoja pomembno vlogo. Biologi so proučili posebno favno vodnih kalov in zbiralnikov ter ostanke nekdanje naravne vegetacije na krasu. Spremembe vegetacije in hitro zaraščanje kraških goličav v gozd smo proučili s pomočjo daljinskega zaznavanja in analize satelitskih posnetkov. Vsakodnevna skrb za vodo se je močno odrazila v kulturi in izročilu ljudi, zato je posebno poglavje namenjeno etnološkim študijam, ki najbolje odražajo odnos ljudi do vode, te na Krasu tako redke dobrine. Proučili smo zgodovinski razvoj vodne oskrbe s poudarkom na razvoju vodovodnih omrežij. Posebna študija je bila namenjena tudi današnji vodni oskrbi in odnosu uporabnikov do vode, ki jo zagotavljajo javni vodovodi.

V okviru projekta izdelane študije vsaka s svojega vidika osvetljujejo življenje na Krasu. Zavzemajo zelo širok spekter pojavov, ki kažejo na odnos med človekom in okoljem. Nekateri so v pokrajini zapustili trajen in neizbrisen pečat.

Namen publikacije je posredovati prebivalcem Krasa, upravljalcem naravnih virov, načrtovalcem in ljudem, zaposlenim v upravnih službah, in nevladnim organizacijam nekatera spoznanja o posebnostih kraške pokrajine, o njeni zgodovini, o naravnih virih, katerih vloga se spreminja, pa tudi o omejitvenih dejavnikih, ki so danes drugačni, kot so bili v preteklosti.

Razvoju se seveda ni mogoče izogniti, vendar se je pri njegovem načrtovanju in udeležanju treba ozirati na posebne vrednosti pokrajine, ki izvirajo iz njenih naravnih pa tudi kulturnih danosti.

VODA IN ŽIVLJENJE V KAMNITI POKRAJINI WATER AND LIFE IN A ROCKY LANDSCAPE KRAS

Nabrežina slavi pomemben jubilej

STOLETNICA USTANOVITVE JAVNE LJUDSKE KNJIŽNICE (1906-1927)

Ivan Vogrič

Nabrežina obhaja v letu 2006 pomembno obletnico, povezano s kulturno zgodovino tega kraja. V začetku leta je minilo namreč 100 let od ustanovitve Javne ljudske knjižnice - kulturnega društva, ki ga imajo domačini za osrednjega predhodnika današnjega kulturnega društva Igo Gruden.

Rojstvo Javne ljudske knjižnice je bilo važna etapa v razvoju organizirane kulturne dejavnosti v tem kraju. Prvo formalno ustanovljeno društvo je bila Čitalnica (1869), katere naravni naslednik je bilo Bralno društvo (1891). Poglavitna kulturna organizacija ob koncu in na prelomu stoletja je bilo Pevsko društvo Nabrežina (1892), ki je združevalo za tiste čase zelo kakovosten kadrovski potencial.

Pri tem je treba ločiti med formalno ustanovitvijo nekega društva in med njegovim dejanskim delovanjem. Kot dober primer velja prav pevsko društvo, katerega uradni nastanek sega res v začetek devetdesetih let, dejansko pa je nastalo veliko prej. Pomenljiv je podatek, da so nabrežinski pevci nastopali leta 1870 na taboru v Sežani, torej v polnem razmahu taborškega gibanja na Slovenskem.

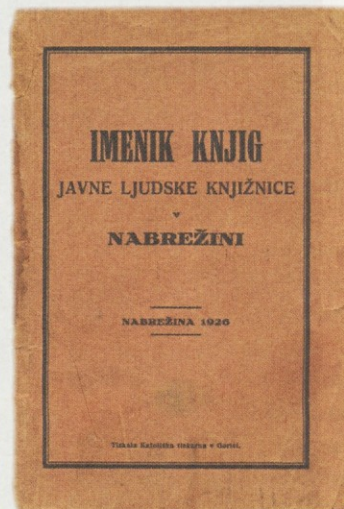
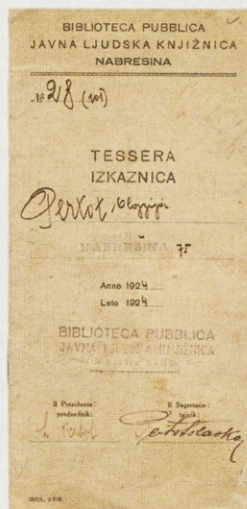
Ob prelomu stoletja so v Nabrežini nastala številna druga kulturna društva. Nekatera so delovala le kratek čas; veliko izrazitejša pa je bila ustanovitev Javne ljudske knjižnice leta 1906. Njen nastanek je sovpadal z zlatim obdobjem tega, še do sredine 19. stoletja pretežno kmečko-ribiškega naselja na tem delu Krasa. K razcvetu dejavnosti, tako kulturne kot predvsem gospodarske in družbene, je odločilno pripomogla gradnja Južne železnice, ki je leta 1857 stekla v neposredni bližini vaškega jedra. Prihod takrat najbolj modernega prevoznega sredstva je pospešil nesluten razvoj do tedaj le slabo razvite, čeprav zelo stare kamnarske dejavnosti. V nekaj desetletjih se je Nabrežina prelevila v malo industrijsko središče, ki je doseglo vrhunec ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja, nekako do prve svetovne vojne. Zato nikakor ni naključje, da se je v Nabrežini ustavljal sam cesar Franc Jožef s svojim vlakom. Zelo znani so namreč njegovi postanki, čeravno le za kratek čas, na nabrežinski železniški postaji v letih 1869, 1882 in 1900.

Posebno izrazit je bil v tistem času demografski razvoj kot posledica množičnega priseljevanja delovne sile iz

bližnjega in daljnega zaledja v kamnolome in kamnoseške delavnice. Izrazit pečat so pustili tudi izobraženci, ki so prišli v Nabrežino navadno zaradi službenih dolžnosti. Večinoma so bili to železniški uradniki in učiteljski kader. V prvo skupino so spadali, na primer, eden izmed vodij čitalnice Bedenek, skladatelj in glasbeni pedagog Josip Čerin in pesnik Ivan Resman, oba dejavna v pevskem društvu Nabrežina. V drugo skupino gre prišteti Hrabroslava Volariča (služboval je sicer v bližnjem Devinu, bil je pa nekaj časa tudi mentor nabrežinskega pevskega zbora) in predvsem nekatere vodilne odbornike Javne ljudske knjižnice, npr. učitelja iz Štjaka Antona Koršiča in prav tako učitelja in pevovodjo Jožeta Macarola, doma s sežanskega konca. Macarol je bil v določenem obdobju tajnik in nato, pred prvo svetovno vojno, tudi predsednik Javne ljudske knjižnice. Tu gre poudariti tudi vlogo Hinka Höllerja, po poreklu Hrvata, ki je bil prva leta prava duša knjižnice.

Na začetku je bilo delovanje knjižnice osredotočeno predvsem na širjenje knjižne kulture med domačini. Pomembno vlogo so imeli zasebniki, ki so darovali društvu več knjig. Pri tem je izstopal nadučitelj Avgust Tance iz Nabrežine, ki je v mladih letih nekaj časa služboval tudi v

Izkaznica Javne ljudske knjižnice v Nabrežini
in naslovnica imenika knjig v knjižnici.

Stavba
Javne ljudske knjižnice
v Nabrežini,
upodobljena na
dopisnici iz leta 1915.

Gruß aus Nabresina — Pozdrav iz Nabrežine — Un saluto da Nabresina

Komnu. Tance je bil pevovodja in več let gonilna sila obrtné šole za klesarje v domačem kraju. Velja za najmarkantnejšo domačo osebnost na kulturnem področju do prve svetovne vojne; po njem so po drugi svetovni vojni poimenovali eno izmed tedaj delujočih kulturnih društev.

Navkljub nazivu je Javna ljudska knjižnica kmalu presegla ozke okvire vaše knjižnice. Začela je prirejati predavanja in veselice, čez čas tudi amaterske dramske predstave. V ta namen je ustanovila dramski odsek. Uspešen je bil pevski odsek, ki je deloval v mešani zasedbi in pred prvo svetovno vojno štel okrog petdeset članov. Odsek je v določenem obdobju prevzel vlogo pevskega društva Nabrežina, ki je - kljub nekaterim odmevnim nastopom (med drugim tudi v Ljubljani) - sčasoma opešalo. Društvo je bilo prva leta liberalno usmerjeno, okrog leta 1910 pa so vodilno vlogo prevzeli socialni demokrati. Obe skupini sta bili najmočnejše zastopani med prebivalstvom; prva je imela zaledje predvsem med zelo vplivnimi delodajalci, druga pa med sindikalno razmeroma dobro organiziranimi delavci. Ker sta bili obe skupini v nenehnem medsebojnem sporu (do najhujšega spopada je prišlo med štiri in pol meseca trajajočo stavko kamnarjev v letih 1904-1905), so se nesoglasja večkrat prenesla tudi na kulturno področje.

Kljub temu se je delovanje društva stalno krepilo. Tako je knjižnica leta 1914 sklenila, da razširi svoje delovanje tudi v okoliške kraje. Vendar do tega ni prišlo, saj je leta 1914 izbruhnila vojna. Ta je popolnoma zavrla društveno, pozneje celo vsakršno delovanje. Zaradi bližine fronte so namreč prebivalstvo evakuirali. Knjižni fond so po zaslugi domačih železničarjev vseeno rešili na varno in hranili do konca vojne v Zidanem mostu. Rešene knjige so bile po prvi svetovni vojni dobra osnova za ponovni zagon delovanja društva. Javna ljudska knjižnica je bila takrat, poleg godbe, edino kulturno društvo v vasi, ki je nadaljevalo predvojno delovanje.

Društvo je obnovilo dejavnost v bistveno drugačnih pogojih, kot so bili pred vojno. Delovalo je v novi državi. Zaradi neugodnega položaja, v katerem se je znašla slovenska manjšina, je uspelo združiti različne svetovnonazorske usmeritve (liberalce, socialiste in tokrat tudi katoliško usmerjene domačine), kar ji pred prvo vojno ni uspelo. Pevski zbor je uspešno nastopal, najbolj pa je zacvetela dramska dejavnost.

Dramski odsek je na leto uprizoril po tri dramska dela, s tem da je dobil tudi nov oder. Knjižnica je takrat prejela tudi vojno odškodnino.

Razvoj društva je trajal do obdobja 1922-1923. Leta 1922 je prišlo do prvega usodnega dogodka. Takrat je fašistična tolpa, med pohodom v Nabrežino, vdrla v prostore, kjer so imeli sedež bolniška blagajna, sindikati, delavska zadruga, Javna ljudska knjižnica, idr. Večino prostorov so opustošili s tem, da so zažgali arhive, pohištvo in drugo gradivo levičarskih organizacij. Nekaterim domačinom so pri tem dali piti ricinusovo olje. Nad knjižnico se skorajda niso znesli, vseeno pa je dogodek imel močan odmev med domačim prebivalstvom, saj je nakazal poznejši razvoj dogajanj.

Do drugega usodnega dogodka je prišlo na občnem zboru Javne ljudske knjižnice januarja 1923. Na njem so prisotni fašisti, z njihovim krajevnim vodjo vred, prisilili društvenike, da so vstopili v odbor. Društvo se je resda ohranilo, vendar ni več normalno delovalo. Životarilo je do razpusta leta 1927, ko so oblasti čez noč ukinile približno 70 drugih slovenskih društev na Tržaškem.

Iz ohranjenega seznama knjig iz leta 1926 izhaja, da je štela knjižnica takrat kar 2165 knjižnih naslovov. Od teh je bilo približno 1300 slovenskih. Skoraj ves ta knjižni fond je bil uničen. Ostale so le knjige, ki so jih člani društva uspeli skriti na varno pred usodnim julijskim dnem leta 1927. Bogato knjižno zbirko so oblasti uničile tudi tako, da so jo uporabile za kurjavo pri ogrevanju občinskih prostorov.

Od tega leta naprej v Nabrežini ni bilo več knjižnice, tako da so domačini brali slovenske knjige le na skrivaj. O tem piše France Bevk v povesti »Kamnarjev Jurij«, ki se dogaja v Nabrežini tistega časa. Pisatelj je v romansirano obliko prenesel resnične dogodke, za katere je zvedel med pogovori na srečanjih z domačini. Povest je izšla v knjižni obliki (pred tem je kot podlistek izhajala v Mladiki) pri Mohorjevi knjižnici v Celju, v katerem se je Bevk predstavljal pod psevdonimom. In prav je, da se spomnimo tudi tega Bevkovega dela, saj prav letos mineva 75 let od izida te njegove povesti!

V Banki Koper razstavlja slikar iz Trsta

KLAVDIJ PALČIČ

Nives Marvin

Uprava Banke Koper se je odločila za obogatitev svoje likvidature z likovnimi deli in začela občasno prirejati tudi likovne razstave, je povedal direktor marketinga v tej denarni ustanovi Franc Ohnjec, univ.dipl. ekonomist, in dodal:

“Poudariti moram, da gre za zelo dolgo časovno vrsto. V letu 2005 smo praznovali petdeseto obletnico delovanja banke in že od njenega začetka je banka gojila pristen odnos do umetnosti. S skromnimi sredstvi je kupovala in donirala likovna dela. V zadnjem času - kakšnih petnajst let - pa smo to začeli intenzivirati. In po obdobju obnove naše likvidature smo del njenih prostorov namenili tudi likovnim delom in občasnemu prirejanju likovnih razstav. Z Obalnimi galerijami smo podpisali sporazum o sodelovanju pri organizaciji razstav. Nudijo nam ves strokovni suport. Predlagajo nam motiv, ki je tudi finančni motiv, saj vemo, da likovna dela ohranjajo in povečujejo svojo vrednost in so zato zelo dobre naložbe v kontekstu finančnih naložb”.

Franc Ohnjec, direktor marketinga v Banki Koper, d.d.

V prenovljeni likvidaturi upravne zgradbe Banke Koper v Kopru je do konca junija na ogled razstava izbranih slik slovenskega slikarja, grafika, ilustratorja, scenarista in kostumografa Klavdija Palčiča iz Trsta. Umetnikove slike je izbrala in razstavo postavila kustosi-nja Nives Marvin, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica.

Uredništvo

V priložnostnem katalogu je Nives Marvin predstavila Palčičevo likovno ustvarjanje in izbor njegovih razstavljenih slik v Banki Koper:

“Klavdij Palčič sodi med tiste ustvarjalce, ki jim likovna umetnost in njene zvrsti odpirajo različne možnosti intimnih interpretacij; ob njegovem vedno primarnem slikarstvu so mu zelo pomembne še grafika, risba, toda izpostaviti je treba tudi njegov že kar impozanten opus ilustracij, pa njegovo delovanje na področju scenografije, kostumografije in v zadnjih letih tudi kiparstva.

Razstavljene podobe ponovno določajo avtorja kot imenitnega mojstra svinčnika in čopiča ter kot izrazito močno izpovednega slikarja, kar ga uvršča med vodilne likovnike “tržaškega” kroga, kot tudi širše slovenske in italijanske sodobne umetnosti. Rojen je bil v Trstu, kjer tudi živi in dela, torej v mestu, ki je še Mediteran, a se že spaja s Severom, je Zahod, a se v njem čutijo vplivi tudi Vzhoda, v mestu s specifično in pestro zgodovino ter z večetnično in večkulturno stvarnostjo. Znotraj le-te je delež slovenskih likovnikov (Lukežič, Hlavaty, Cesar, Sirk, Saksida, Černigoj, Bambič, Lojze Spacal, Palčič, Vecchiet in drugi) že skozi vse 20. stoletje nepogrešljivi sestavni del civilizacijske podobe tega prostora.

Očitno je na odločitev mladega Palčiča, takrat še dijak gimnazije, močno vplival avantgardni umetnik Avgust Černigoj, takrat njegov profesor; saj se je - že v šestdesetih letih, po končanem študiju na beneškem Umetnostnem liceju in ob opravljanju pedagoškega poklica - vse bolj posvečal likovnemu ustvarjanju, v šestdesetih letih je ustanovil Grafični atelje pri ZTT in je bil tudi organizacijsko zelo aktiven.

Izbor slik, predstavljenih v razstavišču Banke Koper, dokazuje, da Palčičevega opusa ni mogoče uvrstiti v katerega izmed aktualnih trendov, čeprav so določeni njegovi segmenti primerljivi z vplivi konkretnih evropskih tokov dvajsetega stoletja; le-ti so v formalno oblikotvorni interpretaciji izrazito avtorsko opredeljeni in prepoznavni. V tem kontekstu izstopa zlasti Palčičevo vztrajanje v raziskovanju in neprekinjenem ohranjanju figurlike, konkretno človeške figure, njene upo-

dobitve v lastni polnokrvnosti in polnoplastičnosti, ki opazno prevladuje nad celotnim dogajanjem v slikovnem polju. Avtor ostaja zvest staremu in preverjenemu motivu, ki pa skozi kreativni proces risanja in slikanja pridobi novo in vsekakor zelo intimno občuteno pomenskost. To ni zgolj mimetično od-slikovanje sicer vedno dražljivega človeškega telesa; nasprotno, telo postane najbolj osebna avtorska metafora, alegorija vsega, kar slikar nosi v sebi: zavednega in podzvestnega doživljanja, čutenja in razmišljanja o človeku - človeštvu, o načinu življenja v današnjem kaotičnem vsakdanu in boju za ekzistenco. Palčičeve figure so izredno dinamične, v gibanju, celo v trenutnem krču, tako da se nam zdi, kot da bi se želele z izvorno in monstrumsko močjo iztrgati in poleteti iz sicer skrivnostno lebdečega stanja. To stanje figure je še poudarjeno s prostorom njene umestitve, ki je nedefiniran in le z izbranimi barvami opredeljen: pogosto so to temnine, kozmično občutene z iluzijami neskončnosti in neulovljivosti, znotraj katerih je le ponekod moč prepoznati upodobitve kakšnega vsakdanjega predmeta. Palčičeva figura ali njeni segmenti s svojo občuteno snovno pojavnostjo dominirajo sredi barvnega polja in izrazno prevladujejo nad dinamično strukturo ozadja. Konkretno upodobljen in avtorsko prepoznaven človeški lik ostaja na slikovni površini kot hipni krik, klic, kot subtilni avtorjev apel navzven. V oblike in barve slikar opredmeti svoja skrajno individualna videnja in čutenja prostosti in svobode, torej dveh dimenzij, ki obsegata ne le človekovo fizično pojavnost, ampak najpomembnejše vrednote njegovega obstoja, to je identiteto duha in duše posameznika.

Podobe Klavdija Palčiča so izrazito pripovedne, sporočilne in močno izrazne navzven, ekspresivne - seveda v smislu intimne izpovedi - in angažirane s trenutno nič kaj optimistično svetovno in ožjo lokalno socialno, ekonomsko, politično in tudi duhovno človeško problematiko. Znotraj te tudi nam vsem dobro občutene globalizacije pa je na Palčičevih podobah treba izpostaviti še določene vrednote, ki določajo njegov najgloblji ego: slike so preplavljene s posebno lucidno svetlobo, z njeno čutečo mediteransko sončno toplino, ki dokončno opredeljuje celotno atmosfero podobe. Ta je skrivnostno dražeča, kot so dražljivi sončni horizonti, ki jih slikar iz svojega ateljeja na kraškem robu, s Trstenika, vsakodnevno gleda nad Tržaškim in Piranskim zalivom, je mistično privlačna s tajinstvenimi prehodi iz temnih partij v osvetljene ter je kozmično občutena z iluzijami neskončnosti. A konkreten čas in konkreten prostor sta presežena: nikjer ni nikakršnih meja ali drugih ovir, kromatsko tkivo deluje kot magični kozmos, pompozno s svojo monumentalno veličino. Prav barvna magma - njene materialne in simbolne vrednosti, pastozni reliefni nanosi ter prosojne in transparentne partije, medsebojne korelacije izbranih barv, njihova prehajanja ter niansiranja - pa subtilnemu gledalcu dajo še slutiti avtorjeva trenutna dohovna stanja; vsaka slika je kot posamezni list dnevnika, kamor z izbranimi sredstvi zapisuje svoje lastno zavedno in nezavedno, sanje, fantazije, čustva, vizije in racionalna dožemanja vsakdana.

Ob tem močno prisotnemu izpovednem izrazu podob pa je treba izpostaviti še umetnikov spoštljivi in enakovredni

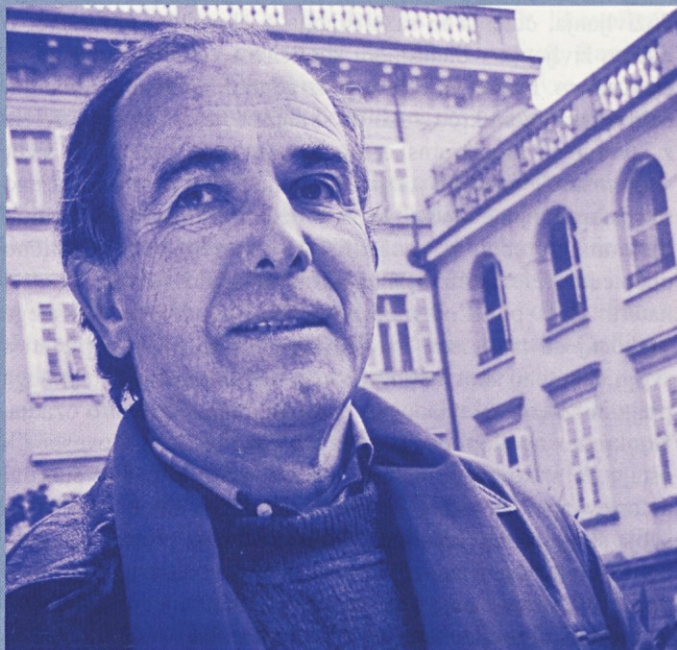
odnos do dveh zvrsti: do risbe in slike. Čeprav je nekoč avtor v nekem intervjuju izjavil, da mu je "slikarstvo primarno in vsa druga področja so le zraven", pa vendarle njegov celotni opus kot tudi na razstavi predstavljene podobe izsevajo posebno, vedno harmonično in estetsko usklajeno simbiozo in sinergijo teh dveh temeljnih klasičnih likovnih zvrsti. Palčičeve črtne poteze so suverene, mojstrsko izpeljane v sproščenem kre-

ativnem ritualu, so elegantno graciozne in lucidno utripajo, poniknejo in ponovno vzniknejo v - z barvami opredeljenem - prostoru: kot da bi nas hotele popeljati v skrivnosten meditativen svet duhovnih stanj spokojnosti, tišine, pomirjenja, lepote.

Nives Marvin

Klavdij Palčič

Rojen leta 1940 v Trstu. Po maturi na Znanstvenem liceju v Trstu se je med študijem političnih ved preusmeril na Umetnostni licej v Benetke, kjer je leta 1964 diplomiral. V šestdesetih letih je bil član tržaške skupine "Raccordosei - Arte viva" ter poučeval risanje in umetnostno zgodovino v slovenskih srednjih šolah na Tržaškem in v Gorici. V sedemdesetih letih je ustanovil in vodil grafični atelje pri Založništvu tržaškega tiska. Imel je mnogo samostojnih razstav (prvo leta 1961 v Trstu, v Ljubljani prvič leta 1964 v Mestni galeriji; nazadnje veliko pregledno razstavo leta 2001 v tržaškem Civico Museo Revoltella), sodeluje na številnih skupinskih razstavah in na pomembnih mednarodnih manifestacijah (med drugim večkrat na ljubljanskem Mednarodnem grafičnem bienalu) ter se pogosto udeležuje likovnih delavnic. Ukvarja se s slikarstvom, z grafiko, risbo, ilustracijo, kot scenograf in kostumograf je sodeloval s Stalnim slovenskim gledališčem v Trstu, v Ljubljani z Dramo, s Cankarjevim domom in z Mestnim gledališčem, z opernim gledališčem Verdi v Trstu in La Fenice v Benetkah ter s Theater an der Wien na Dunaju. Prejel je več nagrad, leta 1984 tudi nagrado Prešernovega sklada za slikarstvo in scenografijo. Živi in dela v Trstu.

NOVO!

REVIJA NATIONAL GEOGRAPHIC prvič v SLOVENSKEM JEZIKU
ŽE NA VSEH PRODAJNIH MESTIH!

Naročnik oglašja je Založba Rokus, Stegne 9b, Ljubljana

ZDAJ TUDI V SLOVENSKEM JEZIKU

MAY 2004 • ŠT. 1 • 890 SIT • 3,70 EUR

**NATIONAL
GEOGRAPHIC**
SLOVENIJA

**Evangelij
po
Judi**

Izdajalec Kristusa v novi luči

IZGUBLJENA DIVJINA ALJASKE
GENETSKO POTOVANJE ČLOVEŠTVA
NA DVORIŠČU PRINCA CHARLESA

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.SI

Juda Iškarijot – Jezusov izdajalec ali zaveznik?

Prva številka revije National Geographic v slovenskem jeziku se pridružuje premiernemu razkritju presenetljivega evangelija po Judi. Po njem Juda ni več sinonim za izdajalca in dvoličneža.

Prejemajte revijo na dom med prvimi. **Naročite se:**

- ▶ na spletni strani: www.nationalgeographic.si
- ▶ po elektronski pošti: narocila@nationalgeographic.si
- ▶ po telefonu 080 1922 ali 01 513 46 46
- ▶ po telefaksu 01 513 4679

Več informacij na: www.nationalgeographic.si

**NATIONAL
GEOGRAPHIC**
SLOVENIJA

8. pohod Športnega društva Brinj Povir

POKAZATI ŽELIMO TUDI MANJ ZNANE ZNAMENITOSTI

Adrijana Godina

Nekoč so ljudje živeli z naravo za golo preživetje, danes pa daje narava človeku čisto druge darove. Seveda tistim, ki vanjo radi zahajajo kot njeni ljubitelji, opazovalci, pohodniki, kolesarji, jamarji,... Pohodništvo na Krasu danes ni več redkost in počasi se razvija v turizem z namenom, ljudem pokazati tudi manj znane naravne in kulturne znamenitosti. Na Krasu teh ne manjka, le vedeti moraš zanje, včasih je treba koga tudi kaj povprašati.

Ljudi zanimajo tudi manj turistično zanimivi in obljudeni kraji in med te kraje spada tudi vas Povir. Stari suhozidi, ki obdajajo parcele in ozke kolovoze, gozdne poti in zapuščene steze, podrte pastirske hiške, manjše jame, spodmoli, sledovi starih gradišč,... - to so značilnosti naše male pokrajine Kras, ki jih znamo s ponosom pokazati tudi drugim, ki to pokrajino šele spoznavajo.

Pohodniška sekcija ŠD Brinj iz Povirja je v prelepi marčevski nedelji (19.3.2006) letos izpeljala tradicionalni 8. Povirski pohod. Snovalka pohoda Adrijana Godina je okrog

100 ljubiteljev pohodništva vodila po danes zaraščenih, pozabljenih gozdnih poteh okrog vasi Povir in Gorenje.

V predelu z imenom Stržina pod Srednjim vrhom (483m) so si pohodniki ogledali naravno zavetišče enostavne gradnje, ki je stara znamenitost Renčelove parcele. Vanj so se zatekali ob vremenskih nevšečnostih, kadar so kosili ali grabili listje. (Več o zavetišču je napisano v reviji Kras št. 50, februar 2002).

Pohod se je nadaljeval proti Gorenjam do Gorenjske pečine ali Maticovega spodmola, kot ga imenujejo domačini Gorenj, ker se nahaja v Maticovi ogradi. To je edina jama v okolici Gorenj in sem so se med 2. svetovno vojno zatekali domačini. Ogled spodmola je bil s pomočjo svetilk zanimiv, saj se v notranjosti razširja v jamo z manjšimi enostavnimi kapniki.

Na vrhu predela Gabričje, ki se imenuje po najvišjem vrhu nad Gorenjami (521 m), so si pohodniki ogledali teren, kjer so nekoč kopali in lomili kamenje za zidavo hiš, predvsem pa so lomili skrle, ki so jih potrebovali za prekrivanje streh.

Pot so pohodniki nadaljevali proti dolu Lipovnik, ki je

Pohodniki v dolu Lipovnik, 19. marca 2006.

»Piten« dol z znamenitimi rastlinskimi vrstami, ki uspevajo v veliki vlagi.

verjetno dobil ime po rastišču lip. To je pravi mali naravni rezervat z mogočnimi, starimi kraškimi drevesnimi vrstami, kot so hrast, bukev, javor, bel gaber, mokovec, ... Parcele so delno površne, ostali predeli pa so razparcelirani med gorenjske lastnike. Na dnu dola so še vidni ostanki manjših zidov vojaških postojank. Obiskovalce je pritegnil tudi zanimiv zapis na stari bukvi, ki ga je nekoč zarezal neznani domačin iz Gorenj.

Iz nepozabnega Lipovnika so pohodniki nadaljevali pot do predela Marovec, kjer je bil postanek za okrepčilo. Skozi dol Marovec vodi stara angleška pot, najkrajša povezava med Povirjem in Lokvijo, ki so jo po vojni 1947 leta gradili Angleži s pomočjo domačinov. Še marsikje je na poti vidno klesano kamenje. Leta 2004 so pot razširili v protipožarne namene, danes je za vožnjo s kmetijskimi vozili uporabna, saj je zelo široka in nasuta. Tu je povezava kolesarske poti kraškega parka iz Lokve v Povir in nemalokrat srečamo kakšnega gorskega kolesarja.

Okrepčilo je bilo dobrodošlo, saj je pohodnike čakala največja preizkušnja na poti. Po vrvi so se spustili v »Piten dol« - največjo udornico na Povirskem, v kateri zaradi visoke

vlažnosti, kar je za Kras posebnost, rastejo redke rastlinske vrste, med raznimi mahovi in praprotni tudi redke gobe, kot je npr. škrlatna čašica. Pogled z dna na visoke stene je bil kar strašljiv. Spomladi se tu zaradi nizke temperature najdlje zadrži sneg.

Polni lepih vtisov so se pohodniki po »Usranem klanecu« spustili do Konjičev, kjer so si v Vrhovčni ogradi ogledali še zanimiv in lep suhozid, ki kaže na nekoč izredno natančnost graditelja.

Pohod se je končal na vrhu hriba Tabor (542 m) nad Povirjem, s katerega so že rahlo utrujeni opazovalci lahko v prelepem razgledu občudovali okoliške vasi.

Adrijana Godina, članica ŠD Brinj Povir, Povir

ŠPORTNO DRUŠTVO BRINJ POVIR

Povir 24

6210 Sežana

www.drustvo-brinj-povir.si

Skupinska slika letošnjih pohodnikov v »Vrhovčni« ogradi z znamenitim suhozidom, ki kaže, kako pedantno so znali Kraševci nekdanj zlagati kamenje v gradbene objekte.

Vse fotografije: A. Godina

ČAS JE ZA UREJANJE KRAJINE

O prostoru ter človekovem ravnanju v njem in učinkovanju nanj pišemo v tem prispevku, ki mu bodo sledili naslednji. Pišemo in pisali bomo o vse bolj opaznem človekovem prizadevanju za urejanje in oblikovanje njegove bivalne okolice. Mislimo na urejanje okolice njegovih bivališč - domov, domačij in večstanovanjskih hiš ter naselij - to je dvorišč, vrtov, zelenic, sadovnjakov, parkovnih površin, travnikov, njiv, vinogradov in nasploh o urejanju njegovega bivalnega okolja, že izoblikovane ali šele nastajajoče kulturne krajine.

STIHL®

VIKING®

Revija Kras in Unicommerce iz Logatca predstavljata

Spet je pomladanski čas, ko imamo veliko opravkov okrog svojih domov in domačij, da jim po dolgi zimi uredimo lep videz. V 69. številki revije Kras (april, 2005) smo predstavili Stihlova orodja - multisistem MM 55 - za urejanje okolice domov in objektov. Združuje sedem pripomočkov za vrtna opravila in za obdelovanje zemlje, za urejanje dvorišč, vrtov in trat ter za njihovo čiščenje. In predstavili smo Vikingove obdelovalne stroje - motokultivatorje iz zelenega programa, namenjene oranju in drobljenju zemlje ter okopavanju, osipavanju in izkopavanju vrtnin ter poljščin. V 70. številki (junij, 2005) smo predstavili Vikingove motorne kosilnice za košnje travnatih površin. Tokrat pa bralce seznanjamo z lahkimi in zmogljivimi Vikingovimi električnimi kosami, ki so hkrati tudi rezalniki za travo, in z močnimi električnimi škarkami za obrezovanje vseh vrst živih mej.

V sodelovanju s podjetjem Unicommerce, d.o.o., iz Logatca obravnavamo načine in možnosti, kako si lahko z uporabo sodobnih pripomočkov svetovnoznane nemškega koncerna STIHL in zelenega programa njegovega podjetja VIKING olajšamo vrtnarjenje, pridelovanje poljščin, sadjarjenje, urejanje dvorišč, zelenic, vrtov in nasploh okolice svojih bivališč. Vse z namenom, da bo ta kar najbolj urejena in da bomo z njihovo uporabo prihranili čas, se izognili poškodbam pri delu in zdravju škodljivim prevelikim telesnim obremenitvam, a se še vedno zadosti zavzeto gibali na prostem in ohranjali telesno kondicijo in gibkost. In da bomo pri tem uživali v svojih urejevalnih dosežkih ter v svojem prispevku k čistosti, skladnosti in urejenosti svojega bivalnega okolja ter s tem k izboljševanju ravni naše kulturne krajine.

Tokrat predstavljamo Vikingove električne kose za travo in Vikingove električne škarje za obrezovanje žive meje.

Vikingove električne kose - rezalniki za travo

Vikingove električne kose ali električni rezalniki trave porežejo vse, kar ostane po košnji z motorno ali električno kosilnico na robovih in vogalih travnatih površin, med drevjem in grmovjem, na zidovih in skalah ter med kamnitimi ploščami. Imajo kosilno glavo »tap'n'go« (angl.: pritisni in pojdi, izg.: tep-an-gou - op. ur.) z dvema močnima rezalnima nitima, ki se ju nastavlja polavtomatsko s pritiskom kosilne glave ob tla. Voditi jo je mogoče zelo natančno, ker je kosa lahka in ker ima ergonomsko oblikovan nastavljivi ročaj. Rezalna glava je pregibna za 45 kotnih stopinj, kar omogoča obrezovanje trave in robov gred. Pokrita je s ščitom. Ohišje kose je iz polimera. Prikluči se jo s kablom na električno omrežje napetosti 230 V.

Unicommerce, d.o.o., iz Logatca nudi ta čas tri modele električne kose in sicer TE 410, TE 600 in TE 1000. Razlikujejo se po rezalnem premeru, po moči električnega motorja ter po dolžini in teži kose.

Električna kosa TE 410 z rezalnim premerom 280 mm ima 410 W močan elektromotor, ki zagotavlja 9900 vrtljajev v minuti in ne presega hrupa 96 dB (A). Tehta 2,5 kg. Kosa je dolga od 110 do 118 cm. Ima polavtomatsko kosilno glavo z dvema nitkama, nastavljiv ročaj in podaljšek gredi za rezanje in obrezovanje trave in gred. Ima stopenjsko nastavljivo držalo za prilagoditev uporabnikovi višini, za 180 kotnih stopinj vrtljiv ročaj in spremenljivo dolžino gredi. H kosi sodijo zaščitna očala in distančnik. Cena je 18.000 SIT*. Dodatna glava z nitkama stane 2.951 SIT*.

Močna električna kosa TE 600 z rezalnim premerom 350 mm ima 540 W močan elektromotor, ki zagotavlja 7400 vrtljajev v minuti in ne presega hrupa 96 dB (A). Tehta 3,9 kg. Kosa je dolga 150 cm. Ima kosilno glavo z

dvojno nitko, ki se samodejno nastavi s pritiskom na navitek za košnjo trave in robov. K njej sodijo zaščitna očala in kosilna glava AutoCut C 5-2. Cena je 27.000 SIT*. Dodatna glava z nitkama stane 3.360 SIT*.

Posebej močna električna kosa TE 1000 z rezalnim premerom 350 mm ima 1000 W močan elektromotor, ki zagotavlja 7400 vrtljajev v minuti in ne presega hrupa 96 dB (A). Tehta 4,6 kg. Kosa je dolga 150 cm. Ima polavtomatsko kosilno glavo z dvema nitkama in z upognjenim držajem za košnjo trave in robov gred. K njej sodijo zaščitna očala, kosilna glava AutoCut C 5-2 in distančno kolesce za košnjo trave okrog dreves, korenin in rož brez strahu, da se jih poškoduje. Cena je 35.100 SIT*. Dodatna glava z nitkama stane 3.360 SIT*.

TE 410

TE 600

TE 1000

Unicommerce, d.o.o., ima že močno razširjeno mrežo pogodbenih partnerjev, ki v Sloveniji prodajajo in servisirajo uporabne stroje in naprave za urejanje prostora, vrtnarjenje, sadjarjenje in kmetovanje koncerna STIHL in njegovega podjetja VIKING. Sedaj so že v naslednjih krajih:

1000 Ljubljana, ŽAK, d.o.o., Celovška cesta 291, 01-510-16-34
 1000 Ljubljana, MET, d.o.o., Dolenjska cesta 142, 01-428-95-33
 1236 Trzin, M.Ž. AGROMARKET, d.o.o., Hrastovec 26, 01-562-32-84
 1330 Kočevje, AGROMARKET, d.o.o., Ljubljanska 67, 01-895-39-72
 1370 Logatec, M.Ž. AGROMARKET, d.o.o., Obrtniška ulica 6 i, 01-756-40-42
 1410 Zagorje ob Savi, Viktor Pavlin, s.p., Dolenja vas 33, 03-566-89-04
 2000 Maribor, Miran Budja, s.p., Malečnik 164, 02-473-07-40
 2000 Maribor, Dušan Hojnik, d.o.o., Ptujška cesta 87, 02-426-03-62
 2235 Sv. Trojica, KM AGROREMONT, Klobasa Marjan, s.p., Radgonska 5, 02-729-02-70
 2250 Ptuj, T CENTER, d.o.o., Maistrova 20 a, 02-787-03-40
 2319 Poljčane, OCVIRK J&M, d.o.o., Luščka vas 1, 02-802-50-06
 2351 Kamnica pri Mariboru, Dušan Hojnik, d.o.o., Rošpoh 81, 02-624-02-70
 3000 Celje, Tone Melavc, s.p., Mariborska 200, 03-491-16-02
 3000 Celje, Edvard Vengust, d.o.o., Lava 6, 03-492-28-20

3314 Braslovče, DUSETI, d.o.o., Parižlje 8/a, 03-700-11-70
 3330 Mozirje, Tone Melavc, s.p., Ljubija 33, 03-839-48-08
 4000 Kranj - Kokrica, Janez Lotrič, s.p., Cesta na Rupco 38, 04-204-68-18
 4208 Šenčur, KGZ SLOGA KRANJ, z.o.o., Kranjska cesta 29, 04-251-97-72
 4220 Škofja Loka, Janez Lotrič, s.p., Spodnji trg 16, 04-512-67-48
 5216 Most na Soči, PIL IMPEX, d.o.o., Most na Soči 91, 05-381-31-40
 5290 Šempeter pri N. Gorici, PIL IMPEX, d.o.o., Cesta goriške fronte 10, 05-393-80-23
 6230 Postojna, ČESNIK, d.o.o., Pod Jelovico 11, 05-726-28-91
 8000 Novo mesto, KZ Krka AGROSERVIS, z.o.o., Šentjernejska 6, 07-393-01-07
 8271 Krško, SIDRO, d.o.o., Hočevanje trg 5, 07-492-13-59
 8330 Metlika, Bojan Joh, s.p., CBE 75, 07-305-81-12
 8340 Črnomelj, Bojan Joh, s.p., Ločka cesta 57, 07-305-18-12
 9000 Murska Sobota, TUROPOLJE, d.o.o., Zorana Velnarja 13, 02-536-15-80
 9220 Lendava, Marjan Zgrabljich, s.p., Ulica 22. junija 9, 02-574-19-43
 9220 Lendava, TUROPOLJE, d.o.o., Trg ljudske pravice 16, 02-574-21-74
 9240 Ljutomer, TUROPOLJE, d.o.o., Prešernova 25, 02-584-80-25

Vikingove električne škarje ali obrezovalniki za živo mejo

Za obrezovanje žive meje nudijo v logaškem Unicommercu dva nova modela Vikingovih električnih škarij ali rezalnikov za živo mejo z več inovativnimi podrobnostmi, kot sta blaženje vibracij in ojnični pogon, ki ne zahteva veliko vzdrževanja. To sta modela električnih škarij HE 450 in HE 715. Razlikujeta se po dolžini rezalnega noža, po moči pogonskega električnega motorja ter po dolžini in teži škarij oziroma rezalnika. Oba modela škarij sta z ergonomsko oblikovanostjo ročaja in z ugodnim težiščem udobna za delo. Njun ohišje je iz polimera. Odlikuje ju tudi velika rezalna hitrost in optimalen razmak med rezalnimi zobmi za popolno obrezovanje živih mej s tanjšimi vejami ter hitra elektronska zavora rezila. Zelo odporna rezila so lasersko in diamantno nabrušena. Oba modela škarij imata v ročaju vgrajeno zaščito za električni kabel, kar preprečuje iztikanje priključenega napajalnega kabla. Škarje za obrezovanje žive meje se priključi na električno omrežje napetosti 230 V.

Škarje za živo mejo HE 450 so majhne, lahke za obrezovanje in oblikovanje žive meje. Zaradi velikega števila vrtljajev pogonskega elektromotorja so primerne za natančno obrezovanje tankih vej. Imajo 50 cm dolg rezalni nož, ki ga

HE 450

HE 715

poganja električni motor moči 430 W, pri praznem teku dosega 3400 vrtljajev na minuto, njegov hrup ne preseže 96 dB (A). Razmik med zobmi rezalnega noža je 23 mm. Tehta 3 kg. Škarjam je dodan zaščitni tulec. Cena je 31.200 SIT*.

Škarje za živo mejo HE 715 so velike, močne in zaradi mirnega teka motorja z velikim številom vrtljajev v minuti primerne za obrezovanje in oblikovanje močnejših vej žive meje. Zmorejo veliko moč rezanja. Imajo 70 cm dolg rezalni nož, ki ga poganja električni motor moči 600 W, pri praznem teku dosega 2800 vrtljajev na minuto, njegov hrup ne preseže 97 dB (A). Razmik med zobmi rezalnega noža je 34 mm. Tehta 4,2 kg. Škarjam je dodan zaščitni tulec. Cena je 49.200 SIT*.

Za vse nadrobnejše informacije o ponudbi pripomočkov za urejanje krajine pokličite po telefonu Unicommerce, d.o.o., Obrtniška ulica 21, 1370 Logatec na št. 01/759-11-00, fax: 01/759-11-09, e-mail: info@unicommerce.si. Svetovali vam bodo, v katerem kraju je vam najbližji trgovec s celovito ponudbo, da se boste lahko pravilno odločili, kaj za svoje potrebe kupiti. Na vašo željo vam bodo pošiljali tudi svoj časopis STIHL NOVICE.

* V vseh cenah je zaračunan 20-odstotni DDV!

Moč sodelovanja.

ISTRABENZ d.d., Cesta Z. P. - Gošina 2, KOPER

KREATIVA

Naš svet je svet v gibanju.
Naša moč izvira iz navdiha posameznika in usklajenosti skupine.
Odličnost dosegamo z odločnostjo, predanostjo in ustvarjalnostjo.
Poganjamo svet z ustvarjalno energijo.

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

Vodnjaki Slovenije

VODA = ŽIVLJENJE

VODA je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. Heliosov ekološki sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor upravljamo že deveto leto, tradicija razvoja okolju prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 38 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

BORI®

IDEAL®

TESSAROL®

SPEKTRA®

www.helios.si

HELIOS

SAMO KDO USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Varčevanje

Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

ZADRUŽNA KRAŠKA

WWW

D

73779/2006
KRAS

100605673,74/75

COBISS

SIX KOPER - BIB CAPODISTRIANO

Podružnic

Sedež:

Opčine

Ul. Ricreatorio, 2

Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst

Trg Libertà, 5

Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst

Ul. Molino a Vento, 154

Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina

Trg sv. Roka, 106

Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Sesljan

Sesljan, 44

Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica

Ul. I. Gruden, 23/c

Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

Domjo

Domjo, 38

Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Dolina

Obrtna Cona Dolina, 507/13

Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

V različnosti je naša moč